

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Proměny životního stylu na venkově od první
republiky po současnost - případová studie**

Changes in lifestyle in the countryside since the First
Republic to the present - case study

Bc. Eva Ulrichová

Vedoucí práce: PhDr. Jana Duffková, CSc.

Praha, 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 1. 5. 2011

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za odborné vedení a rady vedoucí mé diplomové práce PhDr. Janě Duffkové, CSc. Dále chci poděkovat PhDr. Anně Hrčkové za věnovaný čas a cenné podněty. V neposlední řadě děkuji všem pamětníkům, kteří si se mnou povídali a jejichž osobních sdělení si velice vážím.

Abstrakt

Diplomová práce „Proměny životního stylu na venkově od první republiky po současnost“ je případovou studií přinášející informace o proměnách životního stylu v posledních 90-ti letech ve vesnici Závišice a o příčinách těchto proměn. Nejpodstatnější změnou ovlivňující všechny ostatní je odklon od zemědělství jako hlavního způsobu obživy. Nejpůsobivějšími procesy způsobujícími změny životního stylu venkovského obyvatelstva ve sledovaném období byla v 50. letech kolektivizace, v 60. socializace, centralizace v 70. a 80. letech a transformace po roce 1989. Diplomová práce se na tuto problematiku dívá z mnoha úhlů pohledu, některé závěry zobecňuje a vytváří tak komplexní vhled do životního stylu obyvatel českého venkova v posledním století. Obsahově nejrozsáhlejší jsou v textu analýzy proměny zvyků, tradic, způsobu obživy a trávení volného času, dětských her a povinností, školní docházky, stravování, oblékání, bydlení, změna přístupu k výchově dětí, slavení náboženských, rodinných či světských svátků, proměna spolků a zájmových skupin. Informace jsou čerpány z výpovědí pamětníků, psaných dobových materiálů (obecních, školních a rodinných kronik, osobních pamětí, novin) a z relevantní odborné literatury.

Klíčová slova: životní styl, český venkov, sociologie venkova a zemědělství

Abstract

This diploma thesis "Changes in lifestyle in the countryside since the First Republic to the present" is a case study providing information on lifestyle changes in the last 90-years in the village Zavisice and causes of these changes. The substantial change affecting all others is moving away from agriculture as the main means of sustenance. The crucial processes causing the changes in the country life the lifestyle of the rural population in studied time period were collectivization in the 50th, socialization in the 60th, centralization in the 70th and 80th and transformation after the year 1989. This thesis looks at this topic from many angles, generalizes some conclusions thus creating a comprehensive insight into the lifestyle of the inhabitants of the Czech countryside in the last century. The contents of the largest in the text analyzes the transformation of customs, traditions, livelihood and leisure, children's games and duties, schooling, food, clothing, housing, change in approach to raising children, celebrating of the religious or secular holidays and family feasts, change of associations and interest groups. Information is gathered from the statements of witnesses, written historical materials (municipal, school and family chronicles, personal memoirs, newspapers) and the relevant literature.

Keywords: lifestyle, czech countryside, rural sociology

Obsah

Úvod.....	- 7 -
1 Definování základních pojmů.....	- 9 -
1.1 Venkov.....	- 9 -
1.2 Vesnice	- 14 -
1.3 Životní styl.....	- 16 -
2 Stručně k metodologii a zdrojům.....	- 18 -
3 Popis analyzovaného období a obce	- 20 -
3.1 Meziválečná doba a venkov.....	- 21 -
3.2 Komunistická diktatura a venkov.....	- 22 -
3.3 Doba po roce 1989 a venkov	- 27 -
3.4 Popis zkoumané obce	- 30 -
4 Jednotlivé aspekty životního stylu od první republiky po současnost.....	- 34 -
4.1 Změna hlavní pracovní náplně a její důsledky	- 34 -
4.2 Popis všedního dne na venkově	- 40 -
4.2.1 Děti a školní docházka.....	- 40 -
4.2.2 Dětské hry a povinnosti	- 49 -
4.2.3 Dospělí a jejich práce.....	- 53 -
4.2.4 Volný čas dospělých.....	- 57 -
4.3 Výchova a etické představy	- 59 -
4.4 Dospívání na venkově	- 62 -
4.5 Obydlí	- 64 -
4.6 Oblečení.....	- 66 -
4.7 Strava.....	- 68 -
4.8 Oslavy, svátky, tradice.....	- 73 -
4.9 Důležité události v životě rodiny	- 74 -
4.10 Náboženské a sezónní svátky.....	- 77 -
4.11 Významné okamžiky obce.....	- 81 -
4.12 Spolky a strany existující v obci	- 84 -
4.13 Závišice na počátcích dvou staletí.....	- 88 -
5 Současný český venkov.....	- 90 -
5.1 Starousedlíci a nově příchozí.....	- 90 -
5.2 Podpora rozvoje venkova po roce 1989	- 91 -
Závěr	- 95 -
Literatura	- 98 -
Přílohy.....	- 104 -

Úvod

Sociologie venkova a zemědělství se dostává do popředí zájmu odborníků teprve v posledních letech. Systematicky se tomuto oboru začíná věnovat stále více odborných pracovišť, což vede i k větší diskuzi na různá témata týkající se venkova mezi širokou veřejností. Nelze říci, že by se v minulosti venkovu pozornost nevěnovala. Pro jeho přirozený rozvoj ale často nepřinesla nic dobrého. Teprve v posledních dvou desetiletích se u nás objevuje řada ohleduplných projektů na podporu rozvoje venkova. Tato diplomová práce je příspěvkem k diskuzi o dávno minulém, přítomném i budoucím životě obyvatel na venkově.

Práce navazuje na mou bakalářskou práci, jež se také věnovala životnímu stylu na venkově. Při její obhajobě mi bylo doporučeno téma rozšířit o popis života venkovského obyvatelstva za dob komunistického režimu a analýzu procesů a jevů, které všechny změny v životě na venkově vyvolaly. Téma venkova je mi blízké a podrobněji se jím zabývat bylo lákavé již při zpracovávání minulého textu. Díky možnosti většího rozsahu diplomové práce mohu čtenáři podat více informací a škála souvisejících témat je pestřejší. Mnohem podrobněji se diplomová práce věnuje například současnému stavu venkova a zamýšlí se nad jeho budoucností.¹

Stěžejní část diplomové práce tvoří analýza proměny vybraných aspektů životního stylu obyvatel venkova a popis příčin těchto změn. Časově se text snaží charakterizovat téměř jedno století, jež je na jedné straně ohraničeno koncem první světové války a na straně druhé přítomností. Protože v ČR existuje velmi diferencovaný venkovský prostor, není možné popsat jeden univerzální styl života na českém venkově do větších podrobností. Z tohoto důvodu se v práci hovoří o životním stylu obyvatel severomoravské vesnice Závěšice.² Získané informace jsou ale pro větší sociologický přínos závěrem zobecněny³ a ukazují hlavní proudy změn v životním stylu českého venkovského obyvatelstva za poslední století.

Kostrou práce je popis dílčích aspektů životního stylu venkovského obyvatelstva. Po úvodních teoretických kapitolách, v nichž definuji základní používané pojmy, jako je venkov, vesnice nebo životní styl, a v nichž se zamýšlím

¹ Prohlašuji, že tato diplomová práce nepřebírá více než 20 % textu z mé bakalářské práce.

² Píše-li se v práci o životním stylu na venkově, pokud není uvedeno jinak, vztahuje se text k životnímu stylu v Závěšicích.

³ Jsem si vědoma složitostí a nepřesností spojených se zobecňováním mnou získaných informací v rámci případové studie na český venkov. I přes komplikace a potíže, které z tohoto procesu vyplývají, jsem došla k závěru, že můžeme některé získané poznatky týkající se životního stylu Závěšanů bez obav ze zkreslení zobecnit.

nad otázkami s těmito pojmy souvisejícími, se následující kapitola stručně věnuje způsobu získávání informací a samotným zdrojům dat. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že nejbohatším zdrojem pro práci jsou výpovědi obyvatel Závěšic. Text, který navazuje na metodologickou kapitolu, popisuje vybranou obec a zkoumané období, což je důležité pro pochopení vzájemných souvislostí. Zasazení životního stylu do kontextu umožní také vysvětlit mnohé změny, jež se v rámci zkoumaného období v životech obyvatel a jejich životního stylu odehrály.

Následující kapitolou se již práce překlápí k části věnované jednotlivým stránkám života na venkově. Postupně jsou v textu představovány proměny zvyků, oslav, náboženských i světských tradic, dětských her a povinností, způsobu obživy a trávení času dospělými, změny v etických představách, dospívání, stravování, bydlení, odívání a zájmových spolcích. Zastřešením těchto témat je shrnutí nejvýraznějších změn v životním stylu obyvatel Závěšic. V závěru diplomové práce je pozornost věnována současnému venkovu, podpoře jeho rozvoje a typizaci dnešních venkovských obyvatel dle jejich životních stylů.

Cílem práce je popis změn životního stylu venkovského obyvatelstva v průběhu posledních 90 let, nahlédnutí do jejich každodenního i svátečního světa, pochopení souvislostí a příčin, poučení sebe i čtenářů a přispění k diskuzi o venkovu. Práce popisuje a odhaluje změny, které se v průběhu několika desetiletí odehrály, snaží se ukázat, jak se vesnice, její obyvatelé, kultura a vše, co se života na venkově týče, v průběhu minulého století změnilo. Venkov po první světové válce není tentýž venkov, který můžeme vidět ve druhém desetiletí 21. století.

Předkládaná práce se snaží najít odpovědi na otázky typu: Co nejvíce zasáhlo do tradičního venkovského způsobu života ve 20. století? Můžeme dnes mluvit o venkovu jako o místě spojeném s přírodou? Platí stále, že půda je srdce vesnice? Jak vypadá dnes vztah venkov – zemědělství? Kdo dnes vůbec žije na venkově? Proč se mluví o nutnosti rozvíjet venkov a podporovat ho? Jak se proměnily zvyky venkovských obyvatel? Jak se obyvatelé venkova dívají na nově příchozí z měst? Stále se ještě všichni obyvatelé vesnice zdraví, když se potkají? Takto bychom mohli dlouho pokračovat.

Věřím, že čtenář, jenž by rád nahlédl pod pomyslnou pokličku venkova, seznámil se blíže se způsobem života jeho obyvatel a s procesy, které venkov v průběhu posledních téměř sta let vytvarovaly, bude touto prací uspokojen.

1 Definování základních pojmů

Venkovu jako předmětu zkoumání byla v minulosti vždy věnována pozornost. Její velikost ale byla značně proměnlivá v čase. Studium nebylo vždy poskytováno tolik úsilí, jaké si vzhledem k významu, který v české společnosti zaujímal, zasloužil. Dnes si venkov začíná nacházet své místo v popředí zájmů mnoha odborníků, ať už sociologů nebo geografů, ekologů, etnografů,... Každý z těchto odborníků přistupuje k venkovu různě, hledá v něm to, co je důležité pro jeho obor, jádro zkoumání ale zůstává společné.

Již název práce obsahuje pojmy, které je potřeba definovat, aby nedošlo k nedorozumění při jejich používání. Mezi tyto pojmy se řadí venkov, vesnice a životní styl. Jasně definovat všechny jmenované pojmy je poměrně složité, protože každý vědní obor je sleduje a popisuje z různých úhlů a i v jednotlivých oborech se na tyto jevy dívá každý vědec a výzkumník jinak. Definice tedy existuje velká řada. V následujících kapitolách jsou uvedeny ty, které se co nejvíce blíží autorčině chápání pojmů v práci. Kromě definic následující text zasadí práci do místa a času, stručně popíše obec Závěšice a období od první světové války až po současnost. Vyzdvihnuty přitom budou ty procesy a jevy, které ovlivnily dění a životy lidí na českém venkově.

1.1 Venkov

Základním slovem, o kterém práce pojednává, je venkov. Všeobecně se venkov chápe jako „řídce osídlený prostor, ve kterém má důležitou funkci zemědělství.“⁴ I v sociologickém slovníku je při definování venkova na zemědělství odkazováno. „Venkov je obydlený prostor mimo městské lokality tradičně charakterizovaný orientací na zemědělství a menší hustotou obyvatel ale i jiným způsobem života, většinou propojeným s přírodou, a také s jinou sociální strukturou ve srovnání s městem...“⁵

Často se pojem venkov v definicích vztahuje k městu. Už význam samotného slova v češtině má podle Maříkové původní význam „vně“, venku

⁴ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 39.

⁵ *Velký sociologický slovník*. s. 1380.

(před hradbami), mimo město.⁶ Zatímco v jiných jazycích se slovo venkov blíží spíše krajině či prostoru pro zemědělství, u nás se týká polohy vůči městu.⁷ Zažité definování vůči městu dokládá i chápání lidí nežijících na venkově, kteří jej shledávají často jako něco zásadně odlišného od města. „Takové laické představy odpovídají principu obsaženému v prvním konceptu o vztahu mezi městem a venkovem inspirovaným myšlenkami F. Tönniese. Teprve při pozdějším detailním sledování a kontaktu s venkovem a zemědělstvím jsou zaraženi, když tyto představované kontrastní odlišnosti nevidí, resp. je nevidí tak ostře (což konvenuje s druhým konceptem o vztahu mezi městem a venkovem, inspirovaným P. A. Sorokinem a C. C. Zimmermanem)...“⁸ Vyššího stupně porozumění obyvatelé měst dosáhnou až tehdy, když v jejich představě „v jistých jevech rozdíly mizí, ale zároveň najdou příklady jiných jevů, které naznačují, že rozdíly přetrvávají, či dokonce rostou... V tomto duchu je rozpracováván... pracovně nazývaný koncept konvergence a divergence města a venkova..., provázený znovunalezení vlastní identity.“⁹

Charakteristiky, které odlišují venkov od města, přehledně shrnul B. Blažek: děti mohou být svědky plození, rození a zabíjení domácích zvířat, na přírodu je pohlíženo jako na živitelku a hrozbu, děti znají původ většiny jídel a náročnost na jejich vytvoření, nejbližší lidé jsou ze širší rodiny a sousedé. Dalšími charakteristikami venkova jsou určování denního rytmu střídáním světla a tmy, ročního rytmu kosmobiologicky, známost všech v místě, slavení společných svátků ve společenství. Dále platí, že sousedé jsou často spolupracovníky v zaměstnání, probíhá zde naturální směna darů, udržuje se tradice jako nejvyšší sociální hodnota, mluví se nářečím, které je vázané na místo, stěhování probíhá jen pod katastrofickým tlakem nebo v případě kolonizace a dochází k takřka nulovému kontaktu s cizími lidmi.¹⁰ Tyto charakteristiky se současníkům mohou jevit spíše jako rekonstrukce minulosti, než popis současného venkova. Lze se na ně dívat jako na tradiční venkovské, protože typický venkovský obyvatel v těchto podmínkách

⁶ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Sociální mobilita a kvalita života venkovské populace*. s. 112.

⁷ V angličtině countryside, ve francouzštině espace rural, v němčině ländlicher Raum.

⁸ HUDEČKOVÁ, Helena - LOŠŤÁK, Michal. O rurální sociologii ve výuce a výzkumu na české zemědělské univerzitě v Praze. Dostupné na [www: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf>](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf). s. 95.

⁹ Tamtéž, s. 96.

¹⁰ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 105-108.

žil. Nabízí se ovšem otázka, kolik „ryzích“ venkovských obyvatel existuje ještě dnes a zda B. Blažek nepoužívá k definování venkova již zastaralý konstrukt.

Na chvíli se ještě vraťme do daleké historie. Již je tomu dávno, kdy na světě všichni lidé žili na venkově. Ve vesnicích bez obranných valů a vojska, které by je ochránilo před nepřáteli. „Venkov... vyplňuje veškerou obydlenou krajinu... do vzniku měst.“¹¹ První města vznikla před tisíci let a postupně vytlačovala vesnice, jejichž původní obyvatelé se cítili ve městech bezpečněji. V dějinách žili panovníci a šlechta ve městech. Tam se odehrávaly důležité okamžiky pro stát i jeho obyvatele.¹² Města ovšem byla na venkově závislá, což platí stále, ačkoliv dnes má venkov funkci spíše krajinotvornou než produkční. „...obecně byl venkov odedávna vnímán jako oblast mimo města, ve které převažuje zemědělská výroba a slouží jako zásobárna potravin pro města. Později se přidala funkce zásobárny pracovních sil pro rozvíjející se průmysl a stavební rozmach měst.“¹³ Dnešní člověk si venkov spojuje spíše s pohodlným bydlením, přírodou, zdravějším prostředím, rekreací a turistikou.

V dlouhé historii venkova se objevuje několik výrazných světlých okamžiků, ve kterých venkov poměrně vzkvétal. Byly to například Benediktinské kláštery, jejichž mniši pracovali na poli stejnou část dne, jako se modlili, a tak venkov svou zemědělskou činností ve své době pozvedli. Období baroka zase přineslo kapličky, zdobené sloupy a kříže, které venkov obohatily o zajímavé drobné stavby. Ale na druhou stranu je nutno si uvědomit, za jakou to bylo cenu. Příčinou těchto staveb byly mory, které venkovské obyvatelstvo značně oslabily. Venkov měl vždy své problémy a s jistou nadsázkou lze říci, že se v některých ohledech podobají těm soudobým.

B. Blažek přirovnává tehdejší úlohu moru ve vyliďňování k soudobému procesu urbanizace.¹⁴ Tento pohled na věc lze zkritizovat jako příliš zjednodušující. V dřívější době lidé do měst také odcházeli hnáni vidinou lepšího života. Mor byl velice nebezpečný a přemohl často velkou část obyvatel obce. Dnes najednou do měst neodchází zástupy obyvatel venkova. Lidé se stěhují neustále, v menších počtech a oběma směry – jak do měst, tak do vesnic.

¹¹ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 81.

¹² Jak uvádí i Norbert Elias ve své civilizační teorii, kdo chtěl něco znamenat, musel se přizpůsobovat panovníkovi. Tudíž musel žít s ním ve městě.

¹³ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Sociální mobilita a kvalita života venkovské populace*. s. 112.

¹⁴ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 90.

Někteří autoři věnující se sociologii venkova staví pojmy venkov a město vedle sebe, jiní do protikladu. U všech se ale objevuje odkaz na město a na zemědělství. Podobně je tomu i v následujícím definování venkova. „Venkov je prostor v krajině mimo městskou zástavbu a průmyslové zóny, kde dochází k zemědělské výrobě a kde jsou sídelní jednotky vesnické komunity – vesnice.“¹⁵

Je nutno uvědomit si, že městská zástavba se stejně jako průmyslové zóny v posledních letech výrazně rychleji rozrůstá a plocha venkova se tak zmenšuje. Velké průmyslové zóny, ovládané obvykle nadnárodními společnostmi, se stále rozrůstají a zahlcují zemědělskou půdu, která živila mnoho generací před námi. Vidět je to nejvíce právě v okolí velkých měst, kde rostou průmyslové haly, buduje se infrastruktura a obyvatelé se přeorientovávají z práce na poli na práci v továrnách. Tato situace se silně vyostřuje: „Místo něj [venkova, pozn. autora] jsou výjimečným přerušením souvislé spleti měst ostrůvky divoké přírody určené jako turistické atrakce, velké plochy polopouští a úzká pásma „zeleně“, která tu a tam zůstala na místech doteku expandujících urbánních ohnisek. Kolem radiálních tepen jsou to pásma velkoskladů...“¹⁶ Lidé zabírají stále více přírody pro své pohodlí. Je ale opravdu splněním současných lidských hodnot dálnice za domem nebo znečištěný vzduch?

Rozvoj měst, nových technologií, průmyslu, proces globalizace a mnoho dalšího jsou příčinami, proč zemědělská výroba u nás (ale i v dalších zemích) je mnohem méně rozšířená, než tomu bylo v minulosti. Zemědělství je pro mladé lidi stále méně atraktivní. Spousta z nich chce do měst, do velkého světa a ne se „zahrabat“ v rodné vísce. Přibývají průmyslové zóny a zvětšují se města, ubývá zemědělská půda. Tím, jak je méně zemědělské půdy, je méně venkova. Tento proces probíhá už velmi dlouho, ale v posledním desetiletí se urychluje a důsledky dopadají na stále větší počet lidí, zvířat i rostlin.

Problematikou velkoskladů v okolí velkých měst se zabývají i média. Následující úryvek textu byl publikován na konci března 2008: „Lidé v obcích a městech, která leží na východ od Prahy, se nestačí divit, jakým tempem se k nim přibližuje výstavba komerčních zón a skladů. Samozřejmě, nikomu se nelíbí, že by se měl z terasy rodinného domu dívat na obří betonové monstrum. Starostové lidem

¹⁵ GOTTLIEB, Miroslav- LAPKA, Miloslav *Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků*. s. 114.

¹⁶ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 88.

ale vysvětlují, že právě díky novým skladům bude obec bohatší a může dostavět školu, zavést do vesnice plyn, opravit chodníky nebo postavit dětské hřiště.“¹⁷ Dnes si lidé na venkově často musejí vybírat mezi novými pracovními pozicemi, přísunem peněz a příjemnějším okolím domova.

Česká republika se stala skladištěm a překladištěm Evropy. Uvědomují si to nejen ti, kteří v dopravních firmách získali pracovní místa, ti, kteří potkávají na cestách stovky nákladních aut, ti, kteří služby těchto firem využívají. Uvědomují si to především ti, kterým kousek od domu na „zelené louce“ vyrostla během pár měsíců obrovská hala, jejíž budoucnost je dosti nejistá. A úrodná půda, na které se ještě donedávna hospodařilo, je ztracena. Toto téma je v Moravskoslezském kraji vysoce aktuální, a to díky nové továrně na automobily postavené na bývalých zelných polích v Nošovicích.

Vraťme se ale od úvah k definicím. Venkov a město jsou jednotky, které k sobě neodmyslitelně patří. Venkov je v současné době velice silně s městem provázán, lidé se neustále stěhují, dojíždějí, města se rozrůstají, zasahují do blízkosti vesnic a nenalezneme tak u nás ani jedno ani druhé „...v čisté podobě. Zároveň ale představují ... systémové vrstvy a z dynamického hlediska... fáze, pro které platí odlišné strukturní i dynamické principy. Určité fenomény, pro které často užíváme téhož pojmu, nabývají přitom v každé z těchto vrstev - fází jiných vlastností.“¹⁸ Na tradiční venkov, jak byl popsán B. Blažkem, u nás dnes nenarazíme. Aby bylo možno používat pojmy přiměřeně, měli bychom mít vždy na paměti, v jakém kontextu o fenoménu hovoříme. Obyvatelé města se na svět dívají jinýma očima než obyvatelé venkova. Stejný pojem, jev či proces pak může vyvolat u obou skupin rozdílné reakce, které se ale mísí a ovlivňují tak, jako se propojuje město a venkov.

¹⁷ Viz Díky novým skladům obce bohatnou, online (<http://www.patria.cz/MediaMonitoring/1175002/diky-novym-skladum-obce-bohatnou.html>).

¹⁸ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 79.

1.2 Vesnice

Dalším pojmem, který se v práci objevuje a se kterým se pracuje, je vesnice. Definovat vesnici je značně složité, protože neexistuje jasné kritérium, podle kterého obec můžeme s jistotou nazvat vesnicí či městem.

P. Maříková¹⁹ shrnula nejčastěji používaná kritéria pro vymezování venkova a venkovských obcí podle měřitelnosti daných kritérií do tří skupin. První skupinu tvoří subjektivní vymezení založená na dojmech a cítění lidí. Další skupina je složena z objektivních kvalitativních kritérií, mezi něž můžeme zařadit kritéria sociální, ekonomické a architektonické znaky, urbanistickou strukturu či historický vývoj. Poslední skupina zahrnuje objektivní kvantitativní kritéria, jako je počet obyvatel, velikost katastru obce nebo hustota zalidnění. Kritérií, dle kterých lze vymezovat vesnici, je mnoho a vždy budeme při tomto procesu narážet na bariéry.

Přes všechny problémy a nedostatky je v této práci pojem vesnice používán v duchu následujících definic. I. A. Bláha charakterizoval vesnici takto: „Vesnice je sídlem venkovské komunity a představuje jednotku s vlastní subkulturou a sociálními funkcemi.“²⁰ Je důležité uvědomit si rozdíl mezi vesnicí a venkovem. Zde hraje velkou roli pojem sídlo. V práci je častěji používán pojem venkov, protože je chápán komplexněji: „Vesnice tvoří zastavěné území s typickou rurální strukturou a venkovský prostor je tvořen jak zastavěným územím, tak i kulturní krajinou v okolí vesnice.“²¹

Sociologové a další autoři zabývající se venkovem opět často využívají k definování vesnice pojmu město. Vesnice představuje odlišný způsob života, postojů, myšlení a vědomí ve srovnání s městem. „Vesnice lze charakterizovat jako relativně kompaktní venkovská sídla, která charakterem zástavby, strukturou ploch intravilánu, velikostí staveb a jejich funkčním využitím a také skladbou obyvatelstva a jeho počtem... nemají znaky města.“²² Kromě vesnic můžeme na venkově narazit na samoty či malé skupiny domů. Ty A. Slepíčka jako

¹⁹ MAŘÍKOVÁ, Pavlína. *Venkov v České republice – teoretické vymezení*. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.) *Český venkov 2005: Rozvoj venkovské společnosti*. s. 37-57.

²⁰ BLÁHA, Inocenc Arnošt. *Sociologie dělníka a sedláka: Příspěvek k sociologii společenských vrstev*. s. 30.

²¹ PERLÍN, Radim. *Typologie českého venkova*. s. 351.

²² SLEPIČKA, Alois. *Venkov a/nebo město. Lidé / sídla / krajina*. s. 26.

prostorově oddělené sídelní útvary mimo města nazývá i spolu s vesnicí venkovskými sídli.²³

Část vesnických obyvatel se živí zemědělstvím, je zde vysoká míra sociální kontroly a přežívají tradiční rurální znalosti, zkušenosti i rodová tradice. Je to jednotka osídlení, která vznikla v neolitu (8 - 5 tisíciletí před naším letopočtem) díky přechodu z loveckého způsobu života na pěstování plodin. Člověk se usadil v místech, která byla jednak pro pěstování, ale i jako výchozí bod sběru a lovu v okolí, nejvhodnější. Dnes u nás čítá vesnice maximálně 5000 obyvatel (obvykle ale méně než 2000) a její hlavní charakteristikou je venkovská komunita, která zde žije. Z celkového počtu obyvatel České republiky tvoří 31 % obyvatelé obcí s méně než 3000 obyvateli.²⁴

Tradiční venkovské obyvatelstvo se podle P. Borscheida „vyznačuje stálostí a klidem, někdy i určitou strnulostí, což se projevuje odporem vůči novátorům, hybatelům a podněcovatelům.“²⁵ Čas sedláků je jiný než čas obchodníků. Na venkově se čas řídil pouze přírodními zákonitostmi a náboženskými představami, přičemž náboženský cyklus byl spíše vyšším posvěcením cyklu přírodního. Lidé nepospíchali, protože věděli, že přírodu nezmění. Zkušenost cyklického času některé venkovany vede k představě, že ani nemá smysl běžet rychleji, protože vše se stejně odehrává na základě přírodního času.²⁶ Nikdo nemohl urychlit přírodu a všichni si toho byli vědomi. I dnes jsou zemědělci a drobní pěstitelé závislí na přírodě a jejích rozmarech. Lidé na vesnici jsou počasím a změnami ročního období stále více ovlivňováni a řízeni než lidé ve městech. Zemědělci jsou na počasí přímo závislí. P. Borscheidovi musíme dát ale zapravdu, že na vesnici čas plyne o něco pomaleji než ve městech.

²³ Tamtéž, s. 26.

²⁴ CHROMÝ, Pavel - JANČÁK, Vít - MARADA, Miroslav - HAVLÍČEK, Tomáš - NETRDOVÁ, Pavlína. *Venkovy očima veřejné správy v Česku*. Dostupné na [www: <http://geography.cz/wp-content/uploads/2010/02/chromy-a-kol-venkov-podle-sociologickeho-vyzkumu.pdf>](http://geography.cz/wp-content/uploads/2010/02/chromy-a-kol-venkov-podle-sociologickeho-vyzkumu.pdf).

²⁵ BORSCHIED, Peter. *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*. s. 14.

²⁶ Tamtéž, s. 14 - 18.

1.3 Životní styl

Pojem, jehož popis nelze vynechat, protože se jím celá práce zabývá, a který se objevuje i v samotném jejím názvu, je životní styl. Nejjednodušeji můžeme životním stylem nazvat konkrétní způsob chování, kterým se lidé reprezentují a způsob, jak věci dělají. „Životní styl je způsob, jakým lidé žijí – tedy jak bydlí, stravují se, vzdělávají se, chovají se v různých situacích, baví se, pracují, spotřebovávají, vzájemně komunikují, jednají, rozhodují se, cestují, vyznávají a dodržují určité hodnoty, starají se o děti, pěstují potraviny, vyrábějí atd.“²⁷

Životní styl je velice širokou a obtížně definovatelnou kategorií. „Patří sem zvláštní podoby jazyka a vyjadřování, způsoby oblékání, hudba...“²⁸ Budeme – li ještě obecnější, můžeme životní způsob „... stručně charakterizovat jako systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí..., charakteristických pro určitý subjekt (jedince či skupinu, ...)... Životní styl skupiny představuje do určité míry vyabstrahované, typické společné rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny (častěji jde o větší či menší skupiny, jejichž členové se vzájemně všichni neznají, ale obecně vzato mají společné něco, co je důležité pro vytváření životního způsobu/stylu)...“²⁹ Jednotlivci na vsi žijí různě, mají rozdílné koníčky, zájmy, přátele, ... Jsou ovšem rysy, které všechny obyvatele (nebo alespoň většinu) spojují a tím vytváří společný venkovský životní styl, který pak můžeme zkoumat.

Jiný autor definuje životní styl podobně, pouze s větším důrazem vyjmenovává, co lidem život nejvíce ovlivňuje a jakými okolnostmi tak jednotlivce k sobě přibližuje. Životní styl je „souhrn životních způsobů skupiny lidí, charakterizovaný hmotnými podmínkami existence a uspořádáním každodenního života: vztah k okolí, metody a podmínky práce, povaha zdrojů, formy bydlení, způsoby spotřeby, způsob využívání volného času, atd.“³⁰ Na venkově bylo v minulosti základním determinantem způsobu života zemědělství. Dnes již

²⁷ DUFKOVÁ, Jana - URBAN, Lukáš - DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. s. 51.

²⁸ MAJEROVÁ, Věra (a kol). *Sociologie venkova a zemědělství*. s. 27.

²⁹ DUFFKOVÁ, Jana. *Životní způsob/styl a jeho variantnost*. Dostupné na [www: <http://www.janaduff.estrany.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_>](http://www.janaduff.estrany.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_).

³⁰ ECHAUDÉMAISON, Claude Daniele. *Slovník ekonomie a sociálních věd*. s. 321. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.): *Český venkov: Proměny venkova*. s. 166.

zemědělství mnohým rodinám nic neříká, a tak se i díky změně ve způsobu obživy změnil životní styl.

V odborné literatuře se ještě odděluje pojem životní styl a termín životní způsob. V práci „je životní způsob spíše abstraktním pojmem, vysoce obecnou kategorií,... zatímco životní styl ... je spojován s významem konkrétním, v němž jde vždy o uspořádání, jednotnost v tom klíčovém...Životní styl na úrovni skupiny je určitým modelem vzniklým vyabstrahováním stejných či obdobných podstatných, klíčových momentů v životním způsobu příslušníků nějaké skupiny.“³¹ V tomto případě se jedná o společné charakteristické rysy životního způsobu obyvatel venkova (obce Závěšice).

Výzkum životní strategie lidí na venkově z roku 2006 provedený Sociologickou laboratoří České zemědělské univerzity v Praze přinesl řadu informací o životním stylu obyvatel venkova. Pro jeho účely byly definovány čtyři základní životní styly, které bychom mohli pro jednoduchý přehled alespoň zmínit. První z nich, tradiční venkovský styl, je charakteristický tím, že jeho nositelé většinu času věnují domácímu hospodářství, obdělávají pole nebo větší zahradu a chovají hospodářská zvířata. Pěstitele zeleniny pro vlastní potřebu chovající malá hospodářská zvířata (nebo nechovající zvířata žádná), bychom nazvali zástupci životního stylu obyvatel rodinného domu. Třetí skupinu tvoří lidé trávící většinu času (pracovního i volného) ve městě. Nevlastní žádné hospodářství a nazvali bychom je prostě obyvateli venkova. Posledním definovaným je styl lidí toužících žít zdravě, v souladu s přírodou a v klidu. Zástupců tohoto životního stylu je podle výzkumu nejméně. Nejčastěji se na českém venkově můžeme setkat s výše uvedeným druhým typem životního způsobu, se stylem obyvatel rodinného domu.³²

³¹ DUFKOVÁ, Jana - URBAN, Lukáš - DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. s. 69.

³² MAJEROVÁ, V. (a kol.). *Český venkov: Proměny venkova*. s. 166.

2 Stručně k metodologii a zdrojům

Práce je případovou studií životního stylu ve vesnici Závišice. Aby byla zajištěna co největší možná objektivita, vychází studie z několika základních skupin informačních zdrojů, využívá tři různé techniky sběru dat a používá tak metodologickou triangulaci. Jak uvádí N. K. Denzin: „Jediná metoda nikdy nezíská interakci s teorií... Každá z metod odhalí různá hlediska empirické reality,... musí být použity mnohočetné metody pozorování.“³³ Všechny zdroje a techniky sběru dat byly při zpracovávání studie kombinovány, srovnávány a využívány tak, aby vznikl komplexní obraz o životě lidí v Závišicích během posledních 90 let.

Nejcennějším zdrojem jsou výpovědi šesti pamětníků,³⁴ se kterými byl proveden semistandardizovaný rozhovor s několika základními otázkami.³⁵ Od scénáře respondent za koordinace tazatele odbíhal a obohacoval tak rozhovor o zajímavé poznámky, náměty a cenné dodatky. Všichni respondenti byli velice ochotní spolupracovat a rádi se o svém životě na venkově rozhovořili. Pro zachování anonymity jsou v práci uváděna pouze křestní jména s počátečními písmeny příjmení.

Dalším cenným zdrojem informací ke zpracování práce se staly dobové písemné materiály, mezi nimiž byly nejvíce využity obecní, školní a rodinné kroniky, sepsané osobní paměti, záznamy z matrik a archivů, časopisy a noviny. Studium takovýchto dokumentů má tu výhodu, že je „nenápadné a výzkum je neovlivňuje... Jsou oproštěny od jakýchkoliv reaktivních účinků.“³⁶ Díky pečlivosti místních kronikářů a pisatelů pamětí poskytly záznamy mnoho cenných informací. U obecní kroniky nastal problém s objektivitou textů psaných v letech vlády komunistů. Část jich byla upravena tak, aby odpovídala tehdejší ideologii a část zcela chybí. Školní kronika a výpovědi pamětníků se staly ale v tomto období plnohodnotným náhradníkem a dostatečným zdrojem informací.

V neposlední řadě bylo při zpracovávání práce využito relevantní odborné literatury. Její množství v posledních letech narůstá, neboť o problematiku venkova se zajímá stále více a více odborníků, ať již sociologů nebo historiků. Zájem o život

³³ DENZIN, Norman. *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. s. 29. In: MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství - část I*. s. 21.

³⁴ Obyvatelé obce ve věku 80 – 90 let.

³⁵ Viz příloha č. 1.

³⁶ MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství - část II*. s. 180.

venkovského obyvatelstva ale není ničím novým. Případové studie života venkovských obyvatel mají u nás dlouhou historii a spadají již do doby první republiky.³⁷ Odborné práce tak dostatečně doplnily poznatky získané z jiných zdrojů.

³⁷ Například K. Galla vydal roku 1937 knihu *Sány. Příspěvek k sociologii družstevnictví v československé vsi* a o dva roky později práci s názvem *Dolní Roveň. Sociologický obraz české vesnice*.

3 Popis analyzovaného období a obce

Abychom si mohli vše zařadit do kontextu a pochopit tak popisované změny v životním stylu ve větší šíři, je nutné zasadit jeho nositele do určitého místa a doby, ve kterých žili. V tomto případě tedy popsat charakteristické rysy období od první republiky až po první desetiletí 21. století a také stručně přiblížit obec Závašice. Je potřeba na tomto místě zmínit, že doba ovlivňuje životní styl lidí, nemůže ho ale úplně převrátit nebo stoprocentně změnit. Člověk se přizpůsobuje podmínkám, ve kterých žije, ale stále se snaží uchovat si základní hodnoty, jež považuje za důležité a trvá delší dobu, než se adaptuje. To se prokázalo i u obyvatel Závašic.³⁸

Styl života byl a stále je ovlivňován politikou, kulturou, společenskými trendy, pokrokem vědy a techniky,... a to platí jak v České republice (Československu), tak v zahraničí. Domácí politika prošla v průběhu minulého století v naší zemi značnými obměnami a zvraty, které se v podobě různých nařízení, zákonů, pravidel (psaných i nepsaných), omezení, změn cen, dostupnosti zboží, apod. dotkly každého občana.

Zahraniční dění také velkou měrou ovlivňovalo životy obyvatel Závašic, a to jak v meziválečném období, za druhé světové války, za komunismu, tak v posledních dvaceti letech. Možná se bude zdát, že v dnešní době je člověk ovlivňován zahraničním děním více než za první republiky. Globalizace narostla do obrovských rozměrů, vkradla se do všech oblastí lidského života, její důsledky můžeme vidět takřka všude, kam se podíváme. Ale před 90 lety se země vzpamatovávala z jedné války a čekala ji druhá, krátce po níž se moci ujali komunisté, kteří byli později přemoženi demokracií. Ani obyvatelé malé obce Závašice nestáli stranou tohoto dění a jejich životy byly dobou ovlivňovány.

Obecně lze celé sledované období rozdělit do několika dílčích. Prvním obdobím, kterému se práce věnuje, byla první republika, datující se od 28. října 1918 do podepsání Mnichovské dohody 29. září 1938. Následovala krátká druhá republika a po ní na našem území od půlky března 1939 až do konce války Protektorát Čechy a Morava okupovaný nacistickým Německem. V roce 1945 bylo obnoveno Československo, ve kterém od roku 1948 vládl totalitní komunistický režim. Ten byl ukončen až revolucí v listopadu 1989. Ke 31. prosinci 1992 přestalo

³⁸ Některé zápisy v kronikách potvrzují například utajovaný vzdor proti Němcům za okupace a prosazování vlastních hodnot, pokud to jen trochu bylo možné.

Československo existovat a o den později již hovoříme o samostatné České republice.

3.1 Meziválečná doba a venkov

Prvorepubliková léta byla ovlivněna koncem války a následně opět rizikem vypuknutí další světové války, vznikem naší samostatné republiky, celosvětovou hospodářskou krizí, silícím vlivem Němců v Čechách. Tyto roky byly u nás nasyceny vlastenectvím a národní hrdostí. „Po dlouhých dobách plných utrpení, ústrků, pohrdání a pronásledování dočkali jsme se dne svobody. DEN 28. ŘÍJNA stal se nám věkopamátným... Díky snahám našich a velikým námahám našich učenců, učitelů, buditelů, vůdců, sokolů, legionářů a přátel zahraničních byli jsme zachráněni.“³⁹ Radost z osamostatnění byla cítit po mnoho let a 28. říjen se každoročně bujaře oslavoval.

V témže období na venkově probíhala elektrifikace vesnic, stavěly se obecní úřady, školy, vodovody. Venkov se rozvíjel v mnoha oblastech a přispíval k tomu nejen rozvoj vědy a techniky, ale i chuť jeho obyvatel, kteří v tomto období aktivně k rozvoji obce napomáhali. Hlavním předmětem zájmu venkovského obyvatelstva té doby byla především úroda, i když již tehdy mnoho občanů pracovalo v okolních městech v továrnách či lomech. Protože úroda byla odvislá od počasí, byli i obyvatelé venkova na počasí značně závislí. Počasí determinovalo množství sklizně, velikost zásob a tudíž i spokojenost občanů. A co si lidé tehdy nevypěstovali nebo nezískali od sousedů, to neměli.

Ačkoliv na počátku třicátých let obcházela po světě hospodářská krize („Hospodářská krize a nezaměstnanost. Toť dvě slova, která straší všude.“⁴⁰), venkov byl schopen ji přečkat poněkud lépe než město, a to právě díky možnosti vypěstovat si, co člověk potřebuje k přežití. Na druhou stranu neměli, jak vzpomíná pan Josef H., sedláci odbyť: „Dělníci byli bez práce, neměli často ani na chleba a tak sedláci neměli komu prodávat své obilí. Lidé se báli nejvíce nezaměstnanosti. V naší obci byla nezaměstnanost o trochu menší než v okolních obcích, poněvadž se prováděla elektrifikace vesnice, stavěla se silnice do Kopřivnice a do Rybího

³⁹ Školní kronika obce Závišice (1)

⁴⁰ Kronika obce Závišice. s. 43.

směrem k Novému Jičínu... Rovněž nákladná stavba kostela a nového hřbitova snižovala nezaměstnanost...“⁴¹

Krise se přečkala, ale přišlo trvalejší uskromňování. Za druhé světové války všichni obyvatelé zakusili velká strádání. „Němci mnohé rolníky vystěhovali, stále byla úzkost nade vším.“⁴² Kromě obav o půdu a majetek, nedostatku některých potravin a jiného zboží lidé museli snášet ohrožování samotného života. V závišické kronice lze najít tato slova: „...nepřátelská létadla přelétávala zdejší kraj... Bylo proto nebezpečí, že mohou napadnout blízkou továrnu v Kopřivnici, nebo aspoň náhodně shoditi při přeletu některou bombu v okolí nebo na vesnici.“⁴³ Šťěstí a národní hrdost obyvatel venkova, když válka skončila, byly obrovské: „Český lid nevěřil nikdy německé propagandě, ale věřil pevně, že jednou opět přijde právo a spravedlnost a dočkáme se lepších příštích dnů opět ve svobodné československé republice.“⁴⁴ Pár let po skončení druhé světové války se ujala moci „nová vláda a s ní nové obavy.“⁴⁵ Následujících několik desetiletí český venkov velmi poznamenalo.

3.2 Komunistická diktatura a venkov

„Přišla léta padesátá, ten čas kopřiv, kdy i hroudy plakaly nad krutou likvidací selských rodů. Nerovný byl zápas o rodné lány. Vzali jim je, zcizili je... Potupení sedláci umírali bolestí srdce a jen vítr roznášel po polích a lukách zpěv jejich věrnosti a starostlivosti: Až já budu v hrobě spát, kdo vás bude míti rád, kdo vás půjde, rodné brázdy, zaorat?“⁴⁶ Takto vzpomíná na svou rodinu, statek, sousedy sedláky, na křivdy způsobené komunistickou vládou... rodák ze Závišic pan Václav H. Padesátá léta a následující desetiletí ale přinesla mnohem více bolesti. Odebrání půdy sedlákům byla jedna z mnoha akcí a změn, které v té době nastaly.

Po skončení druhé světové války došlo nejen k odsunu Němců z pohraničí, ale z mezinárodněpolitického hlediska k přesunu Československa do sovětského bloku, který se vytvořil ve druhé polovině čtyřicátých let 20. století. Doba po roce 1948 je plně poznamenána totalitarismem. Hlavní impulzy pro veškeré dění ve státě

⁴¹ Vzpomínky pana Josefa H.

⁴² *Paměti paní Marie H.* s. 10.

⁴³ *Školní kronika obce Závišice* (1)

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ *Paměti paní Marie H.* s. 10.

⁴⁶ Rodné brázdy v šíř i dál, *Hlas národa*, 3. března 1979.

vycházely od komunistické strany (řízené Komunistickou stranou Sovětského svazu), která zavedla mnoho změn a ovlivnila obrovským způsobem vývoj všech států v rámci celého bloku. Došlo ke znárodnění průmyslu, bank a pojišťovny nebo k odebrání půdy jejím majitelům.

Tehdejší režim ovlivňoval nejen život, ale i způsob myšlení lidí. Snažil se jim vtisknout svůj pohled na svět, což se odrazilo u některých kronikářů ve stylu psaní kronik. Typickou ideologicky upravenou ukázkou je následující úryvek o počátcích komunistické totality u nás: „Dělnická třída a všechen pracující lid odměňuje svého neohroženého bojovníka [Klementa Gottwalda] a dosazuje jej dne 14. 6. 1948 na stolec prezidentský.“⁴⁷ V roce 1948 u nás zvítězil komunismus a udržel se až do roku 1989. Po celá čtyři desetiletí působil na velké části venkova negativně a bránil jeho přirozenému rozvoji.

Procesem, který přinesl jedny z nejsložitějších a nejdramatičtějších sociálních změn, se stala kolektivizace zemědělství. „Idea kolektivizace vychází z oprávněného předpokladu, že na větších zemědělských pozemcích lze dosáhnout větší produktivity práce. Její uplatňování v ČR však vedlo k obrovským a nevratným ekonomickým a společenským zásahům do velmi stabilního a konzervativního venkovského způsobu života.“⁴⁸ Původně byli zemědělci chlácholeni představiteli komunistické strany, že združstevňování v Československu nebude probíhat tak, jako zavádění kolchozů v Sovětském svazu. Komunistická strana Československa se snažila „budit dojem, jakoby JZD,⁴⁹ zakládaná násilím, vyrůstala z kořenů domácího zemědělského družstevnictví a nikoliv z kořenů kolchozního zřízení, vybudovaného v SSSR J. V. Stalinem.“⁵⁰ Počáteční obavy rolníků se ale skutečně naplnily. „Myšlenka družstevní svépomoci, zvludgarizovaná rétorikou KSČ a jejích politických agitátorů, zdegenerovala v kolektivizaci podle sovětského modelu.“⁵¹

Kolektivizace zemědělství a venkova probíhala v letech 1948 – 1960. Hlavní důraz na prosazování idejí kolektivizace byl dáván v letech 1949 – 1952.

⁴⁷ *Kronika obce Závišice.*

⁴⁸ PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru.* Dostupné na [www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/odbor/reforma/perlin.pdf>](http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/odbor/reforma/perlin.pdf). s. 8.

⁴⁹ JZD - Jednotné zemědělské družstvo.

⁵⁰ VOHRÝZKA-KONOPA František Josef: *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství.* New York: Mezinárodní rolnická unie, 1987. s. 144. In: URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu.* Praha: Vyšehrad, 2010. s. 242 – 243.

⁵¹ HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kupředu naše zem. Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989.* s. 25.

Na kolektivizaci pak v roce 1956 na venkově navázala socializace (přibližování venkova městu) probíhající do roku 1970 a ještě později v letech 1970 – 1990 proces tvorby střediskových obcí. Všechny změny venkova v té době ale začaly kolektivizací. „V únoru 1949 byl přijat zákon o JZD, čímž byl oficiálně zahájen proces kolektivizace zemědělství. Rok 1960 představoval z pohledu hodnocení celého sovětského bloku ukončení budování „základů socialismu“,...“⁵²

Nešetrným způsobem se v těchto letech spojovaly kolektivizované pozemky a odvodňování polí, upravovaly se vodní toky, cesty,... Často byla správa družstev a státních statků řízena neodborně, spíše stranickou horlivostí než znalostmi. „Místo tržního faktoru nastoupily požadavky sociálně rovnostářské, vojenskostrategické, politické, extenzivně ekonomické. Byly potlačeny estetické, kulturní, historické a ekologické aspekty územního plánování.“⁵³ Kolektivizace vzala lidem kromě majetku i radost z práce, hospodáři nemohli prosadit svou svobodnou vůli, děti ztratily kontakt s prací rodičů, lidé ztratili vztah k půdě, došlo ke změně sociální struktury na vesnicích, byly výrazně omezeny aktivity neformálních sdružení a spolků, případně takovéto činnosti byly rychle přeorientovány na společensky nevýrazné akce.

Obyvatelé venkova tyto procesy nepřijímali pozitivně. Industrializaci vítali jako modernizaci produkce a zjednodušování jejich práce, združstevňování ale brali jako něco negativního. Občané žijící na vesnici chápali tento proces jako násilné vniknutí státu do autonomního světa vesnice. Nejvíce se proti kolektivizaci stavěli velcí sedláci, kteří z pochopitelných důvodů neměli zájem vstupovat do družstev a proti jejichž soukromému hospodaření byla kolektivizace vedena. „Druhá válka skončila, žili jsme v naději a zatím nové dodávky, které nebylo možné splnit. Následovaly pokuty... Lidé nám pomáhali, přece jsme velké dodávky nesplnili... manžel za žádnou cenu se nechtěl stát členem družstva.“⁵⁴

Mnoho sedláků bylo z jejich rodinných usedlostí v padesátých letech vládou vyhnáno a přesídleno jinam (k roku 2010 bylo od počátku akce „K“ na území Československa násilně přesídleno 1248 rodin).⁵⁵ Z řad těchto sedláků

⁵² BLAŽEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (a kol.). *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty.* s. 56-57.

⁵³ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Sociologie venkova a zemědělství.* s. 182.

⁵⁴ *Paměti paní Marie H.* s. 10 - 11.

⁵⁵ BLAŽEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (a kol.). *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty.* s. 310 – 311. Více o tématu násilného vystěhování a Akci „K“ v této knize.

„pocházeli starostové a členové obecních zastupitelstev... což svědčilo o tom, že patřili k uznávaným činitelům obecních samospráv, zájmových sdružení a dalších článků [po druhé světové válce] obnovované české společnosti.“⁵⁶ Pro komunisty nebylo jednoduché tyto uznávané osobnosti zdiskreditovat a přesvědčit ostatní obyvatelstvo obcí, že jsou to „škůdci“. Na druhou stranu i tehdy existovala obyčejná lidská závist a někteří sedláci byli lakomí a příliš pyšní, takže se občany postupně přesvědčit více-méně dařilo.

Na půdě znárodněných velkostatků, odsunutých Němců a na církevní půdě byly nejčastěji zřizovány státní statky. Oproti družstvům (JZD) vykazovaly státní statky nižší intenzitu a kvalitu práce. Ty byly způsobeny ještě menší zainteresovaností pracujících na vykonávané práci a ztrácejícím se vztahem k půdě, který byl pro dřívější majitele půdy tak typický. „Rolníci [na státních statcích] se proměnili na zaměstnance, dostávali pravidelnou mzdu, obvykle vyšší než v JZD. Podíleli se na sociálních výhodách stejně jako pracovníci státního sektoru, teda měli omezenou pracovní dobu, starobní a nemocenské pojištění, přídavky na děti apod.“⁵⁷ Lze si tedy vyvodit, že jejich motivace k efektivnějšímu hospodaření nepramenila z potřeby lepších výnosů pro pohodlnější vlastní život a byla tudíž značně malá. Dotace ze státního rozpočtu je dostatečně zaopatřovaly, na rozdíl od „prvorepublikových“ sedláků, kteří si museli vše zasloužit.

Období po roce 1960, kdy oficiálně kolektivizace skončila, se nesl v podobném duchu, jako roky předchozí. V řadě ohledů se navázalo na intenzivní kolektivizaci předchozích padesátých let. „Lze ho nazvat dobou kolektivizačních dozvuků, v níž se prolínalo poměrně blahobytné a bezstarostné hospodaření státem podporovaných JZD s likvidací některých dalších „úpadkových“ hospodářství dosud vzdorujících soukromých sedláků.“⁵⁸ Do rozvoje československého venkova po druhé světové válce ovšem nezasáhla pouze kolektivizace.

V 50. letech sehrálo důležitou roli ve vývoji venkova nové územní plánování. Po únoru 1948 byly obnoveny kraje, což přineslo konec veškeré samosprávy. Obecní úřady byly nahrazeny národními výbory a jejich pravomoce byly výrazně omezeny.⁵⁹ Zásahem do rozvoje venkova v šedesátých až

⁵⁶ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. s. 42.

⁵⁷ BLÁŽEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (a kol.). *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty*. s. 56.

⁵⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. s. 229.

⁵⁹ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 47.

osmdesátých letech byla integrace menších obcí ve větší celky a zřizování střediskových obcí. Základem plánu střediskové soustavy osídlení bylo usměrňování investic v bytové výstavbě, občanské vybavenosti i zařízení pro zemědělství do vybraných venkovských sídel. Investice byly soustřeďovány do střediskových obcí obvodního a místního významu, ostatní sídla byla rozdělena na nestředisková sídla trvalého významu a nestředisková ostatní. Většina vesnic spadala do kategorie nestřediskových sídel a byla tak odsouzena k pozastavení svého rozvoje či k postupnému zrušení.⁶⁰ V těchto obcích se postupně rušily obchody, školy a zdravotnická zařízení, což vedlo k odchodu lidí jinam.

„Proces koncentrace prostředků pouze do střediskových sídel vedl k rychlému úpadku rozptýleného venkovského osídlení a k vyliďňování venkovské krajiny. Následnými důsledky bylo chátrání nevyužitého domovního fondu, devastace kulturních památek.“⁶¹ Za vlády komunistického režimu u nás výrazně klesl počet obcí z důvodu integrace obcí nebo jejich zániku. „Ve jménu úspor na administrativě se tu nejbyrokratičtější režim v historii rozmáchl proti posledním zbytkům sociální subjektivity, starostům a zastupitelstvím v malých obcích.“⁶² Tato reforma přinesla vyliďňování obcí, úpadek jejich vybavenosti, zhoršení správy a nutnost obyvatel více cestovat.

Za komunistického režimu byl venkov podle B. Blažka politickými silami brán jako „bašta zaostalosti a nesvobody“,⁶³ a proto se na něj soustředila značná pozornost. Tato pozornost ale byla věnována venkovu jistě také proto, že sedláci byli dost bohatí, měli značné majetky a bylo jim co zabavovat. Zároveň měli statkáři na vsi silné slovo, což mohlo být využito v neprospěch režimu. Komunisté k venkovu přistupovali podobně jako k městu. Ze vztahu sedlák – půda vytrhli pouto, které k těmto pojmům patřilo odnepaměti a přetvořili jej v něco, co připomíná dělníka u pásu v továrně. „Násilná kolektivizace přešla do chvástavého vyrovnávání rozdílů mezi městem a venkovem. Logika zodpovědného hospodaření na vlastní půdě tak musela ustoupit pravidlům tovární výroby, násilně aplikované na organický svět. Zmizeli sedláci a posléze i drobní rolníci a na jejich místo nastoupila zemědělská velkovýroba.“⁶⁴ Ta dnes ale stále častěji ustupuje konkurenci

⁶⁰ Perlín, R; Kubeš, J. 1998. Územní plánování pro geografii. Karolinum, Praha, s. 11.

⁶¹ MAJEROVÁ, Věra (a kol). *Sociologie venkova a zemědělství*. s. 183.

⁶² BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 87.

⁶³ Tamtéž. s. 86.

⁶⁴ Tamtéž. s. 87.

ze zahraničí a český venkov přichází i o poslední velkoproducenty nejen zemědělských plodin, ale především dobytka.

Jestliže mluvíme o totalitní době po roce 1948, nesmíme zapomenout na negativní vztah komunistů k náboženství. Pro Závěšice, které byly vždy silně nábožensky založené, tato doba přinesla útlak i v otázkách svobodné víry. Lidé, kteří opravdu chtěli, se sice stále modlili, chodili do kostela a snažili se ve víře v Boha vychovávat i své potomky. Veřejně ale nesměli dávat najevo, že jsou věřícími. Pokud tento údaj někde uvedli, docházelo ze strany vlády k postihům (například při zájmu dětí o studium na školách).

Jak se odrazily kroky učiněné komunistickým vedením státu na vztahu obyvatel venkova a měst? Po tom všem - násilné kolektivizaci, jejími následnými kroky a zavedením střediskové soustavy obcí - se nelze divit, že dnes „...vztah mezi venkovany a obyvateli měst přijíždějících na rekreaci je často tímto dědictvím poznamenán. Venkovan dokáže měšťákům lichotit, závidět jim, posluhovat jim, šidit je – a přitom je vnitřně považovat za směšné postavy. Měšťák mu to oplácí tím, že potěšen zájmem o novinky z města sebeokouzleně vede své řeči o velké politice a známostech, baví „primitivy“ a baví se tím, jak se „pořád opakují“. Není to setkání, ale střet dvou masek.“⁶⁵

Historické události a podmínky, ve kterých lidé žili, je donutila se přizpůsobovat. Na venkově lidé byli vystavováni útokům komunistického režimu a snažili se jim (ti s režimem nesympatizující) bránit, jak dokázali. Dle výzkumů J. Kanderta „Vesničané ... předvádějí představu lidí z měst o tom, jak má vypadat ideální vesničan. Bodrý, trochu natvrdlý, rázovitý. Tato „hra na hloupého“ vesničany v dobách socialismu zachraňovala i před představiteli komunistické strany, které to přivádělo k vzteku, nicméně nebylo proti tomu obrany.“⁶⁶

3.3 Doba po roce 1989 a venkov

Rok 1989 zahájil přelomovou dobu v politickém systému, ekonomické oblasti, zahraničně politické orientaci, ale právě i ve formách zemědělského hospodaření, protože v důsledku kolektivizace došlo takřka k zániku soukromé

⁶⁵ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 96-97.

⁶⁶ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. s. 166.

zemědělské malovýroby.⁶⁷ Doba po roce 1989 je ovlivněna vypořádáváním se s kolektivizací, zaváděním tržního hospodářství, privatizací státního majetku, rozvojem soukromého podnikání, zánikem střediskové soustavy obcí a procesem jejich dezintegrace. Obcím byly vráceny mnohé kompetence a jejich samospráva byla obnovena.⁶⁸ V zemědělství mezi další zásadní změny lze označit „obnovení vlastnických práv k půdě a zemědělskému majetku, výrazný růst cen vstupů do výroby, zásadní změnu podnikatelské struktury na venkově, kdy základní tvoří právnické osoby a podnikatelské subjekty právnických osob, pokles podílu členů družstev, pokles stavu hospodářských zvířat a snížení objemu produkce rostlinné výroby, přechod na liberalizaci tvorby cen, reformu daňové soustavy, zrušení centrálního plánování socialistického typu apod.“⁶⁹

Po roce 1989 u nás došlo k razantním změnám v mnoha oblastech života. „Mezi základní změny, ke kterým došlo v sociální oblasti, patří změna postavení zemědělců v rámci národního hospodářství, pokles pracovních příležitostí v zemědělství a z toho vyplývající růst nezaměstnanosti v agrárních oblastech, zhoršování pracovního uplatnění některých sociálních skupin, odchod mladých kvalifikovaných lidí ze zemědělství.“⁷⁰ Odklon lidí od zemědělství souvisí i s odchodem z venkova do měst za lepšími pracovními příležitostmi. Na druhou stranu se po roce 1989 především mladí lidé z měst přesouvali například kvůli lepšímu životnímu prostředí naopak na venkov a tím vylidňování vesnic zmírňovali. V současnosti tento trend pokračuje. Závišice, co se počtu obyvatel i nově postavených domů týče, se neustále rozrůstají.⁷¹

Poslední desetiletí 20. století bylo věnováno rozdělení Československa na dva státy, demokratizaci, zapojení České republiky do zahraničních politických struktur, na venkově se stavěly chodníky, kanalizace, přiváděl se do domácností plyn, rozvíjela se kultura, rostly sportovní možnosti obyvatel vesnic... Mnoho procesů, po převratu v roce 1989 započatých, reagujících na několik desetiletí

⁶⁷ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*.

⁶⁸ Zákonem č. 367/1990 Sb. O obcích (o obecním zřízení). Dostupné na <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=367/1990&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>.

⁶⁹ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 79.

⁷⁰ Tamtéž. s. 79.

⁷¹ K 1. 1. 1971 žilo dle ČSÚ v Závišicích 855 obyvatel. Roku 1991 došlo k územním změnám a počet obyvatel klesl k 1.1. na 653. Následovaly roky s kladným celkovým přírůstkem obyvatel, s výjimkou let 1998, 2003 a 2004. Na začátku roku 2001 Závišice čítaly 732 obyvatel, k 1. 1. 2010 obyvatel 876 a za rok již 911 obyvatel. (Podrobněji viz http://notes2.czso.cz/cz/obce_d/pohyb/cz0804.xls)

izolace, pokračuje až do dneška. Zmíněné procesy ovlivňují každodenní život občanů. Také lidé navazují na to, co se dělo v uplynulých desetiletích. Minulost se smazat s jejich životů a pamětí nedá. Někteří se s komunismem a jeho diktátem smířili, jiní proti němu více či méně hlasitě bojovali.

Někteří občané se snažili komunismu uniknout a vytvořit si vlastní svět. Kromě hlavního společenského proudu vždy existovaly a budou existovat skupiny lidí, které nežijí dle představ většiny. Mají vlastní svět a příliš se okolím nenechají rozptylovat. V období útlaku je potřeba nových hnutí mimo společnost větší. Takovéto skupinky lidí společnost ženou kupředu a podporují její proměny a vývoj. Dvacáté století bylo svědkem vzniku nových hnutí, která byla „nesena vnímavější a proto méně ideologickým zájmem o venkovskou krajinu a její lid.“⁷² Řadí se mezi ně literární ruralismus, tramping oslovující především mladé lidi nižších sociálních vrstev, spíše negativně místními venkovany přijímané venkovské komuny inspirované hippies nebo koncept společnosti nulového růstu prosazovaný občanskými iniciativami zelených, kteří se snažili brát vážně výzvy ekologických iniciativ a návratem na venkov žít šetrněji.⁷³ Vlivy všech těchto skupin můžeme nalézt v dnešním světě. Opatrnější a ohleduplnější přístup k přírodě, zdravější životní styl, touha sblížit se s přírodou v jakékoliv formě, rozvoj biofarem produkujících jak rostlinnou tak živočišnou výrobu, to vše se rozvíjí na základě minulých zkušeností. Návrat k přírodě a její ochrana a podpora je zřejmě jedinou možnou cestou, jak zachovat venkov 21. století i pro další generace.

Posledních dvacet let nicméně nepřispělo venkovu jen pozitivně. Dnešní doba přináší stále větší požadavky na pohodlný, tedy energeticky a zdrojově náročný, ale také zdravý život. Je potřeba zachovat dostatek prostoru, kde budeme moci zdravě žít, relaxovat a pěstovat nezávadné potraviny. A to u průmyslových hal a zastavěných luk a polí nepůjde. Snad se průmyslový stavební boom, který začal až v devadesátých letech a na síle nabral v uplynulém desetiletí, zastaví nebo alespoň zpomalí.

⁷² BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 84.

⁷³ Tamtéž. s. 84 - 85.

3.4 Popis zkoumané obce

Kromě výše definovaných pojmů a zkoumaného období je nutné stručně charakterizovat obec Závěšice, neboť výpovědi místních obyvatel, sepsané kroniky a další písemnosti místních obyvatel se staly jádrem této práce.

Obec Závěšice⁷⁴, o které je v práci pojednáno a jejíž životní styl obyvatel je zde rozebírán, je podle dochovaných záznamů nejstarší vesnicí v novojičínském okrese.⁷⁵ První písemnou zmínku lze nalézt podle některých zdrojů v roce 1401,⁷⁶ podle obecní kroniky ovšem již v roce 1354. Obec leží v předhůří moravských Beskyd. Rozkládá se v údolí po obou stranách říčky Sedlničky. Poloha hrála v minulosti významnou roli, protože obec se po roce 1938 nacházela na české straně jen pár kilometrů od hranic Protektorátu Čechy a Morava. Nikdy v ní, oproti některým sousedním vesnicím, nemělo převahu německé obyvatelstvo. Za druhé světové války se zde pohybovali němečtí vojáci, ke konci války pak Rusové. Z počátku se místní obyvatelé živilí zemědělstvím, až během 20. století se část obyvatel odklonila od polí a začala se více věnovat i jiným živnostem či pracovat v sousedních obcích (v lomu, automobilce, pletárnách,...).

I Závěšice byly za komunistického režimu zasaženy nešetrným územním plánováním. Kromě kolektivizace, která zasáhla do života obyvatel, velkou změnu přinesla v sedmdesátých letech integrace obce k 5 km vzdálenému městu Kopřivnice. Byl zrušen místní obecní úřad a vše se řídilo z Kopřivnice. Z té doby se ani nedochovalo příliš záznamů o dění v obci. Po roce 1990 se změnilo nahlížení na územní plánování. Závěšicím byla vrácena samospráva. Jak v novodobé kronice píše první starosta znovu samostatné obce V. Hajda: „Obec Závěšice vznikla 1. 1. 1991 desintegrací od města Kopřivnice, ke kterému integrovala v roce 1976.“⁷⁷ Následující roky přinesly mnohé změny nejen v obci samotné, ale především v jejím vedení. Původně starosta a jeho zástupce vykonávali činnost po zaměstnání. Ke změně došlo až po dvou letech. „Od 1. 1. 1993 se stává starosta obce uvolněným funkcionářem na celý pracovní úvazek.“⁷⁸ Mění se i průběh jednání obecního

⁷⁴ Viz <http://www.zavisice.cz/>

⁷⁵ O její historii se lze dozvědět více na internetových stránkách obce: <http://www.zavisice.cz/historie.php>

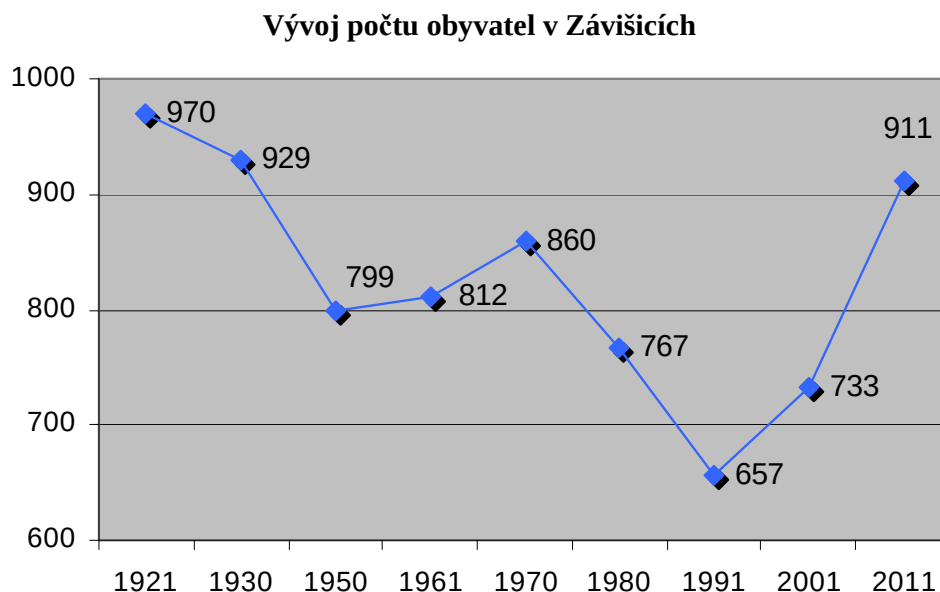
⁷⁶ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Dostupné na [www: <http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf>](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf). s. 726-727.

⁷⁷ *Kronika obce Závěšice*. s. 16.

⁷⁸ Tamtéž. s. 19.

zastupitelstva. Například projednávání a schvalování územních plánů, které v minulosti vyúsťovalo v často nešetrné zásahy do zástavby a okolí obce, se účastní veřejnost a zohledňuje se při něm vliv na krajinu i životní a přírodní prostředí.

Za zmínku stojí vývoj počtu obyvatel obce. V roce 1921 čítala obec 152 domovních čísel, 970 obyvatel a výměru 632 ha. V roce 2001 měly Závišice 733 obyvatel, 250 domů a stejnou výměru,⁷⁹ z níž činila zemědělská půda 477 ha a lesní půda 97 ha.⁸⁰ K 1. 1. 2011 čítá obec 350 domovních čísel, 911 osob⁸¹ a rozkládá se na rozloze 632 ha (zůstala oproti roku 1921 nezměněna), podíl zastavěných ploch a ostatních ploch z celkové výměry činí 8 %.⁸² Přehledný vývoj počtu obyvatel mezi lety 1921 a 2011 ukazuje následující graf.

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel Závišic v letech 1921 - 2011⁸³

Jak lze z grafu vyčíst, počty se pohybovaly mezi 657 – 970 obyvateli. V rámci sledovaného období nejméně obyvatel v Závišicích podle místních matrik, kronik a Českého statistického úřadu žilo v roce 1991, což bylo způsobeno mj. správním oddělením obce od Kopřivnice a jejím osamostatněním. Podobně na počet

⁷⁹ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Dostupné na [www:](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)

<[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)>. s. 726-727.

⁸⁰ *Kronika obce Závišice*. s. 3.

⁸¹ Obecní matrika.

⁸² ČSÚ: *Územně analytické podklady v obcích*. Dostupné na [www:](http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?childsel0=14&cislotab=UAP6030PU_OB1.73&kapitola_id=327&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=14&verze=0)

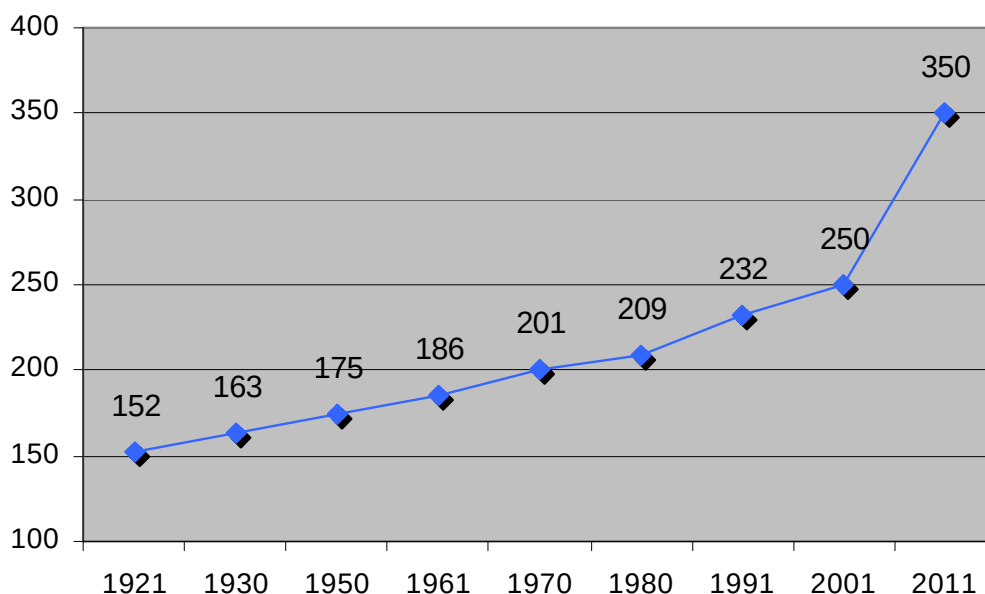
<http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?childsel0=14&cislotab=UAP6030PU_OB1.73&kapitola_id=327&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=14&verze=0>.

⁸³ Obecní matriky a kroniky.

obyvatel zapůsobil v polovině sedmdesátých let opačný proces přiřazení obce ke Kopřivnici. V té době klesl výrazně i počet dětí navštěvujících místní základní školu. Tyto počty jsou podrobněji rozebrány v kapitole věnující se školní docházce.

Závišice jsou občansky vybaveny vším základním, co obyvatelé potřebují. „V obci je Základní škola⁸⁴ s 1. až 4. postupným ročníkem a při ní i jedno oddělení mateřské školy, školní družina a jídelna. Žáci 5. – 9. ročníků dojíždějí do škol v Kopřivnici.“⁸⁵ Kromě škol či obecního úřadu zde nalezneme, jeden obchod se smíšeným zbožím, hasičskou zbrojnicí, knihovnu, dvě hospody, sál sloužící kulturním akcím, bowling, nově opravenou a vybavenou tělocvičnu s posilovnou a saunou, nedávno rozšířený hřbitov. Ještě před 15 lety v Závišicích občan mohl využívat poštovní středisko a vybírat mezi dvěma prodejnami smíšeného zboží. Ve středu obce stojí kostel sv. Cyrila a Metoděje z roku 1935.⁸⁶ Od roku 1979 je ve vsi vybudován veřejný vodovod. V současnosti se připravuje vybudování kanalizace. Bytová výstavba je tvořena rodinnými domy. Pod Libhošťskou hůrkou jsou situovány zahrádkářské osady. Jak se v obci vyvíjel počet domů v desetiletých intervalech (s výjimkou válečných let, ze kterých data chybí) znázorňuje graf č. 2.

Vývoj počtu domovních čísel v Závišicích

Graf č. 2: Vývoj počtu domovních čísel v Závišicích v letech 1921 - 2011⁸⁷

⁸⁴ Škola byla zřízena roku 1812.

⁸⁵ *Kronika obce Závišice*, s. 12.

⁸⁶ Tamtéž, s. 5.

⁸⁷ Obecní matriky a kroniky.

Po celé zkoumané období můžeme sledovat pozvolný nárůst počtu nově postavených domů. V roce 1921 v obci stálo 152 domů. K 1. 1. 2011 poslední přidělené domovní číslo dosáhlo 350. V obci stojí (nebo brzy stát bude) více než dvojnásobek domů, než tomu bylo po první světové válce. Po roce 2000 přibylo sto domovních čísel, což je v rámci desetiletí největší nárůst za celé sledované období. Především v posledních pěti letech zažívají v Závišicích novostavby „boom“ a obec se výrazně rozrůstá jak počtem domů, tak počtem obyvatel.

Když bychom se vrátili do minulosti a podívali se do kroniky obce, najdeme zde záznam stěžující si na pomalý růst počtu obyvatel i domů po roce 1930: „Zvláštní je, že u nás stále ubývá lidí a také se málo staví. Jen ojediněle se něco vystaví, ačkoliv v sousedním Štramberku i v Příboře vystavěny nově celé ulice i kolonie.“⁸⁸ Výše uvedený graf nám tento fakt dokazuje. Během dvaceti let mezi roky 1930 – 1950 vzrostl počet domů pouze o 12, zatímco v ostatních obdobích se obec tímto tempem rozrůstala přibližně za desetiletí. Tento výkyv byl zřejmě způsoben mj. hospodářskou krizí a druhou světovou válkou. Pozdější příčinou je i stěhování obyvatel za prací: „Po druhé světové válce nastalo stěhování mladších rodin do Kopřivnice, kde Tatra stavěla velkým tempem na svou dobu moderní byty pro své zaměstnance.“⁸⁹

Obec patří ve srovnání s ostatními v republice k menším, ale rozrůstajícím se vesnicím. V současné době těží z výhodné polohy v malebné krajině Podbeskydí, dostatečně daleko od znečištěné Ostravy, ale blízko jiných měst, které nabízí možnost zaměstnání i kulturního vyžití. V minulosti prošly Závišice mnoha proměnami. V dalších kapitolách se podíváme, jak se s nimi jejich obyvatelé vyrovnávali, jak se přizpůsobovali a měnili svůj životní styl.

⁸⁸ *Kronika obce Závišice*. s. 59.

⁸⁹ Vzpomínky pana Josefa H.

4 Jednotlivé aspekty životního stylu od první republiky po současnost

Životní styl lze popsat mnoha jeho aspekty.⁹⁰ Jedná se o tak obsáhlý koncept, že je náročné alespoň letmo se dotknout většiny z nich. V práci se rozvádí témata, která mohou být pro dnešního čtenáře lákavá a zároveň ta, u kterých je vyšší pravděpodobnost, že v nich došlo během uplynulých desetiletí ke změně a tudíž nás v mnohém mohou zaujmout, překvapit nebo i poučit.

Jak název práce přibližuje, její hlavní linii tvoří případová studie. Veškerý text se tudíž zabývá životním stylem v jediné obci. V závěru práce je ale zařazena kapitola shrnující závěry a zobecňující je na český venkov. Ačkoliv zobecnění není jednoduché a má své poměrně jasně vymezené hranice, k tématu takovéto obecné uzavření patří a pro samotné čtenáře jistě bude značným přínosem.

4.1 Změna hlavní pracovní náplně a její důsledky

Životní styl lidí je obecně závislý především na hlavním způsobu obživy. Pro venkov bylo v minulosti typické zemědělství. Lidé na venkově byli s půdou obvykle úzce spjati, jejich životní úroveň v jednotlivých letech závisela na úrodě a na rozmarech počasí. Je tomu tak ovšem i v současnosti? „Venkovský způsob života byl odjakživa determinován zemědělstvím, kterému se věnovala většina venkovského obyvatelstva.... O dnešní moderní společnosti však můžeme říct mnohé, ovšem nikoliv to, že by byla venkovská a zemědělská.“⁹¹ Od zemědělství se odklonila většina lidí, kteří v něm ještě před téměř sty lety pracovali. „Silně se omezila potřeba lidské práce v zemědělství. Charakter práce se naprosto změnil. Stejně tak výrobní možnosti... Dřív zemědělská práce potřebovala moc manuální práce, to se odbouralo. Ti noví na venkově jen bydlí.“⁹²

Pokles potřebné pracovní síly v zemědělství hrál pro vývoj venkova klíčovou roli. Od roku 1921 kleslo procento lidí pracujících v zemědělství a

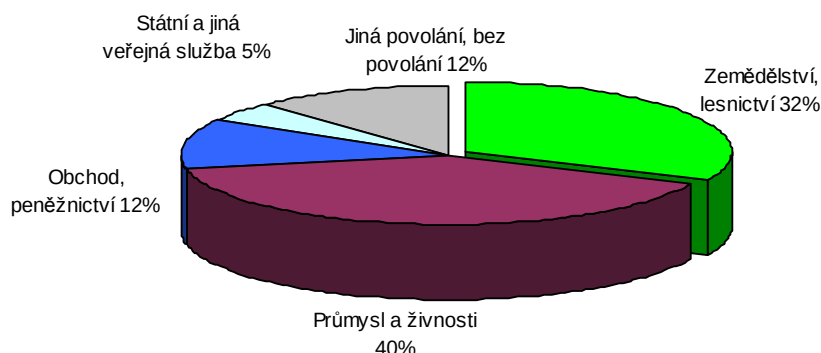
⁹⁰ Část této kapitoly nepřesahující povolený limit je přebrána z autorčiny bakalářské práce *Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti*.

⁹¹ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. s. 161.

⁹² Vzpomínky pana Vladimíra U.

lesnictví ze 32 % na necelá 4 % v roce 2009.⁹³ Přesné rozdělení zaměstnaných⁹⁴ obyvatel republiky v jednotlivých sektorech v letech 1921 a 2009 znázorňují následující grafy.

Zaměstnaní dle tříd povolání (1921)

Graf č. 3: Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání k 15. 2. 1921⁹⁵

V roce 1921 bylo u nás v zemědělství a lesnictví zaměstnáno 32 % občanů v produktivním věku. 40 % pracovalo v průmyslu nebo mělo vlastní živnost. Obchod a peněžnictví zaměstnávalo 12 %, státní a jiná služba 5 %. Zaměstnaní v jiné oblasti či lidé bez povolání činili 11 %. Jak lze z obrázku vyčíst, největší část obyvatelstva se živila průmyslem nebo zemědělstvím. Primér a sekundér jasně převládali nad službami. S rozvojem techniky se ale zmenšila potřeba tak velkého množství lidí v těchto sektorech a naopak se zvýšila poptávka po službách. To vedlo ke značným přesunům pracujících mezi jednotlivými sektory.

Důsledek vidíme na následujícím grafu č. 4. Ke konci roku 2009 bylo 9 % obyvatel v produktivním věku nezaměstnaných, 37 % pracovalo v průmyslu a stavebnictví, 20 % v obchodu a peněžnictví, 16 % ve vzdělávání a zdravotnictví a 14 % v dalších službách. Pouhá 4 % obyvatel se živila v zemědělství a zabírají tak oproti předchozímu grafu v pomyslném koláči zaměstnání obyvatel jen drobný

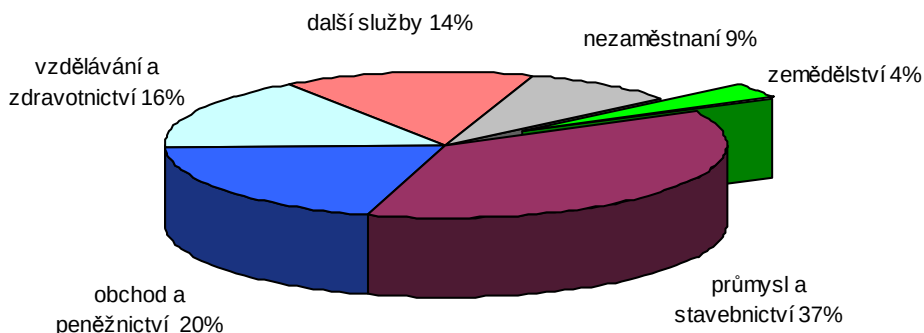
⁹³ ČSÚ: *Zaměstnanost a mzdy k 31.12.2009*. Dostupné na [www: <http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls>](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls).

⁹⁴ Včetně nezaměstnaných obyvatel.

⁹⁵ ČSÚ: *Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání*. Dostupné na [www: <http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/graf_3_pritomne_obyvatelstvo_podle_trid_povolani_>](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/graf_3_pritomne_obyvatelstvo_podle_trid_povolani_).

klínek. Z čísel je patrný nárůst podílu obyvatel zaměstnaných ve službách, tedy v terciéru, a naopak pokles pracujících v primárním sektoru.

Zaměstnaní dle sektorů (2009)

Graf č. 4: Procentuální zastoupení zaměstnaných osob v jednotlivých sektorech v roce 2009.⁹⁶

Trend vzrůstajícího počtu lidí zaměstnaných v terciéru na úkor primárního sektoru můžeme vysledovat i v dalších evropských zemích. Ve srovnání s průměrem Evropské unie u nás ale v zemědělství pracuje podprůměrný počet obyvatel. V roce 2009 se v Unii prací v zemědělství živilo v průměru 5,6 % obyvatel. V České republice v témže roce jen necelá 4 %. Tato čísla jak v rámci Evropské unie, tak v rámci České republiky, stále klesají.⁹⁷ Stále více jsme závislí na dovozu zemědělských produktů ze zahraničí, a to nejen z evropských zemí. Dnes obyvatele republiky neohrožuje pouze sucho či povodně na našem území, ale například i v Číně. Pokles vlastní zemědělské produkce a přechod lidí k jiným oborům má dalekosáhlé důsledky, které se ukazují postupně a jsou dlouhodobého rázu, stejně jako pozvolný proces transformace ekonomiky.

Podle údajů Českého statistického úřadu se razantně propadla zaměstnanost v zemědělství nejen v období komunistického režimu, jak by mnozí vyvozovali, ale i za posledních dvacet let.⁹⁸ Především v prvních letech transformace přešlo mnoho

⁹⁶ ČSÚ: *Zaměstnanost a mzdy k 31.12.2009*. Dostupné na [www](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls):

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls)>.

⁹⁷ ČSÚ: *Struktura zaměstnanců dle sektorů*. Dostupné na [www](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FB/$File/1607100316.xls):

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FB/\\$File/1607100316.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FB/$File/1607100316.xls)>.

⁹⁸ Blíže také viz [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/A9002E937F/\\$File/3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/A9002E937F/$File/3.pdf).

lidí do jiných pracovních sektorů. V roce 1990 pracovalo v zemědělském odvětví 550 tisíc osob.⁹⁹ Toto číslo kleslo do roku 2009 o více než 400 tisíc osob.¹⁰⁰

Pokles zaměstnanců v zemědělství je v posledních desetiletích způsoben několika faktory. Vývoj v zemědělství po roce 1989 byl ovlivněn transformací nejen ekonomiky, ale i české společnosti. Změnilo se postavení zemědělců i množství práce pro ně vhodné, vzrostla nezaměstnanost v zemědělských oblastech a z venkova odešlo mnoho mladých schopných lidí.¹⁰¹ Jedním z velkých strachů zemědělství pro mladé je v současnosti nízká finanční odměna za často fyzicky a časově velmi náročnou práci s nejistým výsledkem a nutností neustále se přizpůsobovat aktuálním podmínkám. V roce 2008 činila průměrná mzda osob pracujících v zemědělství, lesnictví a rybářství necelých 18 000 Kč. Oproti tomu ve finančních a pojišťovacích službách nebo například v informačních a komunikačních činnostech si lidé vydělávali více než dvojnásobek této částky.¹⁰²

Zemědělci nepatří k nejbohatší části populace. Nebylo tomu tak ani v minulosti a vždy je trápily potíže, které zbylou část obyvatel nikdy nepotkaly. Museli a stále musí bojovat s přírodou i člověkem pustošícím krajinu o každý metr úrody, o každý kilogram masa. Zemědělci měli v minulosti alespoň tu výhodu, že byli přímo u zdroje potravin a například hospodářskou krizi přečkali s menšími ztrátami než obyvatelé měst. Dnes jim tato výhoda mnoho nepřináší a problémy zůstávají. Některé se ještě stupňují. Musejí například bojovat o vlastní půdu, jež živila jejich předky i po celá staletí, s velkými průmyslovými společnostmi podporovanými státem. Takovýto nerovný boj zemědělec nemá šanci vyhrát.

Kromě počtu pracujících v zemědělství prošla změnami i velikost ploch obdělávaných jednotlivými vlastníky či skupinou vlastníků. Tento aspekt souvisí nejen se skupováním a zastavováním půdy průmyslovými podniky, ale i se znárodněním majetku a scelováním polí a luk za komunistického režimu a naopak restitucí zpětně způsobeném rozdrobení. Za první republiky

⁹⁹ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Sociální mobilita a kvalita života venkovské populace*. s. 23.

¹⁰⁰ ČSÚ: *Zaměstnanci a jejich průměrné hrubé měsíční mzdy v národním hospodářství podle činností*. Dostupné na [www](http://www.czso.cz):

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls)>.

¹⁰¹ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 79.

¹⁰² ČSÚ: *Zaměstnanci a jejich průměrné hrubé měsíční mzdy v národním hospodářství podle činností*. Dostupné na www:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls)>.

obhospodařovaly rodiny ve vesnici zahrádku, pole, louky někdy i lesy. Větší sedláci počítali majetek v desítkách hektarů, domkaři naopak v metrech čtverečních. Museli si vystačit jen se zahradou u domu.

Po proběhlé kolektivizaci došlo k výrazným proměnám v majitelích a velikostech pozemků. V roce 1989 měl státní statek v průměru 6259 ha, jednotné zemědělské družstvo obdělávalo 2574 ha. Průměrná velikost zemědělského podniku vlastněného fyzickou osobou¹⁰³ v roce 2007 byla 28 ha, obchodní společností 732 ha. Družstvo v téže roce v průměru hospodařilo na 1412 ha.¹⁰⁴ V Závišicích se v současnosti udává 477 ha zemědělské půdy, z toho AGPK a. s. Sedlnice¹⁰⁵ obhospodařuje 243 ha,¹⁰⁶ „ostatní je půda v soukromém vlastnictví. Agropřmyslový kombinát a. s. Sedlnice vznikl po transformaci zemědělského družstva Rozvoj.“¹⁰⁷

Na mnoha dříve zemědělsky využívaných půdách dnes nestojí jen průmyslové haly a logistická nebo nákupní centra. Nejnovějším hitem jsou solární panely na ekologicky šetrnou výrobu elektrické energie. Jak může být ale takový lán solárních panelů ekologicky šetrný, když přetváří krajinu, zasahuje do stovky let zavedeného ekosystému a zabírá hektary úrodné půdy, na které se dříve pásli dobytek nebo pěstovaly zemědělské plodiny.

V Závišicích a blízkém okolí „solární aleje“ prozatím nevyrostly, na místních loukách se pasou krávy a na polích se pěstuje řepka či obilí. V lesích je sice často slyšet motorovou pilu, ale můžeme doufat, že staré stromy budou časem nahrazeny novými. Jen remízky a polní cesty mizí a přibývají asfaltové komunikace, na kterých se prohání jeden nákladní vůz (vezoucí třeba asijskou rýži, německá vejce, nebo polská kuřata do nedalekého hypermarketu) za druhým. Výrazně také ubylo zemědělců a občanů věnujících se třeba jen drobnému pěstování plodin a chovu zvířat. V Závišicích v zemědělství podnikalo v roce 2000

¹⁰³ K 31.12.2009 bylo podle ČSÚ registrováno 32 498 podnikatelů v zemědělství, lesnictví a rybářství (jako fyzická osoba podnikající dle jiného než živnostenského zákona), 38 560 soukromých podnikatelů podnikajících v téže oboru dle živnostenského zákona, 5789 obchodních společností, 1535 družstev a 27 státních podniků. Více na:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DC00411866/\\$File/0001101204.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/DC00411866/$File/0001101204.xls)>.

¹⁰⁴ ČSÚ: *Vybrané ukazatele zemědělství v České republice*. Dostupné na [www: <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0901.xls>](http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0901.xls).

¹⁰⁵ Agropřmyslový kombinát chovající dobytek a zpracovávající maso v blízké Sedlnici.

¹⁰⁶ *Územní plán obce Závišice*. Dostupné na [www: <http://www.zavisice.cz/download/Uzemni-plan/Textova-cast/textova-cast-oduvodneni.pdf>](http://www.zavisice.cz/download/Uzemni-plan/Textova-cast/textova-cast-oduvodneni.pdf). s. 50.

¹⁰⁷ *Kronika obce Závišice*. s. 8.

pouze 6 občanů a většina zahrádek u domů má dnes pouze rekreační účel.¹⁰⁸ Dříve tomu ale bylo jinak. „Původně u nás byly jen selské usedlosti, domkařů nebylo, ti vznikli teprve později, když někteří sedláci byli pro dluhy nuceni prodati buď části, nebo celé grunty.... Skoro každý grunt měl paseku, to jest pastvisko, kde se pásly krávy a ovce a pak na zadku les.“

Během zkoumaného období se spolu se změnou způsobu obživy průběžně měnil vztah venkovských obyvatel ke krajině. Některé historické události zasáhly do vnímání krajiny výrazněji než jiné, ale obecně lze říci, že pohled na krajinu jako pouhý prostředek k získávání surovin a plodin se výrazněji změnil po druhé světové válce, „kdy konzervativnější prostředí venkova poznamenal odsun občanů německé národnosti a jeho následné doosídlování lidmi, kteří tradiční, zemědělskou zkušenost často postrádali.“¹⁰⁹ Po odsunu Němců ale došlo k zásahům na venkově, které ovlivnily i obce odchodem nepostižené. Po roce 1948 se nový vztah ke krajině šířil daleko rychleji než kdy dříve, a to díky znárodnování, scelování pozemků, nedobrovolnému zakládání zemědělských družstev, pronásledování církevních představitelů, vylidňování menších sídel. To vše výrazně narušilo tradiční způsob života na vesnici. Sedláci si postupně přivykli na volnější vazbu k půdě a snažili se režim uspokojovat co nejvyššími výnosy, jež byly jediným požadavkem komunistů.

Vliv čtyřiceti let komunistického hospodaření na ráz dnešního venkova je obrovský. Po převratu v roce 1989 se zpět k obdělávání půdy, pěstování plodin a chovu dobytka nevrátilo mnoho bývalých zemědělců. Spousta lidí se vrhla na podnikání v jiné, jistější oblasti. A ti, kteří zůstali u toho, čím se živili předkové, museli bojovat s mnohými překážkami a často vše začít nanovo. „Dnes slyšíme ze všech stran, že ozdravění venkova se neobejde bez zodpovědného soukromého vlastnictví půdy.“¹¹⁰ Soukromých vlastníků ale ubývá. Po čtyřiceti letech totality je na venkově co napravovat.

Ráz krajiny, venkova a samotných venkovských sídel je po všech uvedených zásazích poněkud jiný, než si vybavují pamětníci ze svých dětských let. Spolu s rázem krajiny se mění i člověk a jeho životní styl. Následující kapitoly se těmto změnám v životech obyvatel venkova věnují podrobněji.

¹⁰⁸ *Kronika obce Závěšice*. s. 89.

¹⁰⁹ HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kupředu naše zem. Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. s. 135.

¹¹⁰ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*.s. 92.

4.2 Popis všedního dne na venkově

Různé životní styly jsou pro běžného pozorovatele nejviditelnější na chování lidí během dne. Vše, co člověk dělá, jak to dělá, proč, jak dlouho, jak často, s kým, s čím,... charakterizuje jeho samotného i jeho životní styl. Tyto činnosti se mění jednak během jednoho lidského života v závislosti na věku, a dále během let, jak se mění celé lidstvo. Děti prožívají všední den jinak, než jejich rodiče. Mají jiné povinnosti a volno tráví jinak než dospělí. Proto se následující kapitoly věnují zvlášť těm menším a zvlášť dospělým. Každá kapitola obsahuje text věnující se období první republiky, druhé světové válce, komunistickému režimu, převratu a posledním dvaceti letům. Důraz je dáván na první zmiňované období, protože je časově nejvzdálenější a tedy nejodlišnější od toho současného, který každou kapitolku uzavírá.

4.2.1 Děti a školní docházka

Život dětí na venkově bývá dnes spojován se zdravím. Mnohé mladé rodiny se stěhují z větších měst na venkov, aby zabezpečily svým potomkům zdravý vývoj. Očekávají především lepší ovzduší, větší možnost trávit volné chvíle v přírodě a obecně lepší prostředí pro život a pro zdravý dětský růst. Vzhledem k výhodné poloze Závěšic v předhůří Beskyd a dostatečné vzdálenosti od Ostravy tento trend v posledních letech nabírá na síle. Nejen rodiče ovšem touží po životě na venkově. I děti vidí ve venkovském prostředí širší možnosti seberealizace: „Ostatně známá je touha městských dětí přestěhovat se na venkov, která dnes postrádá reciproké přání venkovských dětí žít ve městě.“¹¹¹

V téměř sto let vzdálené minulosti lidé zdravotní důvody k žití na vsi neviděli. Většina rodin žijících na venkově se nepřistěhovala, nýbrž se tam její členové narodili a vyrostli. Zdědili rodný grunt či chaloupku, dobytek, pár polí apod. a neřešili, zda je život na venkově zdravější. Děti chodily do zdejší školy, popřípadě pak na vyšší školy do vzdálenějších obcí. Zábavu si hledaly v místě svého bydliště, podobně jako kamarády a budoucí životní partnery. Docházet do jiných obcí bylo už jen z pohledu časového náročné. Auto měl málokdo a hromadná doprava byla za první republiky v plenkách.

¹¹¹ LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* s. 138.

Naopak po druhé světové válce se lidé začali z vesnic stahovat do měst za jednodušším pracovním uplatněním. Děti plnily městské školy a na vesnicích se počty žáků snižovaly. Přesto, že doprava do města se zjednodušovala, nevýhody malých obcí, ve kterých převládala stále jen možnost zaměstnání v zemědělství, a to ještě díky kolektivizaci a zavádění nových technologií a strojů s nízkou jistotou, převládaly nad pozitivy. Lidé upřednostnili často odchod z venkova do měst a nepřejížděli tolik mezi jednotlivými obcemi, jako se s tím setkáváme v současnosti. V dnešní době je na vesnici naprosto běžné, že dítě chodí do školy do jednoho města a kroužky navštěvuje tam, nebo v městě dalším. Je tedy nuceno dojíždět, aby všechno na různých místech stíhalo. Podobně je to s prací a zábavou rodičů.

Tato kapitola se bude věnovat nejen změnám, jež vyvolalo značně zjednodušené cestování nebo zhoršení životního prostředí. Budou popsány proměny ve školním vyučování, ve vztazích mezi žáky, učiteli a rodiči, změny v hodnotách, jež byly dětem ve škole vštěpovány, zmíněn bude vývoj počtu žáků i jejich učitelů v závišické základní škole, jež souvisí právě s dříve popisovaným stěhováním mladých rodin.

Za první republiky hrála škola, podobně jako rodiče a další příbuzní, důležitou úlohu při utváření morálky dětí. K učiteli chovali rodiče úctu, kterou od nich přebíraly i jejich děti. Pan učitel byla osobnost s velkým "O". Škole tak dodával vážnost a důležitost. Školní den probíhal poněkud jinak, než je to obvyklé pro dnešní děti: „Chodilo se do školy ráno, v poledne domu na oběd a odpoledne zase do školy.“¹¹² V polední pauze některé děti pospíchaly domů pro oběd v kastrůlcích a s nimi pak do továrny za otcem, případně sousedy. Při zpáteční cestě ti šikovní stihli dojíst zbytky. Často to bylo jejich jediné polední jídlo. „Obědvali teprve doma po příchodu z odpoledního vyučování.“¹¹³ Od roku 1950 funguje ve škole kuchyň a tak děti využívají jídelnu přímo tam, nemusí běhat s obědem za tatínkem a v klidu se mohou najíst.¹¹⁴

Vyučoványi předměty bylo „náboženství, čtení, psaní, vyučovací jazyk, počty, přírodopis, přírodozpyt, zeměpis, dějepis, kreslení, zpěv, tělocvik, ženské

¹¹² Vzpomínky paní Marie J.

¹¹³ HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky*. s. 56.

¹¹⁴ Jídelnu využívají zároveň učitelé a kuchyň vaří i pro místní seniory.

ruční práce“.¹¹⁵ Ručním pracím se děvčata a chlapci učili od 5. ročníku zvlášť. Podobně byl rozdělen tělocvik. Chlapci cvičili odděleně od děvčat. „Od 20. dubna do 1. listopadu jsme chodili kluci bosí, jen v trenkách a tílku. Děvčata v šatech a trepkách a též některé bosé.“¹¹⁶ Starší žáci měli nauku o domácím hospodářství a když to bylo umožněno pomůckami, dívky se učily kreslení stříhů a šití na stroji. Oproti dnešní době byla velká pozornost věnována přípravě děvčat na praktický život v domácnosti: „Doporučuje se ve školách vyučování vaření a vedení domácnosti.“¹¹⁷ Předměty tohoto typu se postupně vytratily a objevují se ve školách jen sporadicky.

Na počátku sledovaného období byly děti ve škole intenzivně vedeny k víře v Boha. Všichni žáci se účastnili zpovědi a přijímání, což ovšem od školního roku 1919-1920 bylo nepovinné. Školní rok začínal i končil slavnými službami Božími v nedalekém Štramberku, kterých se účastnili žáci i učitelé. Do roku 1932 byli všichni žáci v Závišické základní škole věřící, i když si občas z pana faráře tropili žerty. To dokládá i následující vzpomínka závišického rodáka. „Do náboženství jsme všichni chodili. Pana faráře při jeho příchodu do třídy jsme vítali unisono: Pochválen buď Ježíš Kristus, vítáme Vás, pane konsistorní rado. Někteří kluci potichu: pane koňský rado.“¹¹⁸

Tento pro-náboženský školní přístup se ale radikálně změnil po převzetí politické moci komunisty. Náboženská víra byla utlačována a ve škole ani jinde nebyla podporována. Děti sice stále byly v mnoha rodinách vychovávány k víře v Boha, veřejně to často nemohly dávat najevo. Dobový náhled na náboženství (a také všudypřítomný antiamerikanismus) počátku 50. let ukazuje zápis ze školní kroniky: „V soudním procesu proti naší církevní hierarchii byla žákům objasněna úloha Vatikánu, který je plně ve službách Američanů. Naši biskupové byli jeho zaprodanci a slepě poslouchali rozkazy papeže.“¹¹⁹ Ke změnám v negativním přístupu k náboženství docházelo pozvolna a zcela se změnil až po čtyřech desetiletích. Jen jedna hodina vyučování měsíčně se náboženství věnovala například ve školním roce 1986-1987. Tuto hodinu navštěvovalo pouze 5 žáků. O tři roky

¹¹⁵ BUSEK, Lubomír. *Z historie základní a mateřské školy v Závišicích*. s. 6.

¹¹⁶ Vzpomínky pana Jana H.

¹¹⁷ *Školní kronika obce Závišice*. I. díl.

¹¹⁸ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹¹⁹ *Školní kronika obce Závišice*. II. díl.

později byla spolu „s politickou změnou ve státě ze školy odstraněna ateistická výchova.“¹²⁰

Kromě přístupu k Bohu prošlo oproti situaci za první republiky změnou mnohé. Ve vyučování se v Závišicích děti již nedočkají náboženství a ženských ručních prací. Jinak se ale vyučují podobné předměty jako tehdy. Číst, psát a počítat musí umět každý ve všech dobách.¹²¹ Šít už dnes umí velmi málo mladých dívek. Ve škole se to nenaučí, a tak je zasvětili buď šikovná babička či maminka nebo navštěvují kroužek šití. Většina dívek však nemá zájem, protože si mohou téměř všechno koupit bez námahy v obchodech. Kdysi bylo šití, pletení a podobné činnosti zvláště na venkově životně důležité. Mnohé babičky ovládají ruční práce dodnes a mohou tak v důchodu provozovat užitečného koníčka. V druhé polovině minulého století mnohé ženy díky šití dokázaly pokrýt nedostatek slušivého a originálního oblečení. Moderní doba přinesla usnadnění a urychlení života i v tomto ohledu. Ale vraťme se ke škole.

Školní docházka se lišila nejen ve vyučovaných předmětech, ale i povoleným používáním fyzických trestů, které byly často praktikovány ke zkrocení nezbedných chlapců. Lze konstatovat, že škola byla oproti té dnešní poměrně tvrdá. „Pan učitel měl rákosku a vyhrazené místo na klečení. Pan učitel byl největší autorita. Před ním se měl každý na pozoru.“¹²² Autorita pana učitele byla obrovská, ale chlapci zlobili i přes hrozbu bolestivých trestů, což potvrzuje i další pamětník: „Samozřejmě měl rákosku. Děvčata byla vždycky hodná...“¹²³ Tehdy se nepoužíval pojem „hyperaktivní dítě“. Prostě to bylo zlobivé dítě, které potřebovalo potrestat, aby se uklidnilo a aby si pan učitel udržel úctu a kázeň.

Tresty byly různé. Kromě použití rákosky se trestalo například seděním u tabule, seděním mezi děvčaty, klečením na stupínku s knihami na rukou, stáním za dveřmi. Nebo musel potrestaný stokrát opsat: „nebudu pána učitele zlobit“¹²⁴ či zůstat po vyučování ve škole. Dnešní doba nepovoluje učitelům fyzické tresty. K postihu žáka se využívají písemné poznámky nebo zhoršené známky z chování. V Závišicích v posledních dvaceti letech každoročně maximálně jeden žák měl výraznější problémy s chováním. Za posledních pět let se nestal ani jeden takový

¹²⁰ Školní kronika obce Závišice. III. díl.

¹²¹ Myšleno od zavedení povinné školní docházky.

¹²² Vzpomínky pana Vladimíra U.

¹²³ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

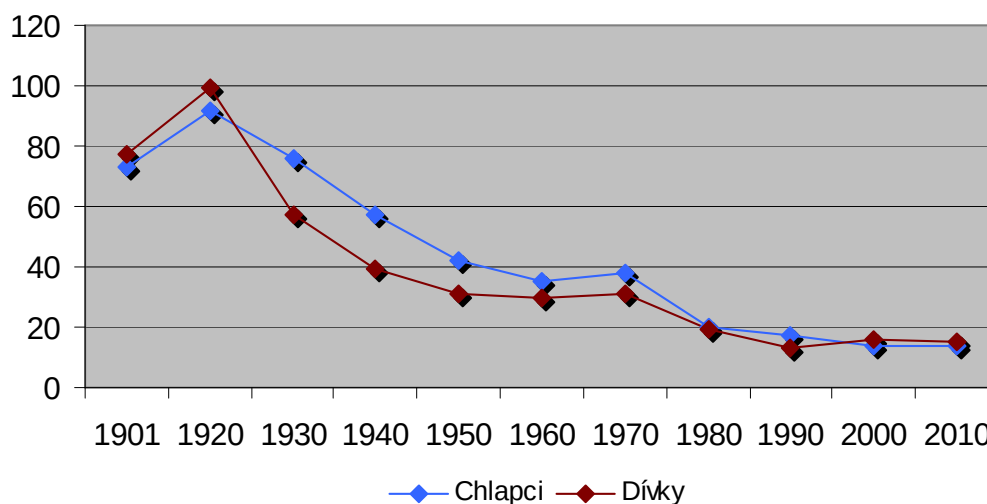
¹²⁴ Rodinná kronika Hyvnarova rodu. s. 11.

případ. Učitelé si stále umí zajistit pořádek, i když jinými prostředky, a jsou pro žáky vzorem podobně, jako tomu ve škole bylo před téměř stoletím.

Děti byly ve třídách za první republiky rozsazeny jinak, než jsme zvyklí dnes. Děvčata sedávala v zadních lavicích, chlapci v předních. „V jedné třídě bylo několik ročníků. Učitel zadal třem skupinám práci a se čtvrtou pracoval sám. Děti se musely soustředit na svou činnost.“¹²⁵ Musely se věnovat své práci a nepozorovat, co se děje kolem. Soustředit se na splnění zadaného úkolu. Byly zvyklé na řád a věděly, že když ho nedodrží nebo když úkol neudělají, přijde trest. A když trestal pan učitel, trestalo se často i doma.¹²⁶

Počet členů učitelského sboru v Závišicích kolísal v průběhu posledních 90 let v rozmezí 3 - 6 členů. Počet žáků se měnil výrazněji a měl od školního roku 1920 - 1921 klesající tendenci.¹²⁷ Přehledně po desetiletých intervalech (s výjimkou prvního) jsou počty žáků zobrazeny v následujícím grafu.

Počty žáků Základní školy v Závišicích (1900 – 2010)

Graf č. 5: Vývoj počtu žáků ZŠ Závišice¹²⁸

Na počátku minulého století, ve školním roce 1901-1902, navštěvovalo školu 73 chlapců a 77 dívek, jež učili čtyři učitelé. Těsně po první světové válce, ve školním roce 1918-1919, bylo ve škole zaměstnáno pět učitelů (z toho jeden

¹²⁵ Vzpomínky pana Vladimíra U.

¹²⁶ Nápravnými prostředky, které používali rodiče doma, bývala nejčastěji vařečka, proutek, důtky nebo prostě to, co bylo po ruce.

¹²⁷ V grafu uvedené roky zastupují vždy jeden školní rok začínající právě v daném roce.

¹²⁸ Školní kronika obce Závišice (4 díly).

řídící, 2 výpomocní - jeden muž a jedna žena, kaplan a industriální učitelka). Do školy docházelo 111 chlapců a 115 děvčat. V té době fungovaly v základní škole tři třídy, které navštěvovali žáci osmi postupných ročníků, což bylo nejvíce v rámci námi sledovaných let (celkový počet žáků kolísal v prvorepublikovém období mezi 140 - 200 žáky).¹²⁹ Každoročně odcházelo za první republiky několik dětí z každého ročníku na měšťanské školy v okolních obcích. Počet učitelů se pohyboval v prvorepublikových letech kolem čtyř.¹³⁰ Počty dětí na začátku druhé světové války klesaly a od roku 1939 se škola stala pouze dvoutřídní. Čtyři učitelé vyučovali ve školním roce 1939 - 1940 celkem 45 chlapců a 41 dívek. Dvojtřídka ale neměla dlouhého trvání a hned po skončení války vzrostl počet tříd na tři.

Ke školnímu roku 1950 - 1951 opět došlo k poklesu žactva, a to na 42 chlapců a 31 dívek a snížení na dvě třídy, které byly vyučovány třemi učiteli. Pousmání u dnešního čtenáře jistě vyvolá situace, jež ve škole v tomto roce nastala: „Protože nebyla zdejší škole přidělena učitelka ručních prací, vyučovali ji ve třídách třídní učitelé.“¹³¹ (Pánové Ludvík B. a Zdeněk P.) Od školního roku 1960 - 1961 došlo ve škole k reorganizaci a žáci (35 chlapců a 30 dívek) byli rozděleni opět do tří tříd. Sloučeny byly 1. a 2. ročník, 3. a 5. ročník. Žáci předposledního 4. ročníku byli vyučováni samostatně. K proměnám v počtu tříd došlo ještě několikrát. Ve školním roce 1980-81 navštěvovalo dvojtřídní školu pouze 20 chlapců a 19 dívek. V následujících desetiletích již k výraznějším výkyvům v počtech žáků ve škole nedošlo. Dvojtřídní školu (spojené třídy až do dnešních dní tvoří 1. a 2. ročník, 3. a 4. ročník) navštěvovalo kolem 40 dětí. V roce 2010 vzdělávaly tři učitelky v ZŠ 14 chlapců a 15 dívek.¹³²

Po celé zkoumané období pocházeli učitelé většinou z blízkého okolí. V prvorepublikových letech se poměrně často střídali, ať už z důvodu přeložení do jiné školy, vojny či důvodů zdravotních nebo osobních. Od začátku vyučování ve škole působila téměř stovka učitelů.¹³³ Jednu z mála výjimek na škole déle setrvávajících představoval řídící učitel meziválečného období, který na tomto místě vydržel téměř 30 let (bydlel dokonce v naturálním bytě ve škole). Na něj je s úctou

¹²⁹ Dnes navštěvuje Základní školu pouze 29 žáků a Mateřskou školu 25 dětí.

¹³⁰ BUSEK, Lubomír. *Z historie základní a mateřské školy v Závišicích*.

¹³¹ *Školní kronika obce Závišice. IV. díl*.

¹³² Tamtéž.

¹³³ BUSEK, Lubomír. *Z historie základní a mateřské školy v Závišicích*.

vzpomínáno i v následujících větách: „Chodit do školy jsme musili, ale měli jsme hodné učitele. Pan řídící už učil naše tatínky.“¹³⁴

Spatost obce s touto učitelskou funkcí a vzájemná soudržnost obyvatel Závěšic za první republiky je v kronice doložena velkou oslavou, kterou na počest tohoto řídícího učitele občané uspořádali při jeho odchodu do důchodu. Loučení s řídícím učitelem proběhlo za hojné účasti. Děti pronesly básně, pan starosta proslov, ve kterém „s díky ocenil jeho práci pro školu i obec“¹³⁵ a pan učitel byl obdarován květinami. Slavnostní průvod a hudba podtrhly slavnostní náladu. V hospodě u Kremla pak zazpíval Sokol a všichni se společně veselili dlouho do noci.

Po první světové válce nebylo tolik možností k radovánkám, ale lidé si našli čas, aby projevíli úctu někomu, koho měli rádi a koho si vážili. Všichni se spojili, aby potěšili jednoho z nich - pana řídícího učitele, který pro ně hodně udělal. Dnes si nedokážu představit, že by se něco takového mohlo stát. Kdo by takovou oslavu uspořádal a kolik lidí by na ni přišlo? A jaký by to musel být občan, aby ho znala a uznávala celá vesnice?¹³⁶ Dnešní učitelé nedosahují takového postavení, jakého se jejich kolegům dostávalo za první republiky.

Učitelé zdejší školy hráli ale významnou roli i za druhé světové války. Během německé okupace vyučovali v závěšické škole Češi. Ve školní kronice je vzpomínáno na jejich odvážné činy. „Nařízení nadřízených úřadů (německých) byla učiteli sabotována. Řídící učitel s nasazením vlastního života převedl sovětské vojáky (tehdy zajatce německých fašistů, kterým se podařilo uprchnout) k partyzánům do Beskyd.“¹³⁷ Vlastenectvím byl tehdejší venkov nasycen, ačkoliv mnoho lidí se neodvážilo dát nic veřejně najevo. Lidé byli pokorní, ale vnitřně vzdorovali. Tento postoj zaujali mnozí i později vůči totalitnímu režimu.

Válečná léta zasáhla do dění ve škole podobně silně, jako do veškerého života lidí, i když život plynul dál, normálně se vyučovalo a žáci měli stejně jako dříve chuť ze školy se ulít a místo učení se věnovat hrám a lumpárnám. Sbírali ale léčivé byliny, staré železo, staré textilie, papír a kosti - podobně, jako to dělávali před válkou. Jen občas je vytrhlo z každodenních starostí něco neobvyklého a

¹³⁴ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹³⁵ BUSEK, Lubomír. *Z historie základní a mateřské školy v Závěšicích*. s. 7.

¹³⁶ Drobná slavnost se konala před několika lety při odchodu místního oblíbeného faráře na jinou farnost. Účast byla poměrně hojná, dorazili ovšem věřící i z okolních obcí, ve kterých farář kázal.

¹³⁷ *Školní kronika obce Závěšice*. I. díl.

nepříjemného: „V jarním a letním období školního roku [1944] bylo dáno několikrát znamení leteckého poplachu...“¹³⁸ Naštěstí se obci samotné boje vyhnuly.

Budova školy byla ve válečných letech využívána nejen ke vzdělávání dětí. V posledním týdnu války byl ve škole umístěn prozatímní polní lazaret a ubytováno německé vojsko. „Ranění němečtí vojáci byli zde převazováni a poskytována jim první a nejnutnější pomoc a ihned byli odvezeni do jiné větší nemocnice... V noci z 5. na 6. května odešlo poslední německé vojsko z obce.“ Netrvalo to ovšem dlouho a do školy se nastěhovalo vojsko jiné, tentokrát osvoboditelské. Občané ho podle záznamů v místní školní kronice srdečně vítali a vojákům poskytovali nocleh nejen ve škole: „O půl osmé hodině ráno dne 6. května 1945 přišli do zdejší obce první ruské vojenské oddíly. Občané přicházeli vstříc ruským vojákům, srdečně se s nimi vítali... Celá obec byla do večera [6.5.] vojskem přeplněná. Kde bylo ve staveních, stodolách, na půdách, nějaké volné místo, ihned bylo vše ruskými vojáky obsazeno.“ Radost nad osvobozením, životě bez obavy z přelétávajících letadel, bez strachu způsobeného střelbou nebo nařízeními Němců, optimismus z lepších zítřků, to vše bylo v atmosféře těch dní velice silně cítit. Lidé žili pár dní po odchodu vojsk v euforii z osvobození: „Nepracovalo se po nějakou dobu v továrnách, nevyučovalo se ve školách, jen pracovalo se na polích, aby dohonilo se to, co bylo zameškáno za nepříznivého počasí a za přítomnosti vojska ve vesnici.“¹³⁹

Když už jsme u volných dní, zmíníme se i o pravidelných prázdninách. Děti měly za první republiky, stejně jako v současnosti, i prázdniny, na které se těšily. Velikonoční, které začínaly Květnou nedělí a končily středou povelikonoční. Dále Vánoční (například pro školní rok 1919 - 1920 trvaly od 23.12. do 6.ledna). Tehdy si děti ale více uvědomovaly propojenost těchto prázdnin s křesťanstvím. Mezi nepravidelná a občasná volna patřil výskyt epidemií (neštovic, spály, záškrtu), kvůli nimž byla škola uzavřena. Zajímavé z dnešního pohledu bylo volno¹⁴⁰ 14. listopadu 1920. Tehdy uplynulo 250 let ode dne, kdy zemřel J. A. Komenský. Několikadenní volno děti dostávaly také tehdy, když řídící učitel sepisoval oseté

¹³⁸ Školní kronika obce Závěšice. I. díl.

¹³⁹ Tato citace nám opět dokazuje, jakou váhu přikládali tehdejší občané zemědělství a jeho produktům.

¹⁴⁰ Nebo také „prázdná“, jak se říkalo kdysi.

plochy v obci.¹⁴¹ Z důvodu sbírání kopřiv mívali žáci též den volna. Dnes bychom byli velmi překvapení, kdyby se jednodenní školní prázdniny odůvodňovaly sběrem kopřiv. Jinak ale oficiální volno ve škole měly děti podobně jako dnes.

Zmiňme se ještě krátce o vlivu komunismu na výuku ve škole. Po druhé světové válce šel život svým tempem. Od školního roku 1945-1946 se změnila školní osnovy a od čtvrté třídy se ve škole začala vyučovat ruština. O násilném zásahu do výuky náboženství již byla řeč. Děti stále sbíraly papír, hadry, železo, kosti, kopřivy, kaštiny a žaludy. Po převzetí vedení státu komunisty se změnil duch vzdělávání. Kroniky byly také psány „dobově vhodným“ stylem. Ve všech vyučovaných předmětech bylo dle školního kronikáře „postupováno v duchu lidově-demokratickém.“¹⁴² Ústředním heslem, kterým se učitelé měli řídit, byl „Boj za světový mír.“¹⁴³

Kromě účasti na vzdělávacích akcích, kde se například žáci učili správně chodit po silnici a přes ni, což se učí děti i dnes, se v padesátých letech v rámci bezpečnosti naučily i rozeznávat výstražná znamení nebo se zúčastnily brigády při jednoci a přetrhávání řepy na pozemcích JZD¹⁴⁴ v Sedlnici. Po takovéto akci byly děti odměněny pochvalou a pohoštěním. Ke kulturnímu vzdělávání přispívala návštěva kina (v té době se samozřejmě dětem promítaly sovětské filmy) nebo časopisy, které pro děti škola odebírala a jež jim byly k dispozici. Komunistický režim tak ve škole zasahoval nejen do výuky náboženství.

V Závišicích v současnosti neslouží dětem a jejich rodičům pouze základní škola. V roce 1950 byla „provedena přístavba školy za účelem zřízení mateřské školy. V přízemí byla přistavěna kuchyň a sociální zařízení...“.¹⁴⁵ Součástí budovy ZŠ je tedy i MŠ, která se stále rozvíjí a poskytuje útočiště dětem předškolního věku. V roce 2009 ale nemohlo být z kapacitních důvodů přijato 11 dětí. Vzhledem k tomu, že počet obyvatel obce každoročně setrvale roste, bude na tento problém narážet stále více mladých rodin. Obec již shání dotace na rozšíření mateřské školky, aby mladé rodiny mohla uspokojit a udržet tak v obci.

Samotná budova školy prošla několika přestavbami a rekonstrukcemi. Zmíněna byla ta z roku 1950. Další vlna oprav proběhla v šedesátých letech, kdy

¹⁴¹ V roce 1919 už je sepsával mimo vyučování, které tak nebylo narušeno.

¹⁴² *Školní kronika obce Závišice*. II. díl.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Jednotného zemědělského družstva.

¹⁴⁵ *Školní kronika obce Závišice*. I. díl.

byly děti vyučovány v náhradních prostorách. Nejnovější změny nastaly v posledních letech. Kromě nové fasády se kompletně opravila tělocvična a přibýly prostory pro aktivní trávení volného času nejen dětí, ale i dospělých.

4.2.2 Dětské hry a povinnosti

Dětské hry jsou příjemným tématem snad pro každého z nás, neboť všichni jsme jednou byli dětmi. Hry obsahují nejen zábavné momenty, ale jsou i účinným vzdělávacím a výchovným nástrojem. Stávají se součástí dětského světa a nenásilně tak připravují mladou generaci na běžný život.

Za první republiky to platilo více než dnes. Děti byly do pracovního procesu zapojovány mnohem dříve, než je u nás běžné v současnosti. „Od pěti let měly děti své pracovní povinnosti úměrné věku.“¹⁴⁶ Před odchodem do školy musely například vyhnat husy na pastvu, popřípadě jim zajít na trávu. Mezi odpolední povinnosti patřilo pasení koz, husí, krav, krmení králíků, sběr dřeva nebo kopřiv, nošení vody, sběr ovoce. Děvčata často myla nádobí a uklízela před domem. Častěji pásala husy. Chlapcům byly svěřovány kozy a krávy, čehož si leckterý velmi vážil. Na pastvě se sbíraly bylinky, pampelišky pro husy, po žních klásky. V rodinách, kde dobytek nechovali, chodily děti dobytek pást sedlákům. Jediným dnem, kdy se pást nechodilo (popřípadě se páslo hned u domu), byla neděle – den odpočinku. Proto pracovní aktivita vrcholila v sobotu, kdy se kromě běžné každodenní práce ještě gruntovalo a připravovalo krmení pro dobytek na následující den.

Pasení dobytka tedy bývalo běžnou a častou činností dětí. Je pak naprosto přirozené, že když se na pastvině sešlo více dětí, zapomněly na povinnosti (dobytěk se jim pak rozutekl nebo se pořádně nenapásl) a oddávaly se hrám.¹⁴⁷ Většinou si na pastvině děti hrály společně. K takovým hrám patřila hra na slepou bábu, četníky a zloděje, na honěnou, na schovávanou, na národy, na Peška, řemesla. Některé názvy dnes mnohým už nic neřeknou, ale většina her se hraje dodnes. V létě si děti zpříjemnily pastvu chytáním ryb a raků nebo koupáním, což byla zábava spíše pro hochy, kteří, oblečení v trenýrkách, skákali do vody, potápěli se a zápasili mezi sebou. Dívky se jen brouzdávaly ve vodě do výšky jejich kolen tak, aby si nenamočily šaty.¹⁴⁸

¹⁴⁶ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku*. s. 126.

¹⁴⁷ HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štamberku v době 1. republiky*. s.56.

¹⁴⁸ Tamtéž. s. 57.

I mnoho dalších aktivit se rozdělovalo podle pohlaví. Když pásala dobytek děvčata, bavívala se šitím nebo pletením oblečků na hadrové panenky. Když se dívek sešlo více (4 - 5 a více), hrály různé hry a pletly věnečky z pampelišek, kterými zdobily jak sebe, tak hlavy krav. Po návratu z pastvy si dívky rády hrály na školu, učily se šít, plést, háčkovat. Chlapci šplhali po stromech, zápasili spolu a měřili si tak fyzickou zdatnost. Na jaře se obehřávali o kupované kuličky, hráli Černého Petra s kartami a pak se často poprali, protože nikdo nechtěl Černým Petrem být. Oblíbená byla také hra na vojnu, při které vzduchem létala jablka. Možná z těch dob pochází věta: „Každý správný muž má u sebe vždy nůž.“ „Obsah kapsy každého správného chlapce skrýval obyčejný nůž zvaný rybička. Byl potřebný nejen k zakrojování chleba se sádlem k svačině, ale sloužil i k výrobě písťalek. Na pastvině se pískalo na široké traviny a listy, pampeliškový stvol.“¹⁴⁹ Práce s pasením dobytka končila na podzim.¹⁵⁰ Ten se nesl v duchu pečení brambor v popelu, kouře z bramborové natě a pouštění podomácku vyrobených draků. Občas docházelo k bitkám na hraničních územích s okolními obcemi, při kterých bylo zbraněmi kamení a pokřiky. Na Zavišany děti křičely: „Zavišane v dolině, peču hovno v komině.“¹⁵¹

Jak si lze vyvodit, děti si hrály většinou venku. Jednak proto, že si hraním zpříjemňovaly pastvu a zkracovaly dlouhou chvíli, a za druhé proto, že doma nebylo obvykle s čím ani jak si hrát. Navíc by mohly v domě překážet rodičům. A jaké hry venku děti hrály kromě již uvedených? „Dnes by se řeklo „kolektivní hry“. Hrálo se na indiány,... fotbal, na chytanou a schovávanou, víc než teď se četlo (hlavně v zimě, když byl čas). Pak bylo oblíbené... bruslení, jízda na kole rodičů, kočárky, praky... a kradlo se ovoce.“¹⁵² Kolik kluků má dnes na vsi vlastní prak? Možná některé děti ani neví, co to je a že s tím jejich pradědečkové rozbili řadu oken a pozlobili mnoho dospělých. Naopak fotbal byl a stále je u nás velmi rozšířeným sportem. Podmínky pro hru mezi válkami byly poněkud jiné než dnes (míč byl vyrobený z hadrů a tak se stávalo, že neměl úplně kulatý tvar), ale vztah k tomuto sportu v nás přetrvává. Na chlapecké fotbalové začátky vzpomíná i další pamětník: „Po deseti letech už hrál [chlapec] fotbal, horní konec dědiny proti dolnímu konci, levý břeh říčky proti pravému a také Sparta, Slavia, to už

¹⁴⁹ HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky*. s. 57.

¹⁵⁰ Jak vzpomíná pan Jan H., krávy se pásly od počátku května do konce října.

¹⁵¹ HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky*. s. 58.

¹⁵² Vzpomínky pana Vladimíra U.

rozeznal.“¹⁵³ Bruslit v zimě na zamrzlé řece nemohl každý, protože ne všichni měli brusle. Jen někteří měli tak šikovné otce nebo strýce, aby jim vyrobili sáně, lyže nebo právě brusle. Ale chlapci se dokázali uskromnit a řešili nedostatek bruslí rafinovaně - bruslili jen na jedné.

Ačkoliv nebylo za první republiky na hračky na venkově moc peněz, děti určitě netrpěly tím, že nemají panenku Barbie nebo autíčko na dálkové ovládání a pomohly si, jak jen nejlépe dovedly. Dnes by jim leckteré dítě mohlo závidět jejich upřímnou radost z maličkostí a bohatou fantazii. Hračky byly většinou jednoduché, podomácku vyrobené, což můžeme vyčíst i z následující vzpomínky na dětská léta pana Josefa H.: „Hned po první světové válce si děti hrály s tím, co bylo po ruce. Koně byly tatínkovy sváteční botky, s nimiž kluk rejdl po kuchyni. Pak už měl houpacího koně, kuličky a honil po dvoře s klackem ráf od kola vozu.“¹⁵⁴ (Stejně tak posloužila místo ráfu obruč z bečky.) Téměř každé děvče se mohlo pochlubit hadrovou panenkou, na kterou si šilo šatičky. Porcelánová už ale byla vzácností.¹⁵⁵

Pro děti důležitá a zároveň velmi oblíbená byla četba. „Veřejná obecní knihovna v Závišicích byla založena podle zákona pro malé knihovny roku 1924.“¹⁵⁶ Knihovna funguje dodnes. Knihy, původně v celkovém počtu 164, darovala tělocvičná jednota Sokol. Zapůjčovalo se každou neděli, kdy lidé měli nejméně práce. Z počátku se každým rokem do knihovny zakupovalo 35 - 40 knih. Nejčtenější byly knihy zábavné (z celkového počtu zapůjčených knihy zábavné činily 90 %). Nejvíce čtení byli autoři jako J. Š. Baar, A. Jirásek, A. Dumas a další. V dnešní době knihovnu navštěvují převážně starší lidé a důchodci. Méně pak rodiče s dětmi. Střední generace zavítá do knihovny zřídka. Zřejmě je to i způsobeno vybaveností knihovny, jejíž sbírka neobsahuje příliš kusů odborné literatury. Nejčtenější jsou detektivky a nenáročné romány. Knihy se zapůjčují ve všední dny dvakrát týdně v odpoledních hodinách. Již neplatí, že by si lidé na zapůjčování knih chtěli udělat čas v neděli. To se věnují jiným činnostem.

Jak lze vyčíst z této kapitoly o dětských hrách a povinnostech, školou se mezi válkami nikdo příliš nezatěžoval. Úkoly se skutečně psaly až večer při světle

¹⁵³ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁵⁴ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁵⁵ A dnes je vzácnou starožitností.

¹⁵⁶ *Kronika obce Závišice*. s. 127.

petrolejky, když už nebylo vyhnutí.¹⁵⁷ Nejprve se udělala uložená práce, během níž si děti stihly pohrát. Pak až přišla řada na úkoly do školy. To se postupně během druhé poloviny minulého století měnilo. Děti byly více vedeny k plnění školních povinností. Protože rodiče ale měli často plno práce v zaměstnání, případně kolem hospodářství, dětem se věnovaly babičky nebo další starší členové domácnosti. I škola začala hrát ve volném čase dětí větší roli. Po druhé světové válce se „škola... více začala zúčastňovat veřejného života, byla prováděna veřejná vystoupení se žáky při různých oslavách a slavnostních schůzích.“¹⁵⁸ Děti se postupně (spolu s odklonem rodičů od tradičního způsobu obživy) stále méně věnovaly potřebné pomoci v hospodářství a měly tak více času na jiné aktivity.

Převorepublikové podmínky, za nichž si děti mohly hrát, byly značně jiné, než jsou dnes. Na děti obvykle nejsou tak brzy kladeny takové pracovní nároky. (Děvčata již od druhého stupně základní školy prala prádlo a dojila.)¹⁵⁹ Mnoho dětí si dnes nejraději hraje doma u stolu s počítačem (ať už na něm hraje hry, brouzdá po internetu, komunikuje s ostatními přes sociální sítě,...) a ven do přírody vyrazí málokdy. Nelze samozřejmě zobecňovat tyto závěry na všechny děti. I dnes potkáme na vesnicích skotačící skupinky. O jejich množství by se ale dalo polemizovat.

Stále více se ozývají zlé hlasy, že mnohé děti málo čtou a ztrácejí tak slovní zásobu a schopnost vyjadřovat se. Je pravdou, že kdysi se četlo, především v zimě, mnohem více. Protože neexistovala televize, počítače, kina a rádio se teprve mezi obyvatelstvo pozvolna rozšiřovalo. Děti si nacházely zábavu při práci a byly schopny využít toho, za čím se dnešní děti ani neotočí. V sedmdesátých letech navštěvovalo několik závišických dětí oddíl Junáka, rozšiřovaly se ale již zájmové aktivity typu hraní na hudební nástroj. V současnosti existuje nepřeberné množství způsobů jak trávit volný čas. Pro děti je i v Závišicích zřízeno několik klubů a zájmových aktivit, jako jsou například skautský oddíl, judo, výtvarný kroužek nebo kroužek sportovních her, capoiara,... děti se mohou ve volném čase učit hromadně angličtinu, navštěvovat sportovní akce v místní tělocvičně a pokud si nevyberou z této nabídky, není dnes problém dojíždět za kroužky do nedalekých měst.¹⁶⁰

¹⁵⁷ HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štamberku v době 1. republiky*. s. 58.

¹⁵⁸ *Školní kronika*. II. díl.

¹⁵⁹ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku*. s. 126.

¹⁶⁰ *Školní kronika*. IV. díl.

Kdysi byla základem dětských her a hraček příroda, přírodní materiály, fantazie a jednoduchost. Dnes nejmodernější technologie.¹⁶¹ Stále ale u dětí při hraní přetrvává jejich bezprostřední radost z objevování neznámého, z pohybu a komunikace s ostatními. A to je na hraní to nejdůležitější. Prostředek se změnil, význam zůstává. Je však dosažen cíl? Je ještě poměrně brzy na hodnocení toho, jaké důsledky ve vývoji člověka bude mít dětství strávené spíš u počítače, než v přírodě. Je ale zřejmé, že takto odlišně vyrůstající lidé budou rozdílní, životní styly se budou lišit. Nakolik, to ukáže blízká budoucnost.

4.2.3 Dospělí a jejich práce

Jestliže bylo několik předchozích odstavců věnováno dětem, je žádoucí se v samostatné kapitole zabývat i dospělými. V následujícím textu bude popsáno, čím se obyvatelé venkova živilí v minulém století a jaká zaměstnání vykonávají dnes. Kapitola charakterizuje typické druhy obživy venkovského obyvatelstva a poukazuje na jejich proměnu. Věnovat se budeme i dřívějšímu propojení práce dospělých se zábavou (podobně jako u dětí šlo o propojení školy s hraním), a postupnému odtržení těchto dvou způsobů trávení času během dne.

Většina venkovských obyvatel se před sty lety živila zemědělstvím, případně vlastnila alespoň malé hospodářství (pole při chalupě) na přilepšení. Kromě hospodaření na zemědělské půdě a chovu dobytka lidé v Závěšicích pracovali v průmyslu v okolních obcích. „Vedle polního hospodářství hledá místní obyvatelstvo výživy prací v Kopřivnické vagonce a automobilce, v lomech Štramberských, v cementárně a děvčata v Příboře v pletárnách.“¹⁶² Chudší ženy pracující v továrnách (stejně tak malozemědělci) vypomáhaly v náročných obdobích velkým sedlákům na poli. Zvláště v období žní nebo při vykopávání brambor. „Vytvářela se tak vzájemná spolupráce a dobré vzájemné vztahy.“¹⁶³

O sousedských vztazích je potřeba se zmínit podrobněji, neboť hrály významnou úlohu v každodenním životě obyvatel venkova. Sousedská výpomoc a sdílnost má na venkově dlouhou tradici. Soused se bez souseda neobešel a cílem všech byl život v klidu a pohodě. V minulém století ovšem došlo k pozvolným

¹⁶¹ V současnosti se někteří výrobci hraček snaží vydělat na návratu k původním surovinám (dřevo). Je to krok dopředu, ale nic to nemění na tom, že hračku si nevyrobí samo dítě, nýbrž někdo nebo něco jiného.

¹⁶² *Kronika obce Závěšice*. s. 9.

¹⁶³ Vzpomínky pana Jana H.

změnám v této oblasti. Ještě za první republiky byli na sobě sousedé ve vsi závislí a potřebovali jeden druhého, snažili se tudíž spolu co nejlépe vycházet. Dobré sousedské vztahy byly důležité i v době po druhé světové válce, v období budování družstev a utlačování velkých sedláků. „Značnou roli hrálo v rozvoji sousedských vztahů také řešení společných hospodářských zájmů., jako byla výpomoc v době špičkových prací, společný nákup a provoz jen sezónně využitelných strojů, nákup „obecních“ plemenných zvířat a péče o ně apod.“¹⁶⁴ Přátelské vztahy se spoluobčany přinášely řadu výhod. Jednotlivci nebyli nuceni vlastnit všechny potřebné stroje a například sklizeň obilí byla rychlejší a úspornější.¹⁶⁵

Vzájemná pomoc se ještě za doby silné soudržnosti vesnice vracela (při pracích na poli, opravách domu, požáru,...). Když bylo potřeba, soused pomohl nebo půjčil, co chybělo. „Dobré vztahy se projevovaly vzájemnými rodinnými návštěvami, posíláním zabíjačky, chozením na koledu či šmigrust – pomlázku..., nebo společným smažením vaječiny na svátek sv. Ducha. Posledním projevem úcty byla účast na pohřbu.“¹⁶⁶

Dnes si většina lidí hledí svého, má své soukromí, které sahá od plotu na jedné straně domu k plotu na straně druhé, a když jim chybí třeba lopata, zajdou si ji raději koupit, než by poprosili o zapůjčení souseda. Své soukromí si noví příchozí sřeží jako oko v hlavě, což neplatí o starousedlících a starších generacích, které ještě mají zažitý starý životní styl. Novinky a drby se mezi těmito občany šíří bleskovou rychlostí a nad pro venkov netradičním chováním svých nových spoluobčanů jen nevěřicně kroutí hlavou a vzpomínají na staré časy, kdy každý věděl o tom druhém vše. Každý znal každého a nebál se někomu svěřit se svými starostmi. Lidé byli zvyklí se scházet, povídat si a pomáhat si při práci. Když bylo potřeba, dokázali se spojit a problém vyřešit. Vraťme se ovšem k samotnému způsobu obživy.

Pracovat začínali za první republiky dospívající dříve, než je tomu u nás obvyklé dnes. „Chlapci od 14 - 15 let nastupovali do Tatry na učení za soustružníky, zámečníky, opraváře. Děvčata chodila sloužit místním a okolním zemědělcům, případně jako chůvy k dětem. Hlavně pomáhaly doma

¹⁶⁴ SLEPIČKA, Alois. *Přeměny venkova – venkov našeho věku*. s. 318.

¹⁶⁵ Desítky kombajnů sklízely naráz pole od východu na západ Československa. Dnes nás překvapí, pokud na jednom poli vidíme více než dva stroje.

¹⁶⁶ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku*. s. 130.

v malozemědělství.¹⁶⁷ Do práce se většinou docházelo pěšky (i 5 km), někdo jezdil na kole. Hromadná doprava na silnicích ještě nefungovala: „Teprve po druhé světové válce začaly jezdit autobusy.“¹⁶⁸ Výjimku za první republiky tvořil nedělní a sváteční autobus do Štramberka, který vozil občany do a z kostela již v roce 1931. „Jízdenka do Štramberka stála 1 Kč 50 hal., zpátky 1 Kč, tam i zpět 2 koruny.“¹⁶⁹ Dnes jezdí autobusy přes Závišice do okolních měst a obcí v nepravidelných intervalech v průměru jednou do hodiny.

Zajímavé se pro dnešního pozorovatele jeví zastoupení živnostníků v obci. Při sčítání živnostenských závodů v Závišicích v roce 1929 se dospělo k těmto výsledkům: ve vesnici pracovali dva obuvníci, krejčí, dva kováři, kolař, dva hostinští, řezník, mlynář, stolař, čtyři obchodníci, dva trafikanti a jeden prodejce cukrovinek. Dále se v obci nacházely tři kamenolomy a čtyři pískovny.¹⁷⁰ V současnosti najdeme v téže obci jedno stolařství, tři autodopravy, zakázkové šití oděvů, výtvarný ateliér, projektování staveb, zámečnictví, výrobu a montáž žaluzií, obchod s potravinami nebo bar a pohostinství, ale kováře nebo obuvníka bychom zde hledali marně, ač by se místním jistě hodili.¹⁷¹ Takovéto živnosti byly vytlačeny moderními technologiemi a najdeme je se značnými obtížemi (pokud vůbec) ve městech, kde má jejich živnost ještě šanci na přežití. Podobně drasticky se v obci snížil počet zemědělců.¹⁷²

Zní to kouzelně, když v obecních kronikách z první republiky čteme, jaká povolání se podílela na opravě školy či budování kostela. Lakýrníkem počínaje, sklenářem konče. Některá povolání už navždy zanikla a mladé generace je radí spíše do pohádek než do reálného světa. Mezi takovými povoláními zabírají jedna z čelních míst noční hlídač a zvoník, což byly funkce často vykonávané jednou osobou, jejíž povinností mj. bylo, aby ohlašovala, kolik je hodin. A lidé se podle hlášení přes den řídili. Pamětníci si vzpomínají na mnoho dalších povolání, která tvořila tehdejší venkov: sběrač kůží a hadrů, kominík, který chodil do vsi každý měsíc, brusič nožů, prodejce látek. Skupovalo se peří a často bylo slyšet výkřiky: „Drátovat, letovat...“.

¹⁶⁷ Vzpomínky pana Jana H.

¹⁶⁸ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁶⁹ ADAMEC, Josef. *Závišice: Nahlédnutí do dávné minulosti obce*. s. 56.

¹⁷⁰ *Kronika obce Závišice*. s. 39.

¹⁷¹ Tamtéž. s. 8.

¹⁷² O tomto tématu pojednává podrobněji kapitola 4.1.

Kromě zmíněných řemeslníků a lidí docházejících do továren se tedy velká část obyvatel venkova živila za první republiky zemědělstvím. Během druhé poloviny 20. století došlo ke změnám a v současnosti můžeme uvedenou větu úplně obrátit. Kromě několika málo zemědělců je většina obyvatel venkova v produktivním věku nucena za prací dojíždět do měst. Pohyb pracovní síly se oproti meziválečným letům několikrát znásobil. Jen málokdo se uplatní přímo v obci, ale díky hromadné dopravě a automobilům dojíždění není tak náročné, jako bývalo. „Občané jsou zaměstnáni v a.s. Tatra Kopřivnice, v zemědělství, v soukromých firmách, ve státní správě, službách, školství.“¹⁷³ Oficiální čísla udávají, že v obci obhospodařuje půdu 7 soukromých zemědělců.¹⁷⁴

Mechanizace a všechny procesy zaváděné v průběhu čtyřicetileté vlády komunismu, ale i náročnost této práce od ní spoustu pracovníků odehnala. Proces úbytku rolníků má ale mnohem dřívější kořeny, než by se mohlo zdát: „S pádem feudalismu a s vývojem průmyslové revoluce dochází k proletarizaci části především chudého rolnictva a vesnice je jedním z hlavních zdrojů pracovních sil pro průmysl.“¹⁷⁵ Odchod pracovních sil do měst je dlouhodobým procesem, tvrdou ránu ale tradiční české zemědělství a venkov dostali za komunistického režimu.

Vraťme se ještě k různovější éře zemědělství, k období první republiky. Nejvíce chovanými zvířaty v Závišicích a okolí byli tehdy vepři, krávy, slepice a husy. Nejpěstovanějšími plodinami pšenice, ječmen, žito, oves, jetel, vojtěška a brambory.¹⁷⁶ Krávy se pásly od počátku května do konce října a u malozemědělců musely zastat i koňské práce při obdělávání pole. Jen na ty těžší, jako je vyvážka hnoje nebo hluboká orba, se zvali za úplaty zemědělci s koňmi. Dnes se ve vsi ze zemědělských plodin „pěstuj převážně řepka, brambory, kukuřice, obiloviny.“¹⁷⁷ Z domácích zvířat se chovají stále krávy, koně, ovce, slepice, králíci, krocani, husy, kachny.¹⁷⁸ Jejich počet by se ale dal spočítat pomalu jen na prstech pár rukou. Krávy nebo slepice už nejsou běžnou součástí domácnosti. Zůstávají většinou už jen u starší generace obyvatel. Mladí je chovat obvykle nechtějí, protože na to nemají čas ani chuť. Raději zajedou do města vejce nakoupit, než by připravovali každodenně drůbeži krmivo a starali se o ni.

¹⁷³ *Kronika obce Závišice*. s. 6.

¹⁷⁴ *Tamtéž*. s. 8.

¹⁷⁵ TAUBER, Jan. *Sociologie zemědělství a venkova*. s. 6.

¹⁷⁶ *Kronika obce Závišice*. s. 40.

¹⁷⁷ *Tamtéž*. s. 8.

¹⁷⁸ *Tamtéž*. s. 4.

Lákadlem slibujícím odbyt a zisk se v posledních letech pro zemědělce stává produkce biopotravin. Jedna biofarma, soustřeďující se na chov hovězího skotu na maso, se nachází i v Závišicích. Její majitelé prosazují návrat k tradičnějšímu způsobu obživy – člověk by měl jíst to, co se v místě jeho bydliště vypěstuje. Možná se stane tato cesta pro zemědělce schůdnější, finančně ohodnocenější a přiláká tak do zemědělství mladé aktivní lidi, kteří částečně vrátí venkovu jeho starý ráz a životnímu stylu jeho obyvatel nabídnout nahlédnutí do způsobu života našich předků, kdy vesnice byla z velké části potravinově soběstačná a dovážela svou úrodu do nedalekých měst.

Za zmínku u tohoto tématu stojí dřívější cesta potravin ze Závišic do okolních měst. Do roku 1931 bylo mléko, máslo, vejce i drůbež sbírána a nošena na zádech do nedaleké Kopřivnice. Od jara tohoto roku začalo každý den jezdit do Závišic auto mlékaře, který odebíral od hospodářů mléko a rozvážel ho do Kopřivnice a Moravské Ostravy.¹⁷⁹ V současnosti dováží do města svým několika stálým zákazníkům čerstvé mléko sami hospodáři. Tak, jako se kdysi potraviny z vesnic do měst dovážely, tak dnes potraviny putují přesně opačným směrem – z měst na vesnice, z hypermarketů do domácností.

Protože o zaměstnání a způsobu obživy již bylo řečeno mnoho a proto, že lidem dnes po práci většinou zůstává volný čas, který je využíván různě, přeneseme nás následující kapitola ze světa práce a dřiny, do království odpočinku, koníčků a zábavy.

4.2.4 Volný čas dospělých

Volný čas můžeme stručně definovat jako dobu, po kterou člověk nevykonává činnost pod tlakem jakýchkoliv závazků. Dospělí za první republiky neměli moc takového volného času, jak ho v dnešním smyslu chápeme. Když nebyli v práci v továrně, obdělávali své pole či dělali to, co bylo potřeba. „V zimě ženy zašívaly pytle, draly peří. Když dodraly, byla hostina. Muži všechno spravovali, pletli košíky, košťata, vozil se hnůj, který ženy zjara rozhazovaly. Pracovali, měli nějakou funkci [politickou, spolkovou,...pozn. autora], byli rádi, že si večer sedli. Volný čas jako je v dnešní době, nebyl.“¹⁸⁰ Tato slova jsou jen podpořena následujícími: „Volného času dospělí mnoho neměli. Zemědělci vůbec žádný

¹⁷⁹ ADAMEC, Josef. *Závišice: Nahlédnutí do dávné minulosti obce*. s. 56.

¹⁸⁰ Vzpomínky paní Jaroslavy R.

ve všední dny. Ke každé chalupě byl kousek pole a domácí zvířata, takže po návratu z továrny bylo práce dost. V sobotu tak třikrát do roka pořádala některá organizace taneční zábavu.“¹⁸¹ Dospělí dokázali relaxovat při takovýchto potřebných činnostech. Popřípadě se jednou začas pobavili na svatbě, dožínkách, taneční zábavě, apod.

Stále oblíbenější se stávala četba tiskovin. Občané mohli využívat knihy z obecní knihovny, ale informace o aktuálním dění získávali z týdeníků či deníků. Za první republiky se rozmáhají na venkově noviny a časopisy. „Roku 1934 začal do vesnice nositi nezaměstnaný dělník z Libhoště „České slovo“¹⁸² a „Moravský ilustrovaný zpravodaj“¹⁸³... [dělník] přijíždí na kole pravidelně a prodá i 50 čísel.“¹⁸⁴

Dnes naprostá většina lidí vyhledává činnost, při které si co nejvíce odpočine od všedních starostí, pobaví se nebo rozvine vlastní osobnost. Někomu stačí okopávat květiny na zahrádce, zahrát si oblíbenou společenskou hru nebo se projít do lesa a nasbírat houby či lesní plody. Jiný potřebuje zažít něco neobvyklého, zajímavého, fyzicky náročného. Ať už jde o seskok padákem, vysokohorskou turistiku, potápění, cyklistiku, halové sporty, práci na zahradě, sledování pořadů v televizorech, čtení, návštěvu kina, koncerty, divadlo, péči o děti... moderní vynálezy urychlily a usnadnily život tak, že tyto činnosti lidé po práci stihnou. Volný čas se rozvinul jako samostatná kategorie života, jako důležitá součást každého dne.

Rozvoj volnočasových aktivit byl umožněn mj. i elektrifikací obce, usnadněním pohybu na větší vzdálenosti, rozvojem zemědělské techniky. Traktory, které dnes jezdí po polích, udělají práci mnohem rychleji a s menší námahou, než tomu bylo za první republiky. Hromadná doprava a automobily zase umožní dostat se do školy, práce, k doktorovi, za zábavou v mnohem kratším čase, než když se muselo chodit pěšky. A ne nadarmo se říká, že bez auta se na venkově rodina neobejde. Před 80 lety se sice obešla, ale kamkoli se dostat bylo obtížnější.

¹⁸¹ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁸² Deník vydávaný Melantrichem v Praze od roku 1907. (Více viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:VE%C4%8CERN%C3%8D_%C4%8CESK%C3%89_SLOVO_22._9._1938.jpg>).

¹⁸³ Obsahoval společenské události (výročí a úmrtí známých osobností), zprávy z kultury (divadlo, film), umění, sportu, politického života, vědy a techniky. Dále si v něm čtenář mohl přečíst román na pokračování, cestopisné zajímavosti, zprávy a články o známých osobnostech, inzerci a množství reklam, pobavit se kresleným humorem, potěšit oko množstvím zajímavých černobílých fotografií.

¹⁸⁴ ADAMEC, Josef. *Závišice: Nahlédnutí do dávné minulosti obce*. s. 60.

Na venkově tráví část občanů svůj volný čas doma nebo v k tomu určených prostorách přímo v obci (tělocvična, posilovna, hřiště, ...). Část obyvatel ale za volnočasovými aktivitami dojíždí do obcí v okolí. Za kulturou někteří neváhají jet až do půl hodiny jízdy autem vzdálené Ostravy. Je smutné, že když se přímo v obci uskuteční nějaké divadelní představení, koncert či jiná kulturní akce, není místními hojně navštívena. Za první republiky by se toto nemohlo stát.

V současnosti mají lidé poměrně přesně určeno, kdy budou co dělat, kdy se čemu věnovat. Jejich čas je řízen hodinami. V tradiční venkovské společnosti bylo určující počasí, roční období a příroda se svými cykly obecně. Převládal pracovní a vázaný čas. Dnes se lidé snaží najít mezi všemi aktivitami rovnováhu a nebýt v zajetí času. Pokroky doby jim to ulehčují, ale kolikrát dnes slyšíme lidi říkat, že nemají čas.

4.3 Výchova a etické představy

Život každého z nás je ovlivněn lidmi, kteří nás dennodenně obklopují. Lidmi, kteří na nás působí svými názory, vlastnostmi, temperamentem, svým vystupováním, vyjadřováním, zkušenostmi apod. Nejvíce člověka ovlivní ti, kteří ho vychovávali. Nejčastěji jsou to otec, matka, popřípadě další blízcí příbuzní. To, jak je člověk vychováván a jaké jsou mu vštěpovány zásady, ovlivňuje celý jeho život. Co se naučí v mládí, ho obvykle provází až do smrti. Výchova a vštípené normy tedy hrají významnou roli v životě každého z nás.

V různých dobách i v jednotlivých rodinách se výchova řídí jinými pravidly a sleduje rozdílné cíle. Za první republiky byly děti vychovávány trošku jinak, než ve druhé polovině 20. století nebo v současnosti. Ale ve všech těchto obdobích lze ve výchově rozeznat podobnosti. Následující kapitola se pokusí popsat charakteristické momenty ve výchově typické pro většinu rodin, tzv. hlavní proud, ačkoliv je zjevné, že meziválečná výchova byla mnohem jednotnější a neexistovaly tak velké rozdíly, jako lze vidět ve výchově v dnešních rodinách.

Dříve, stejně jako dnes, padala starost o výchovu na oba rodiče. Děti za první republiky rodičům v různé míře vykaly. Někdy bylo rodiči v době dospívání dětem nabídnuto tykání. Ostatním členům rodiny děti vykaly. V případě, že otec dlouhodobě pracoval mimo domov, byla výchova záležitostí matky. „Péče

o malé děti byla vyloženě úlohou žen. Až po válce se to zmírnilo.“¹⁸⁵ Jestliže matka malých dětí zemřela, vychovávala je babička s dědečkem.¹⁸⁶ Ostatně, vliv prarodičů býval i za života rodičů značný. Zvláště v rodinách, ve kterých spolu obě dospělé generace bydlely v jednom domě. I křestní kmotři bydlící v blízkosti mladé rodiny dohlíželi na výchovu. V neposlední řadě k výchově přispíval i pan učitel ve škole. Vývoje dosáhl i vztah dětí a rodičů. Respektování tradiční hierarchie v rodinném životě dětmi z venkova a z toho odražející se větší vážnost rodičů byla na venkově znatelná ještě před dvaceti lety. Dnes existují stále rozdíly mezi rodinami z města a z venkova, které ale nejsou způsobeny rozdíly v úctě k rodičům.

Jaké sledovala výchova cíle? „Mimo jiné naučit děti úctě, lásce a poslušnosti vůči rodičům, obecně pak pravdomluvnosti, slušnosti, zdravení, prosení a vděku za všechno, co od koho dostanou. Neméně důležité bylo vedení k práci...“¹⁸⁷ Z některých dobových textů je patrné, že dosáhnout zakořenění těchto hodnot v dětech bylo v některých rodinách dosti složité a rodiče mívali při výchově podobné potíže, jaké mají dnes. Někde se ale rodiče dětem nevěnovali dostatečně a tím znemožňovali rozvoj uznávaných hodnot: „Mezi rodiči a dětmi není vzájemné lásky, důvěry a příchyllosti. Dokud je dítě maličké, ještě se s ním někdy přece polaskají, ale jak poněkud jen vyspěje, málokdy uslyší přívětivé slova, tím méně se stane, aby rodiče svoje větší dítky políbili, důvěrněji s nimi si pohovořili, aby si získali jejich lásky, úcty a poslušnosti.“¹⁸⁸ Nedostatek času na děti a chladný postoj k nim se neobjevoval pouze v minulosti. Je znatelný i u některých dnešních rodičů.

K výše uvedeným hlavním cílům prvorepublikové výchovy dětí se musí přidat ještě jeden. A to náboženské přesvědčení, jehož cílem bylo vytvořit morálně kvalitního člověka. V Závišicích: „Lidé bez výjimky byli pokřtěni v katolické víře,...“ Některým rodičům se tohoto cíle nepodařilo dosáhnout. Jak k tomu totiž pan Josef H. dodává: „... ale někteří o víře žertovali.“¹⁸⁹ Každý večer se celá rodina společně pomodlila. Během dne se každý před jídlem alespoň pokřížoval.¹⁹⁰ Křesťanské hodnoty se předávaly i v místní škole, kde děti dostávaly vzdělání i v náboženství. To ovšem nebylo obvyklé pro všechny české prvorepublikové vesnické děti. Jak uvádí článek s názvem *Školy bez křížů* v časopise Selka z 26. září

¹⁸⁵ Vzpomínky pana Jana H.

¹⁸⁶ Tehdy se jim říkalo „stařenka se staříčkem“.

¹⁸⁷ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku*. s. 125.

¹⁸⁸ Stíny výchovy. *Selka*, 1923. s. 2.

¹⁸⁹ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

¹⁹⁰ Výjimku tvořil nedělní oběd, kterému předcházela společná modlitba.

1923: „Osmdesát procent katolických rodičů si musí nechat líbil násilí ve výchově svých dětí jen proto, že kurs výchovný je řízen několika zarytými nepřáteli kříže! A chce-li katolická matka, aby dítě její bylo vyučováno náboženství římsko-katolickému, musí se o to prosit lístkem.“¹⁹¹

Kromě zbožnosti byly venkovskou společností uznávané i další lidské vlastnosti. Lze je odvodit z těch, kterých chtěli rodiče dosáhnout u svých dětí: zbožnost, pracovitost, skromnost, sečtělost. Důležité hodnoty tehdejších obyvatel venkova představovala práce, úroda a Bůh.¹⁹² Ve společnosti se také velký důraz přisuzoval zdravení. „Rodiče učili děti zdravit poctivě a nahlas. Běžně se zdravilo „Dobrý den“. Pana faráře vítali slovy „Pochválen buď Ježíš Kristus...“. Pracující člověk byl chován v úctě, proto děti každého takového zdravili slovy „Pozdrav Pánbů nebo Pomož Pánbů“.“¹⁹³

Jedním z rodičovských úkolů bylo naučit děti čistotě a hygienickým návykům. Tehdy nestačilo otočit kohoutkem, aby tekla teplá voda. Ta se musela ohřát na kamnech, nalít do lavóru nebo jiné nádoby a tak se všichni postupně umyli. Jak vzpomíná na meziválečná léta paní Marie J.: „Koupali jsme se jenom v sobotu a to jeden po druhém.“¹⁹⁴ Matky dbaly na to, aby se zbytečně při každodenním mytí neplýtvalo vodou a sledovaly čistotu oblečení svých dětí.

Jedním z tabu bylo seznámení dětí s dospíváním a sexuální výchova. Jen málokterý rodič využil svého práva a seznámil své děti s těmito tématy. Stud mezi matkou a dcerou byl oboustranný. Často se tak o podobných intimních otázkách dozvídaly dívky od starších sourozenců či svých kamarádek. Matky až v nevyhnutelné situaci seznamovaly dcery např. s menstruací. V takových chvílích nacházely pomocná přirovnání, jako je o menstruaci toto: „Strom jak zasadiš, paru roku někvitně. Jak někvitně, nerodí. Člověk se přirovnava ke stromu. Jak začne kvitnuť, začne rodit“.¹⁹⁵ Výstižné, ale je pochopitelné, že některé dívky z tohoto vysvětlení nebyly zcela moudré. Dnes, pokud zklame s vysvětlením matka i kamarádky, probíhá osvěta ve škole a existuje mnoho dívčích časopisů, které o podobných tématech píší. Internet také přináší řadu požadovaných informací.¹⁹⁶

¹⁹¹ Školy bez křížů, *Selka*, 1923. s. 5.

¹⁹² *Paměti paní Marie H.*

¹⁹³ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku*. s. 125.

¹⁹⁴ *Vzpomínky paní Marie J.*

¹⁹⁵ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku*. s. 127-128.

¹⁹⁶ Podobně jako dnes v mnoha dalších směrech přinášejí a mají vliv všechna média.

V letech 1948-1989 byl u dětí ve škole pěstován pozitivní přístup k hlavním idejím komunismu. „Osobní mravní vlastnosti dětí jsou prvořadým úkolem a zaměřením především na výchovu kolektivismu, soutěžení třídních kolektivů v práci veřejně prospěšné.“¹⁹⁷ Kromě podpory komunistického smýšlení ale byl dáván důraz na tytéž vlastnosti, na které se zacílovala výchova již za první republiky. „Stále je sledována úroveň zdvořilosti, ochoty, zdravení a chování žáků ve škole i na veřejnosti.“¹⁹⁸

Po převratu v roce 1989 se pro rodiče opět nic nezměnilo, ale změnily se priority ve školní výchově. Kromě pozitivnějšího přístupu k náboženství se učitelé zaměřovali „hlavně na mravní a citovou výchovu a na ochranu životního prostředí.“¹⁹⁹ Toto nové téma je stále vysoce aktuální a děti jsou neustále proškoleny v otázkách týkajících se ochrany Země.

Závěrem lze říci, že děti byly vychovávány především rodiči a blízkými příbuznými. Působila na ně ovšem i škola a spolky, jichž byly děti členy. Spolková činnost je kromě rozvoje individuálních vlastností učila chování v kolektivu a vlastenectví. A i když se někdo ocitnul na okraji společnosti, vždy se mu lidé snažili pomoci.²⁰⁰ I. A. Bláha si stěžuje na nedostatek solidarity lidí mezi válkami.²⁰¹ Z toho, co vypověděli pamětníci, ale toto tvrzení nelze potvrdit, ba spíše ve srovnání s dneškem platí opak.

4.4 Dospívání na venkově

Jak děti postupně dospívaly, měnil se k nim přístup ze strany dospělých, jejich povinnosti, ale i možnosti. Dospívající mládež za první republiky musela plnit již více úkolů. Některé z nich však mladé lidi dostaly do společnosti starších či do společnosti opačného pohlaví. Při plnění těchto povinností tak získávali životní zkušenosti i možnost potkat budoucího partnera. „K nejpříjemnějšímu a nejzábnějšímu druhu společné práce patřilo draní peří – škubačka, loupání švestek a smažení povidel. Na „škubačku“ byly pozvané jak starší ženy, tak

¹⁹⁷ *Školní kronika*. III. díl.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ *Školní kronika*. IV. díl.

²⁰⁰ To dokládá i pomoc žebrákům, kteří chodili s flašinetem a lidé je podarovávali chlebem, polévkou, případně drobnými penězi. Naopak se zlou se potázali cikáni, kteří byli pověstní drobnými krádežemi.

²⁰¹ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 93

děvčata. Pro ně to byl zdroj informací a životního poučení.“²⁰² Draní peří probíhalo v zimě v téměř každém stavení a ženy si při něm vzájemně pomáhaly.

Kromě povinností se mládež také bavila. Kromě spolků, ze kterých si mohli mladí podle svých zájmů a schopností svobodně vybrat a ve kterých se mohli prezentovat, se pořádaly zábavy a plesy, jichž se mládež také mohla účastnit. Složitější to měla mladší děvčata. Bez doprovodu alespoň jednoho z rodičů, staršího sourozence nebo někoho z rodiny se dívky mladší 16 let nesměly zábav zúčastnit. V 18 letech chodívala děvčata na zábavy společně a stejně tak se i vracívala domů.²⁰³ Na zábavách sedávali chlapci odděleně od dívek. Společně tančili a po zábavě chlapci doprovázeli starší dívky jednotlivě domů, což byla jedna z mála chvil, kdy mohl být pár o samotě.

Dívky si chlapce vybíraly kromě vzájemných sympatií i podle pravdomluvnosti, přímého jednání, slušného chování. Nastávající měl plnit jednou dané slovo, umět slušně pozdravit, nekouřit a nepít alkohol.²⁰⁴ Od dívky se na oplátku očekávalo, že bude slušná a pořádná, bude umět šít, vařit a zastávat všechny domácí práce. Oba pak měli být pracovití, pilní, poctiví a vyžadoval se i pěkný vztah k rodičům.²⁰⁵ Ten, kdo zdědil chalupu, se měl postarat až do smrti o rodiče. Vznikaly však neshody mezi mladou a starší generací a tak se to řešilo následovně: „Staří předali statek synovi za sepsaný seznam toho, co všechno a v jakém množství budou dostávat.“²⁰⁶

Protože nebyvalo tolik možností a času se navzájem poznat, stávalo se, že mladí se blíže poznali až v manželství a pak mohlo docházet k neshodám. K rozvodu ovšem nebylo tak blízko, jak je tomu dnes, kdy mladí lidé mají spoustu možností, příležitostí i dostatek času se s nastávajícím partnerem poznat. Přesto se rozvádějí mnohem více. Větší počet rozvodů souvisí i s poklesem počtu věřících, ke kterému během posledních sta let došlo.

Rozdíl lze najít i u pohledu na svobodné matky nebo na nevěru. Nevěra byla v meziválečném období jednoznačně odsuzována. Dnes nevěru někteří odsuzují, jiní ji tolerují. Záleží na typu člověka i nevěry samé. Svobodné matky jsou v dnešní společnosti častým jevem a kromě některých členů starší generace se na ně

²⁰² HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku*. s. 128.

²⁰³ Tamtéž. s. 129.

²⁰⁴ Nejvíce totiž rodiny trpěly, když otec tíhl k alkoholu.

²⁰⁵ HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štamberku*. s. 129.

²⁰⁶ Vzpomínky pana Vladimíra U.

nikdo nedívá skrz prsty. Oproti tomu na počátku minulého století se na ně různil pohled a hodně záleželo na tom, zda si svůj stav zavinily samy svou neopatrností či nikoli. Jedni je odsuzovali, druzí litovali.

Dospívání je v současnosti jevem, který nabírá na délce jeho trvání. Spousta dětí fyzicky vyspěje velice rychle, ale dnešní způsob života umožňuje mladým, aby měli dostatek času se najít, určit si životní cíle a pomalu psychicky vyzrát. Už neplatí, že žena by se měla především provdat a starat se o domácnost a muž by měl živit rodinu. Proměna tohoto tradičního pojetí byla zdlouhavá, ale dnes mladí lidé vstupují do života s pocitem větší svobody a menší míry determinace jak pohlavím, tak původem. Není dáno, že když rodiče jsou zemědělci, musí i oni hospodařit. Dřív to byla povinnost a rodiče své potomky vychovávali v tomto duchu. Současnost nabízí větší volnost a možnosti.

4.5 Obydlí

Bydlení v meziválečných letech se trošku zjednodušeně a přímo řečeno řídilo filosofií charakterizovanou následující větou: „Tehdy se tak neuklízelo, větší pozornost se věnovala dobytku nežli lidem.“²⁰⁷ Nejdříve se mělo dát do pořádku pole a postarat se o dobytek, pak až o stavení.

Dům byl ale pro tehdejší venkovskou společnost hodně důležitý. Jako by obydlí udržovalo rodinu pohromadě. Dům byl místem, které rodinu stmelovalo. Prožívali většinu času stráveného uvnitř společně. A protože v jedné vesnici bývalo hodně spřízněných rodin, které se po domech často (o nedělích a svátcích) navštěvovaly, stmeloval dům jak rodinu, tak i celou ves. Díky tomu, že se obyvatelé vesnic znali navzájem velmi dobře a důvěřovali si, „nekradlo se a tak se chalupy nezamykaly.“²⁰⁸

Uvnitř domů bylo několik různě funkčních místností. Centrální byla ještě před sto lety kuchyň, kde se prováděly téměř všechny činnosti. Vařením počínaje, dráním peří pokračuje, spaním konče. „U malozemědělců bylo běžné: vstup do síně, vlevo světnice, kuchyň, ve které měl postel dědeček nebo babička, případně oba, vpravo chlév s kravami a prasetem i kozou. Za chlévem tmavá komora, kde spávaly odrostlé děcka. Před chlévem na dvorku u domovních dveří hnůj, vedle studna,...

²⁰⁷ *Paměti paní Marie H.* s. 8.

²⁰⁸ *Vzpomínky paní Marie J.*

na druhé straně WC,...v létě plno much, které se snadno objevovaly v kuchyni.“²⁰⁹ Mouchy pak přenášely nakažlivé a smrtelné choroby, jako byl například tyfus.²¹⁰

Na svůj domov paní Marie J. vzpomíná následovně: „V domě byla jedna světnice a v ní dvě lože, na kterém spaly matka a dcery. V komoře spali chlapi na posteli po dvou. Otec spal v maštali.“²¹¹ Zároveň si vybavuje mnoho blech a vši, jež trápily tehdejší obyvatele a kterých se šlo velmi těžce zbavit.

Koupelna v Závišicích až do poloviny 20. století neexistovala v žádném stavení. Podobně tomu bylo se splachovacím záchodem. Ani se svícením to nebylo jednoduché. Před elektrifikací vesnic se svítilo obyčejně petrolejovými lampami, které stály na stole. Při jejich světle například děti psaly úkoly nebo ženy draly peří. Venku se nosila lucerna na svíčku, která byla připevněna tak, aby se nezvrhla. Případně se používaly lucerny podobné povoznickým. Elektřina byla zavedena v Závišicích roku 1931. V tomto roce ale ještě nebyly napojeny všechny domy. (Připojeno bylo 124 z celkových 161 čísel.)²¹² Elektrifikace obce byla důležitým okamžikem nejen pro lepší osvětlení domů za tmy, ale i pro zavedení nových strojů do zemědělství a později do domácností.

Počet domů na počátku minulého století rostl v obci jen pozvolna. V posledním desetiletí naopak mnohé vesnice (Závišice mezi ně patří) zažívají stavební boom. Z měst se lidé stěhují na venkov. Kdysi lidé migrovali spíše naopak: „Část z vesnice odcházela, protože se neuvivili (rodiny měly hodně dětí). Bylo výhodnější odejít, než dojíždět. Odcházeli do města.“²¹³ Nebo se stěhovalo z jedné vesnice do druhé: „To jen když ženich nebo nevěsta se přistěhovali nebo odstěhovali.“²¹⁴

Původní jednota místa bydlení a zajišťování obživy, která se ještě za první republiky silně projevovala, se ke konci 20. století rozpadla. Ve druhé polovině minulého století byla vesnice propagována jako „produkční prostředí pro zajištění obyvatelstva potravinami; synonymem obyvatele venkova byl družstevní zemědělec.“²¹⁵ Protože vesnice v době, kdy v zemědělství pracují jen asi 4 %

²⁰⁹ Vzpomínky pana Jana H.

²¹⁰ V obecní kronice je záznam z března 1918 o návštěvě okresního lékaře v místní škole, protože se ve třech domech objevil tyfus.

²¹¹ Vzpomínky paní Marie J.

²¹² *Kronika obce Závišice*. s. 47 - 48.

²¹³ Vzpomínky pana Vladimíra U.

²¹⁴ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²¹⁵ KOČMÁNKOVÁ, Lucie - JEŽDÍKOVÁ, Lenka. *Bydlení na českém venkově*. In: MAJEROVÁ, Věra. *Český venkov 2008: Proměny venkova*. s. 159.

obyvatelstva, nabízí omezený počet pracovních míst, plní dnes spíše obytnou funkci.

Dnešní úroveň bydlení na venkově se velmi zlepšila. Nejen díky novým stavebním technologiím a větší možnosti hygieny, ale i díky snahám obecních úřadů o modernizaci a spolu s příchodem „náplavek“ z měst díky přesunu městských typů staveb na venkov. Obraz vesnice se radikálně proměňuje, tradiční vesnické domky se přestavují či úplně nahrazují novými domy městského typu.

Stále sice ve vesnicích existují staré domy, ve kterých například není splachovací WC, ale jejich počet se radikálně snižuje. A když už suché WC najdeme, tak nestojí vedle studny, která je jediným zdrojem pitné vody v domě. V jedné místnosti o 20 m² nebydlí desetičlenná rodina. Veškerý domovní ruch, rodinné a společenské dění neprobíhá v kuchyni, což má ovšem svá negativa. V nově stavěných domech a při rekonstrukcích se počítá se samostatnými pokoji pro každého člena domácnosti. Naplno propukl proces separace. Každý chce mít své soukromí a tato priorita je prosazována na úkor rodinné stmelenosti. To by se před sto lety stát nemohlo, protože všichni žili společně a jeden bez druhého se neobešel. Rodinná i obecní soudržnost a stmelenost byla důležitější a silnější, než je tomu v současnosti.

4.6 Oblečení

Tak, jak se mění životní styl, mění se i oděv. Po většinu roku se v meziválečné době nosilo pracovní oblečení. Muži si na práci oblékali montérky a na běžné nošení používali „cajkový kalhoty“.²¹⁶ Ty byly nahrazeny dnešními riflery. Ženy nosily šaty s pracovní zástěrou. U starších žen ještě bývalo běžné, že nenosily spodní kalhotky. Kalhoty u žen na vesnici se za první republiky vůbec neobjevovaly. To byla móda moderních městských žen. V létě kluci nosili trenýrky. Boty ještě nebyly obouvány každodenně. „Celé léto chodily děti bosky. To bylo pohodlný.“²¹⁷ Nohy si na to poměrně brzy zvykly. Nejhorší bylo podle pamětníků chodit po strništi. Když se ale přišlo na to, že se nohy musí šoupat a ne pokládat seshora, šlo bez problémů chodit i tam tudy.

²¹⁶ Vzpomínky pana Vladimíra U.

²¹⁷ Tamtéž.

Do školy, za první republiky velice vážené instituce, se chodilo v kalhotách a šatech a i v létě se nosily sandály. Jen o nedělích a svátcích se chodívalo ve svátečnějším. Muži nosili pěknější oblečení i v neděli do hospody, když tam hrávali karty: „Dědkové chodili vyfešákování v sobotu a neděli do hospody.“²¹⁸ Hospoda byla centrem mužského vesnického života. Bylo to „místo, kde se dojednávají různé obchody a dohody o vzájemné výpomoci mezi muži.“²¹⁹ Mívali tehdy na sobě černý oblek. Ženy vyměnily pracovní zástěru za sváteční.

A jak se o své oblečení lidé starali? V pracovním týdnu byl stanoven jeden den, kdy se pralo. Bývalo to pondělí (nepralo se každý týden), protože zbýval oběd od neděle, a tak se s jeho vařením hospodyně nemusely zdržovat. Praní nebylo tak jednoduché, jak je dnes, kdy se šaty po roztržení hodí do pračky spolu s pracím práškem, otočí se knoflíkem a za chvíli je vypráno. Dnes si hospodyně při praní může udělat jiné potřebné věci.

V minulosti praní bývala dřina. Musela se ručně nanosit voda ze studny (později s vodovodem tato namáhavá práce odpadla) a prádlo se na noc namočilo. Ráno se voda ohřála na plotně a následovalo drhnutí prádla s pomocí mýdla a sody na valše. Systematicky se postupovalo tak, ať se nevynechá ani kousek. Bílé prádlo, podobně jako ručníky, se vyvařovalo. Někde se celý postup drhnutí na valše kvůli pečlivosti a důkladnosti opakoval. Než ženy vypraly všechno prádlo, často přišel večer a tak se věšelo na uschnutí až následující den ráno. S praním pomáhaly dívky již asi od druhé třídy základní školy. Chlapci ne. Role muže a ženy byly na počátku minulého století vysoce odlišné a je jasné, že praní (ač tak fyzicky náročné) patřilo k čistě ženské práci. „Ženy se staraly o domácnost a děti. Muži o peníze.“²²⁰

Postupem času se i na vesnici začaly rozšiřovat pračky. Od 50. let 20. století byly valchy hromadně nahrazovány v českých domácnostech novými pračkami. Nejdříve nejjednoduššími typy, doplňovanými ždímačkou. Postupně novějšími přístroji stále více usnadňujícími praní a šetřícími čas a energii hospodyní.

V současnosti hraje móda v životě lidí velkou roli. Zvláště ženy chtějí být „in“ a zajímají se o nové trendy. Šatník dnešních obyvatel venkova je mnohem bohatší, než byl před téměř sty lety. Nenosí se tolik pracovního oděvu, protože lidé už většinou nepracují v odvětví, pro které jsou montérky nejvhodnější, ženy nenosí

²¹⁸ Vzpomínky pana Vladimíra U.

²¹⁹ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. s. 167.

²²⁰ Vzpomínky paní Marie J.

tolik sukně jako jejich babičky a častěji sáhnou po kalhotách. I děti se řídí módou a je pro ně často důležité, jakou značku mají na sobě. Za první republiky tato otázka děti netrápila. Spíš se bály přijít domů s roztrženými kalhotami. V době komunistického režimu bylo u nás kvalitní a originální oblečení nedostatkovým zbožím. Mnozí tento problém řešili za šicím strojem nebo u švadlen. Líbit se ženy chtěly samozřejmě v každé době. A když nějaká šla na nedělní mši v novém slušivém kostýmku či šatech nebo kabátě, všechny ostatní z vesnice si o tom ještě dlouho povídaly. Ostatně, oblečení spoluobčanek se na vsi (v kostele zvláště) řeší dodnes.

4.7 Strava

Stravovací návyky a jídelníček nám mohou odhalit mnoho ze životního stylu. Poukazují na sociální a ekonomické postavení členů společnosti a na jejich životní postoj. Na počátku 20. století ve venkovských rodinách byla strava poměrně jednoduchá. Lišila se v zimě a v létě, ve všední den a ve svátek, pro děti a dospělé. V každé rodině se vařila podobná jídla, ale s malými chuťovými či postupovými rozdíly. „Co však měly všechny hospodyně téměř vrozené, to byla šetrnost, schopnost využít každou surovinu beze zbytku a vařit vždy z toho, co měly právě po ruce. Střídmost a skromnost v jídle nebyla vždy jen výrazem chudoby, ale prozíravostí a řídili se jí všichni bez sociálních rozdílů. Vyjadřovala životní postoj a filosofii doby.“²²¹

Na stravování, jako na součást každodenního života a něco, co budoucí generace již nemusí zažít v takové podobě, vzpomínají i obecní a rodinné kroniky. Ačkoliv se nepouští do detailů a pouze povrchně nás o stravování informují, přináší základní a pro nás již dnes zajímavé údaje. Hlavní potravinou byly v Závišicích brambory. „Členové rodiny jídávali společně. Na velkou mísu se nalilo nejčastěji mléka, postavila se doprostřed stolu a okolo se vysypaly brambory. Lžícemi se pak jedlo. Byly-li dva chody, pak napřed se pojedlo zelí, potom teprve z téže mísy polívka. Byl-li i kousek masa, vzal si jej teprve naposled každý do rukou a jedl již cestou od stolu.“²²²

²²¹ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 31.

²²² *Kronika obce Závišice*. s. 130.

V rodinné kronice se dočteme toto: Na snídani v létě byl chleba, sýr a mléko. K obědu 3x týdně uzené maso se zelím a bramborami. Masa bylo ale mnohem méně na osobu než dnes. Další dny se vařila moučná jídla a omáčky s bramborami, podobně jako v zimě. Doplnkem byl tvaroh, vaječina s krupicí. V zimě se snídal chleba nadrobený v kmínové nebo mléčné polévce, popřípadě zelňačka. Na večeři se jedly brambory s mlékem, podmáslem nebo kyškou, nebo mléko s kroupami, fazolemi, pohankou. Buchty se pekly jen v neděli, koláče na Vánoce a Velikonoce. Celoročně se jedla sušená jablka, švestky, hrušky.²²³ Toto téma si zaslouží větší pozornost.

Největší rozdíly ve stravování se odvíjí od možností, jak potraviny zpracovat a následně uchovat. Po celý rok se hospodyňky měly co ohánět, aby nastrádaly a uchovaly vše, co během roku uzrálo, či se zabilo, na zimu. Způsobů konzervování bylo hned několik. Nejčastějším bylo sušení. Sušilo se ovoce, zelenina, houby, léčivé i ostatní byliny. Zavařovalo se do velkých sklenic. „Maso, špek a klobásky se po vyjmutí z láku udily, máslo roztopilo a „přepustilo“.“²²⁴ Máslo se pak, aby nepodlehlo zkáze, uchovávalo ponořené ve vodě. Zelí a okurky se kvasily v bečkách. Pokud se zelenina nesusila, uložila se do bedýnek s pískem, což můžeme vidět v některých rodinách dodnes. Nejdůležitějším místem pro uskladnění potravin byl chladný vlhký sklep. Některé potraviny se dávaly do komory, jako tomu bylo například u vajec. Sušené se uschovalo na půdě (kde se případně zahrabalo do sena), protože zde bylo největší sucho.²²⁵ Nelze nezpomenout zimní rubání ledu na potoce nebo rybníku. Ten byl pak používán hospodskými po celé léto na vychlazení piva. Led se v zimě svezl po kusech na hromadu a pomocí drobného rozbitého ledu se jednotlivé kusy pospojovaly v jeden velký kvádr, který pomaleji roztával. Celá hromada se zasypala škvárou, která působila jako izolační vrstva. Během roku se postupně ze spodní části této hromady ubíralo.²²⁶

Dnes pro nás něco takového zní jako pohádka. Nakoupíme v obchodě i v zimě relativně čerstvé ovoce a zeleninu. Ty jsou sice plné chemických látek, které mají potraviny udržet v požitelném stavu, než se k nám dostanou třeba až z Jižní Ameriky, ale my se sehnáním nemáme žádné starosti. Stačí pouze nakoupit

²²³ *Rodinná kronika Hyvnarova rodu*. s. 12.

²²⁴ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 2.

²²⁵ Tamtéž. s. 2 - 3.

²²⁶ Vzpomínky paní Jaroslavy R.

a zkonsumovat. A tak převládá pohodlnost nad pracovitostí, provozování koníčků nad pěstováním potravy. Na venkově sice stále najdeme řadu rodin, které mají své zahrádky a pěstují si vlastní ovoce a zeleninu, ale většinou je to proto, že okopávání, sázení, stříhání, rytí, zalévání člověka baví a že to provozuje ze zájmu, nikoli proto, aby měl v zimě co jíst. Člověku působí radost dívat se, jak mu paprika klíčí, brambory kvetou a jabloň plodí chutná jablka. Samozřejmě, že ze všech těchto plodů má užitek. Vše s chutí zkonsumuje, zavaří, usuší. Ale není to nutné pro přežití. Když se něco neurodí, zajde si to koupit do supermarketu.

V minulosti to tak jednoduché nebylo a zvláště ne na venkově, kde se mnoho rodin živilo zemědělstvím a bylo tak odkázáno na úrodu. A úroda závisela nejen na pracovitosti zemědělců, ale především na rozmarech počasí. Proto v obecních kronikách nalézáme často celé odstavce popisující počasí toho roku a povzdechy, když bylo velké sucho či naopak moc pršelo. Propojenost přírody a lidí byla skrz stravu mnohem pevnější, než je tomu dnes.

Zastoupení surovin v jídelníčku se odvíjelo od toho, co se pěstovalo. Hodně se vařily kaše z obilí – nejčastěji pohanková a prosná (jáhlová). Vařily se jak na sladko, tak na slano. Nejvíce se jedly v létě, protože člověka osvěžily a především zasytily. Oblíbené byly i kaše z ovesných vloček a v mléce vařené ječmenné kroupy. Základní byla také mouka, ze které se pekl chléb, koláče a vařila i smažila další jídla. Koláče měly v určitých situacích i obřadní poslání. Pekly se o významných výročních, společenských a rodinných událostech, jako například „při svatbách, křtinách, pouti, krmáši, spolkových oslavách hasičů, kamenářů, výletech sokolů, orlů.“²²⁷

Specialitou v Závišicích a blízkém okolí byly a stále jsou tzv. klobásníky - zapečené klobásky (popřípadě mleté maso) v těstě, ať už kynutém, lístkovém či jiném. Ty patřily na velikonoční stůl. Dnes už je můžeme vidět na stolech i v jinou slavnostní dobu během roku. V době masopustu se smažily koblíhy plněné povidly, což se v některých rodinách udrželo dodnes. „Doma připravované tvořily samostatný oběd a pokud zbyly, tak i večeři.“²²⁸ Připravovaly se knedlíky k omáčkám, s povidly (v zimě) a borůvkami, třešněmi a jiným ovocem (v létě), sypané cukrem, skořicí, tvarohem, polité máslem nebo smetanou. Na těchto pokrmech si můžeme pochutnat i dnes. Mezi další sladká jídla patřily amolety,

²²⁷ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 6.

²²⁸ Tamtéž. s. 8.

lívance, nudle sypané cukrem, mákem, tvarohem a maštěné máslem. To mají i dnes v oblíbě především děti.

Od svátků si nelze odmyslet cukroví. Pekly se nejčastěji zázvorky, dále linecké a ořechové cukroví. Velikonoční beránci se plnili piškotovým těstem a z téhož těsta se dělala ovocná „bublanina“. Obojí se peče i v současnosti. Denně na stůl patřily brambory. Ať uvařené oškrábané, ve slupce, pečené, k mléku, chlebu, s tvarohem nebo k polévkám a omáčkám, jedly se brambory velmi často. Děly se z nich placky, knedlíky, šišky, halušky, přidávaly se do těsta. Podobně frekventované bylo mléko. To se pilo každodenně, třeba právě k vařeným bramborám. Z mléka se pak vyráběla smetana, podmásli, máslo, tvaroh.

Co Čech, to sběratel a milovník hub. Tak bychom mohli definovat typickou vášeň pro náš národ. Houby se sbíraly i za první republiky a využívaly se na mnoho způsobů. K vaření byla často používána i vejce, neboť téměř každá rodina chovala slepice. Část vajec se prodala a zbytek se jedl vařený, jako součást omáček, polévek, těstovin, knedlíků a někde se z nich dělал vaječný koňak. Jídelníček byl zpestřen luštěninami, mezi nimiž nejužívanější byly fazole. Dále pak hrášek, ze kterého se vařila především polévka. Čočka se nejedla tak často, protože její cena v obchodě bývala vysoká.

Podstatný rozdíl ve stravování tehdy a teď tvoří konzumace masa. Na počátku minulého století se maso na stole objevovalo mnohem řidčeji. „Jídelníček doplňovalo většinou jen v neděle, slavnostní a sváteční příležitosti, v období zabíjaček. Vše samozřejmě záleželo na sociálním postavení a možnostech každé rodiny. Úprava masa se volila taková, aby z něj bylo co nejvíce užitku – zpravidla vaření, neboť kromě polévky dostal každý kousek této pochoutky i na hlavní jídlo“²²⁹ Nevýhodou vaření masa ovšem byla jeho nevýrazná chuť: „Úroveň vaření nebyla nic moc. Děly se například vařená husa. Dovedete si to představit?“²³⁰ Slavnostnějším způsobem zpracování masa bylo pečení a později se začalo maso i smažit. (K tomu totiž bylo potřeba tuku.) Výhodu měl ten, kdo choval domácí zvířata a občas si mohl pochutnat na vepřovém, skopovém, králíčím, drůbežím a někdy i krocaním mase. „Kupovalo se pouze hovězí, telecí, a když

²²⁹ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramborskou trúbou*. s. 12.

²³⁰ Vzpomínky pana Jana H.

doma neměli, tak vepřové.²³¹ Ke zvěřině měli přístup jen myslivci, vlastníci honitby a pytláci.

Závěr výčtu potravin a pokrmů uzavrou nápoje. Podobně jako většina dalších potravin i ony pocházely z vlastních zdrojů. Kromě obyčejné vody ze studny se pilo kravské nebo kozí mléko a z nich podmáslí či kyška. Velice častým nápojem byla káva z obilovin. Tato bílá káva je stále mezi starší generací oblíbená a objevuje se na jídelních stolech při snídani. Pravá zrnková káva nebyla moc rozšířená a podobně tomu bylo s pravým černým čajem – ruským, indickým, čínským. Z domácích zdrojů pocházel čaj lipový, šípkový, heřmánkový, jitrocelový, z listů lesních jahod a malin, z květů černého bezu nebo čaj mátový. Z nich se dělala i limonáda za přidání cukru a citronu a za působení slunce a tepla. Dělala se i domácí vína.

Nade vším ale vyhrávala slivovice, která na Moravě vítězí dodnes.²³² „Alkoholické nápoje se pily při potvrzování uzavřeného obchodu, svatbách, křtinách, pohřbech, krmáších, tancovačkách, o Vánocích a Velikonocích, ale též při zabíjačkách, nakládání zelí a ostatních individuálních pracích.... Aby se šestinedělka po porodu pročistila, nosily jí ženy „do kuta“ kořalku...“²³³ Dnes nám to může připadat nesmyslné, protože se už ví, jak alkohol působí na organismus a zvláště se zdůrazňuje jeho nebezpečí pro malé děti. Tehdy se ale věřilo, že to novopečené matce pomáhá nabýt sílu.

Základními jídly, která se vařila, byly polévky a omáčky. Polévky se snídaly, obědvaly i večeřely. Vařily se většinou z toho, co zrovna rostlo. Na nedělní a sváteční oběd se chystaly masové polévky. Omáčky se jedly k obědu i k večeři, pokud od oběda zbyly. Opět platí, že se vařily z toho, co bylo zrovna po ruce. Vznikaly tak omáčky koprové, petrželové, pažitkové, okurkové, křenové, houbové, kedlubnové, apod. Vařily se i ovocné omáčky, které se jedly na oběd teplé s bramborem, na večeři studené. K ní lidé případně přikusovali chléb.²³⁴

Je nutno připomenout, že vaření bylo, stejně jako péče o malé děti, záležitostí žen. Protože na polích pracovaly celé rodiny, někdy hospodyně uvařila oběd ráno a vzala ho s sebou na pole. Někdy se před polednem z pole vracela domů, aby uvařila, postarala se o dobytek (který byl vždy prvořadým) a teprve pak oběd

²³¹ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 13.

²³² HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 14.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž. s. 16.

v hrncích přinesla. Starost o jídlo byla čistě existenční záležitostí. Jedlo se, co zrovna příroda a další okolnosti umožňovaly – v létě zelenina a ovoce, v zimě vše, co se dalo nějak uchovat z léta. K tomu dobroty ze zabíjačky.

Po druhé světové válce se stravovací návyky měnily velice pozvolna. Maso se stále jedlo velice střídavě. Časté byly polévky, různé omáčky, brambory, luštěniny, vařená a dušená jídla. Pilo se domácí mléko, ze kterého se dělal i tvaroh, smetana a máslo. Lidé se neustále hýbali a strava byla lehčí, málokdo tudíž sklouzl do nadváhy či obezity. Důležité je poznamenat, že se lidé řídili sezónností potravin a poslouchali více své tělo.

Dnes máme téměř vždy všechno – obchody jsou v zimě zásobeny z jižních zemí a my si můžeme vybírat z široké palety surovin. Za posledních dvacet let se skladba jídelníčku zásadně změnila. Lidé ví, co je zdravé a co by naopak měli raději vynechat. Na druhou stranu se neřídí přirozenými rytmy přírody, méně poslouchají volání svého organismu a více věří různým pilulkám a vědě. Přitom by někdy stačilo vrátit se k sezónní stravě, základním surovinám, rostoucím v okolí, k bylinkám a naslouchání vlastního těla. Oproti předkům dnes lidé mnohem častěji konzumují smažená, tučná jídla a nemají dostatek pohybu, což často vede k nadváze. Vaření se stalo koníčkem, kterému podléhá stále více a více mužů. Podobně jako můžeme spatřit muže za plotnou, můžeme ho spatřit s kočárkem na cestě mezi poli. Vysoce odlišné role muže a ženy, typické pro dřívější období, se přibližují. A je to vidět i u vaření na venkově.

4.8 Oslavy, svátky, tradice

Pro venkovské obyvatelstvo bylo vždy typické dodržování po staletí přetrvávajících tradic. Některé z těchto tradic byly založeny na spjatosti lidí s přírodou a ročním obdobím (jako například stavění májek), některé měly původ náboženský (k těmto oslavám patří poutě), jiné tradice oslavují sklizeň (typickým příkladem jsou dožínky), nebo původ oslav ani nemusí být jasný. Kromě takovýchto hromadně oslavovaných a respektovaných tradic na vsi dochází k oslavám rodinným (svatby, křtiny,...) a obecním (stavba kostela, přivedení elektrického vedení, vztyčení památníku,...).

Za první republiky se takových tradic udržovalo hojně. Po nastolení komunistického režimu byl vliv náboženských tradic výrazně oslaben, případně

nabyly jiného významu. Na druhou stranu se v té době rozšířily jiné zvyky (například vítání občánků, mohutné prvomájové oslavy). Naprostou novinkou za komunismu byly soutěže v orbě nebo v lesních pracích. Rozšířily se také výstavy drobného hospodářského zvířectva a soutěže hasičů, které i v dnešní době jsou na vesnicích velmi populární, protože sbor dobrovolných hasičů bývá na vesnicích, co se počtu týče, velice bohatý.

Jak píše A. Slepíčka o venkově osmdesátých let: „Pro současný venkov je charakteristické prolínání starých i nových tradic. Oba typy mají značný společenský význam, jsou především vítanou příležitostí lidí k vzájemnému setkávání, sblížení, vzpomínání a pobavení.“²³⁵ Totéž platí pro dnešní venkov. Na mnoha místech se staré tradice neustále obnovují, po roce 1989 mnoho nových vzniklo. Jejich přínos lze vidět nejen ve výše uvedeném, ale například i v tom, že tyto akce vedou k rozvoji venkova a často i k přílivu peněz na místa, kam se normálně nedostávají. Tradiční oslavy na venkově, jakými jsou například dožínky, lákají i lidi z měst, kteří se stále častěji těchto tradičních akcí účastní a tím společenský život na vesnici podporují. I když je pravdou, že akce tohoto typu se stávají zajímavější právě pro městské obyvatele a místní už jen z povzdálí přihlížejí.

4.9 Důležité události v životě rodiny

Během lidského života nastane několik okamžiků, které jsou pro člověka a jeho blízké zvláště důležité. Rodinné záležitosti (svatby, pohřby, křtiny aj.) se v minulosti odehrávaly, podobně jako všechny svátky, za přímé i nepřímé účasti většiny obyvatel vesnice.

Hned po narození na počátku minulého století bývaly hojně oslavovány křtiny. Rodiče vybrali kmotry a nechali dítě pokřtít. Obřad se týkal nejen dítěte a kmotrů, ale i matky a porodní báby. Po příchodu z kostela domů se konal dle možností rodiny slavnostní oběd. Jedly se koláče, malé koláčky, makovníčky nebo bábovka a zapíjelo se to černou kávou. V chudších rodinách se slavnostní jídlo odbývalo klobásou s chlebem pro otce a porodní bábu. Děti často bývalo v rodinách hodně. V takovýchto početných rodinách se křty hostinou neslavily, pouze se vykonal obřad v kostele.

²³⁵ SLEPIČKA, Alois. *Přeměny venkova – venkov našeho věku*. s. 317.

Za významnou rodinnou a společenskou událost se považovala a stále považuje svatba. Mladé dívky se na manželství a vlastní domácnost připravovaly několik let dopředu a každá si sama vyšívala vše potřebné do výbavy, od ručníků po ubrusy. Před 90 lety se svatba konala jen v kostele a účastnili se jí nejen příbuzní, ale i širší veřejnost. Den před svatbou se zvala k nevěstě mládež kvůli pletení věnečku pro nevěstu, družky a slavnostních svatebních kyticí. Probíhalo to obvykle v radostné atmosféře při dobrých koláčích, nějakém cukroví, čaji a harmonice a zpěvu.²³⁶ Svatba byla spojena s pečením koláčů v jednom z domů nastávajících manželů. Výslužka se už týden předem roznášela po sousedech, známých a příbuzných. A že jich bylo hodně: „Svatební koláče roznášela nevěsta do půl vesnice.“²³⁷ Běda, když se na někoho zapomnělo.

Účast na svatbě ale množství rozdaných koláčů odpovídala. „60 – 80 účastníků nebylo zvláštností.“²³⁸ Z každé chalupy někdo přišel. A jak se do kostela nevěsta se ženichem dostávali? „Do kostela na svatbu do Štramberka se jezdilo výlučně v kočárech s opentlenými koňmi. Kočáry se předjížděly a nuceně se i zastavovaly, aby se ženich a nevěsta vyplatili.“²³⁹ Svatby většinou nebyly tlačeny časem (z důvodu těhotenství nevěsty), protože víra, která toto odsuzovala, byla rozšířenější než dnes.

Na hostině se jen u bohatších nevybíralo vstupné. Se svatební hostinou (a nejen s ní) jsou spojeny nejen koláče, ale i další dobroty. Oběd se skládal z několika chodů. K dobrému jídlu se dospělými připíjela kořalka. Děti byly velmi vděčné za sodovku. Hosté odcházející ze svatby dostávali výslužku z toho, co zbývalo.²⁴⁰ A svatební cesta? Nikoli Kanárské ostrovy nebo Havaj. Buď se zůstalo doma a pracovalo, nebo novomanželé jeli na svatební cestu například na sv. Hostýn jako „poděkování za přijatá dobrodiní a vyprošení síly a ochrany na další životní pouť.“²⁴¹ Další důkaz o síle náboženské víry na meziválečném venkově, která hrála tak významnou úlohu.

Dnešní svatby se velice různí v množství svatebčanů, místě konání obřadu, velikosti hostiny, podáváním jídle, pečení a rozdáváním výslužky,... Příprava na svatbu trvá několik měsíců a bývá do ní zapojeno mnoho lidí. Pokud se koná

²³⁶ Vzpomínky pana Jana H.

²³⁷ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²³⁸ Vzpomínky pana Jana H.

²³⁹ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²⁴⁰ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 27.

²⁴¹ *Rodinná kronika Hyvnarova rodu*. s. 27.

obřad přímo v Závišicích, je to v kostele. Zvyků se dodržuje mnoho. Od klasického házení nevěstinou kyticí, přes zametání střepů, po chomout davaný novomanželovi na krk, jakmile vyjde s čerstvou manželkou z kostela. Pro vesnici je typická svatební hostina s hojností dobrého jídla a pití. U alkoholu to platí dvojnásob. Taková věc se přece musí pořádně zapít, a tak se vytahují archivní láhve slivovice a slaví se až do rána. Na tom se vůbec nic nezměnilo už po celé století.

Smutnou příčinou další významné události je úmrtí blízké osoby. Pohřeb byl a je stále poslední službou, kterou lze někomu prokázat. Pro vesnici to byla za první republiky událost. „Vyzvánění umíráčkem, pak průvod do vzdáleného hřbitova u svaté Kateřiny, který pocházel z dob Karla IV. Od třicátých let byl už hřbitov přímo za vesnicí, kam odcházel průvod od kostela s muzikou. Rakev se vezla na pohřebním voze. Z každého stavení šel někdo na pohřeb, to byla povinnost.“²⁴² Po pohřbu bývala nejbližší rodina zvána na pohoštění. Podávala se „buchta, smažené preclíky, bábovka či jiné pečivo s kávou nebo čajem, dosti často tvarůžky s chlebem, ale též guláš. K pití „na propijani kože“ posloužilo pivo a kořalka.“²⁴³ K jídlu hráli muzikanti a zpívalo se. Vzpomínalo se na nebožtíka a v souvislosti s jeho povahou na veselé kousky, které vyvedl.

Dnešní pohřby konané v místním kostele probíhají podobně. I dnes se na pohřbu na vesnici sejde nejen mnoho přátel a známých rodiny zesnulého, ale i ti, kteří zesnulého znali jen málo. Lidé berou jako svou morální povinnost tohoto rozloučení se zúčastnit, ale že bychom na pohřbu potkali půlku vsi, to již neplatí. Po mši jde průvod lidí za rakví vezenou v pohřebním voze, v čele průvodu hraje místní dechová kapela. Na hřbitově se všichni se zesnulým rozloučí.

Oproti současnosti se před stoletím mnohem méně slavily narozeniny a jmeniny. „Já nepamatuju, že by se narozeniny slavily. Snad ti bohatší, možná významná výročí.“²⁴⁴ V Závišicích se ale veřejně slavil svátek Josefa, kdy „chodila celá kapela hrát Josefům.“²⁴⁵ Dnes se narozeniny i svátek u nás slaví každoročně často bujaře v kruhu rodiny i přátel. Ale i bez oslav těchto životních výročí se našlo mnoho jiných příčin k radosti, setkání sousedů a vzájemnému povesezení. Mimo křtiny, svatby a pohřby to byly Vánoce, Velikonoce, poutě, posvícení apod.

²⁴² Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²⁴³ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 29

²⁴⁴ Vzpomínky pana Vladimíra U.

²⁴⁵ Vzpomínky paní Marie J.

4.10 Náboženské a sezónní svátky

Závišané byli silně věřící a náboženství hrálo významnou úlohu v jejich životě.²⁴⁶ V důsledku historický událostí se význam náboženství a počet věřících v obci měnil. Výrazným zásahem do duchovního života byl tlak na vymýcení náboženství v průběhu 50. let minulého století. Dodnes se ale uchovaly zvyky a oslavy s vírou v Boha úzce související, které mají kořeny již v daleké historii obce a jež tato kapitola popisuje.

Církevní svátky poskytovaly prvorepublikovým obyvatelům venkova odpočinek od práce i psychické uvolnění. Při nich se lidé mohli bavit a dodržovat staré zvyky a tradice. Byla to i doba, kdy si lidé pochutnávali na slavnostnějších a vzácnějších pokrmech. Mezi takovéto svátky se řadí i Advent a Vánoce. „Kromě různých společenských omezení a náboženských povinností v něm ještě v době první republiky platila střídmost už v tak občasném požívání masa.“²⁴⁷ Děti velmi očekávaný byl svátek sv. Matičky nebo taky Mikulášové Matičky (8.12.). Za první republiky obdarovávala ve více rodinách než sv. Mikuláš (6.12). Každému donesla upečeného „mikulaša“ a podle intenzity zlobení i černé uhlí. To dostávali většinou chlapci. Děvčata naopak obdržela za slušné chování např. jablíčka. Mikulášské pečivo pekly maminky, stařenky, kmotry nebo se objednávalo u místních pekařů.²⁴⁸

Vyvrcholením doby čekání na zrození Ježíše Krista byl Štědrý den a večer. Celý den se lidé postili, aby viděli zlaté prasátko. Hlavním důvodem ale bylo očistění a posílení praktik, které se prováděly během Štědrého večera – věštění budoucnosti, stavu, zajišťování zdraví a prosperity. Snídalo se to, co každý den. Oběd nebyl žádný nebo se jedla vánočka. Na jídlo totiž ani nebyl čas. Děti stavěly betlém, hospodyně pekla a vařila, připravovalo se krmení pro dobytek na další den. „Vánoční stromek byl běžný v každé rodině ozdobený doma vyrobenými ozdobami a perníčky.“²⁴⁹

Večeře byla v rodinách věřících zahajována i zakončena společnou modlitbou. Všichni se pečlivě umyli, pěkně oblékli a až vyšla první hvězda, usedli k večeři. Samotné jídlo bylo v každé rodině jiné. „Na večeři jsme měli hrachovou polévku, krupici s medem, vánočku doplňovanou sušeným ovocem (jablky

²⁴⁶ V obci naprosto převládá římsko-katolické vyznání.

²⁴⁷ HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. s. 20.

²⁴⁸ Tamtéž. s. 20.

²⁴⁹ Vzpomínky pana Jana H.

a švestkami).²⁵⁰ Polévka bývala také fazolová a nudlová. Objevovaly se také kyselé ryby pojídané s chlebem. V Závišicích mělo podle pamětníků přibližně jen pět rodin na večeři kapra, který se musel dopředu objednávat.²⁵¹ Po celou dobu Vánoc se pekly vánočky.

Dárky pod stromeček dostávaly hlavně děti. Dospělí si toho navzájem mnoho nedávali, takže štědrovečerní dárky byly záležitostí pouze rodičů. „Nebylo to jako dnes.“²⁵² U dětí ještě nebylo zvykem, aby obdarovávaly své rodiče: „V době první republiky začaly děti pozvolna vstupovat do systému obdarování, a to většinou při příležitosti oslav Štědrého večera.“²⁵³ K dárkům, které děti od Ježíška dostávaly, patřily např. hračky, knížka, obuv a nové, dostupné věci na oblečení.

K žádaným dárkům z posledních let patří především mobilní telefony, počítače, počítačové hry a různé přehrávače, ale i aktovky, penály či knihy. „Technické věci mají přednost před oblečením, protože to je na rozdíl od minulých let považováno za celoroční samozřejmost.“²⁵⁴ Za zamyšlení stojí i funkce dnešních hraček. Ty často potlačují dětskou fantazii, která v minulosti naopak byla velmi podporována. Děti si domeček musely postavit samotné (v lese z přírodních materiálů apod.), dnes ho rodiče koupí v obchodě již hotový. Největší svátek Vánoc, Boží narození (25.12.), se slavil duchovně v rodině - klidem, modlitbami, zpěvem koled, účastí na bohoslužbách. Dělal se jen nezbytnosti kolem domácích zvířat.

Silvestr byl také důvodem k radosti. Někde v hospodách na Silvestra hrála kapela, zpívalo se, ochotníci hráli scénky, na jevišti probíhal pestrý program až do půlnoci. Po příchodu nového roku se stoly uklidily a tancovalo se. Na Nový rok se opět chodilo po návštěvách. Protože se udržela tradice o novoročním obědě (při pojídání ryby štěstí uteče a při požití pernaté zvěře uletí), vařilo se podobně jako v současnosti.

Po Vánocích a příchodu nového roku přichází Masopust a Velikonoce. Masopustní doba trávající od počátku ledna do úterý před Popeleční středou byla charakteristická svatbami, bály, zabíjačkami a všeobecným veselím. Když se zabíjelo, vždy se něco rozneslo sousedům, „což se vzájemně vracelo, neboť prase

²⁵⁰ Vzpomínky pana Jana H.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Vzpomínky pana Vladimíra U.

²⁵³ HRČKOVÁ, Anna. *Obdarování v současném Štamberku*. s. 114.

²⁵⁴ Tamtéž. s. 109.

na vesnici se zabíjelo v každém stavení.²⁵⁵ Nejčastěji to byla polévka „prdelanka“, jelita a jitrnice. Pro masopust byla typická vůně smažených koblih, které se dělaly nejvíce ve dnech těsně předcházejících Popeleční středě. Na koblihách si lze v mnoha rodinách o masopustu pochutnat i v současnosti. Zabíjačkové dobroty už nejsou tak rozšířené, protože se na vsi dobytek tolik nechová.

Od Popeleční středy se především dospělými dodržoval přísný půst. Období půstu bylo kontrastem k tomu masopustnímu. Nekonaly se radovánky (plesy, svatby) a jedlo se jen střídmě. Lidé se duchovně připravovali na velikonoční Vzkříšení a na nadcházející začátek zemědělských prací. Čtyřicetidenní půst vrcholil předvelikonočním Svatým týdnem, ve kterém se Zelený čtvrtek považoval za smutný a ani tento den, ani na Velký pátek či Bílou sobotu se nejedlo maso. Až Velikonoční neděle přinesla možnost najíst se dosyta. V pondělí „po „kupačkách“ chodili i staří chlapi.“²⁵⁶ Ti dostávali napít slivovice, režné nebo jiného alkoholu a k tomu přikusovali koláče. Mladší se radovali z doma barvených vajíček, sladkostí, popřípadě vaječného koňaku či peněz.

Křesťanským svátkem slaveným 50 dnů po Velikonocích a 10 dnů po Nanebevstoupení Páně je Seslání Ducha svatého, zvané letnice.²⁵⁷ V tento den se v Závišicích a celém okolí chodilo do přírody smažit na ohništi vaječina. Tato tradice zůstala živá. Sejdou se příbuzní, známí, přátelé, sousedé, členové různých spolků. Panuje dobrá nálada a veselí. Nechybí ani zpěv - dříve za doprovodu harmoniky, nyní kytary.

Poutě, posvícení, na Lašsku krmáše jsou dalším důvodem k radosti. V ty dny se schází široké příbuzenstvo z okolních vesnic. Pozvání na pout' mělo v době první republiky písemnou nebo ústní podobu. Ústně se zvalo slovy: „Přyd'tě na put'.“²⁵⁸ Po bohoslužbě se celá rodina šla porozhlédnout po pout'ových atrakcích. Na trhu bylo k dostání široké spektrum zboží. Např. hračky, svaté obrázky, růžence, kyselé okurky, turecký med, kokosky, zlomková čokolády, bonbóny, perníková srdce nebo pendrek. Následně všichni usedli k slavnostně prostřenému stolu.²⁵⁹

Zemědělský rok vrcholí sklizní. Po ní se na poděkování za úrodu slavilo posvícení, neboli krmáš. „V Závišicích, které byly rozděleny na panství hukvaldské

²⁵⁵ Vzpomínky pana Jana H.

²⁵⁶ Vzpomínky paní Marie J.

²⁵⁷ Podrobněji viz <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Letnice>>.

²⁵⁸ HRČKOVÁ, Anna. *Obdarování v současném Štramberku*. s. 25.

²⁵⁹ Tamtéž. s. 25.

a novojičko – štramberské, mívali též i dvojí krmáš: císařský na třetí říjnovou neděli a martinský v listopadu.“²⁶⁰ Hodovalo se od soboty do pondělí jak doma, tak v hostincích. Ty při těchto slavnostech vydělávaly: „V místě, kde je více hospod, rozdělovali si hostinští sami neděle a zábavy a když byl masopust krátký, na některého se nedostalo... Taková taneční zábava znamenala zvláště pro menšího hostinského jistý čistý měsíční příjem, bez kterého se těžko obešel.“²⁶¹ Víkend se slavil ve společnosti příbuzných a přátel z okolí. Pondělních radovánek se účastnili jen místní. Mládež kvůli zábavám neměla příliš času na spaní, ale musela stihnout všechno včetně práce. Nadcházející adventní doba totiž veselost zakazovala.

V současnosti se v Závišicích krmáš tak velkolepě neslaví, obvykle se připomíná jen zábavou. Místo toho ovšem získaly od roku 1991 tradici dožínky. Tato akce bývá zahájena krojovaným průvodem od hasičské zbrojnice. Ten dojde na zahradu pohostinství U Kremlů, kde se starostovi obce slavnostně předává dožínkový věnec. Následuje zábavné odpoledne plné hudby, jídla, tance, dětských her, ukázek dovedností místních hasičů i judistů, apod. „Na celé akci je sympatická i skutečnost, že se na její organizaci podílí doslova celá vesnice.“²⁶² Od přípravy krojů, přes sponzorské dary až po ozdobení stolů a celé zahrady, kde se slavnost koná. Návštěvníky jsou nejen místní, ale v posledních letech spíše převažují lidé z okolních měst a vesnic. Příprava je tedy sice v rukou Závišanů, jejich účast na samotné „oslavě sklizně“ už však není tak hojná, jako bývala dříve na krmáších. Na chvíli je ale na vsi zase živo, jako bývalo.

Dožínky nejsou jedinou tradicí v obci udržovanou, která není založena na náboženství. „Již asi od 60. let, přes nepřízeň bývalého režimu, se stále staví a kácí Májka (Máj). Stavění Máje vždy organizují branci (odvedenci) toho ročníku“²⁶³... Již asi měsíc předem se organizátoři domlouvají, pak musejí pokácet strom na Máj, odvézt a 30. dubna se staví. Tento den je také připraveno pro „stavěče“ pohoštění. Máj hlídají do rána. Kácení Máje je poslední den května a zvlášť se už neslaví. V měsíci květnu také každoročně bývá zapálen táborák na Hůrce, scházejí se tam mladí lidé z okolí, součástí bývá zpěv s kytarou

²⁶⁰ HRČKOVÁ, Anna. *Obdarování v současném Štramберку*. s. 27.

²⁶¹ *Kronika obce Závišice*. s. 116.

²⁶² Obecní dožínky v Závišicích už letos po dvanácté. Dostupné na: <http://www.koprivnice.cz/index.php?tema=obecni-dozinky-v-zaviscich-uz-letos-po-dvanacte&id=kopnoviny&clanek=5061&idm=m>.

²⁶³ Dnes už nejde o brance, ale pouze o mladíky narozené v určitém roce.

a nocování u táboráku.“²⁶⁴ Posledního dubna se také v obci koná v posledních letech průvod čarodějnic zakončený společným posezením u ohně.

Za totalitního režimu se chodíval prvního května průvod obcí. Svátek práce v té době patřil k nejdůležitějším státním svátkům a bylo takřka povinností se ho zúčastnit. Jak říká ale paní Marie R.: „Já nikdy v prvomájovém průvodu nešla. Na prvního máje jsme vždycky sadili kobzole.“²⁶⁵ Sazení brambor tak bylo jakousi zástěrkou, aby se rodina měla na co vymluvit a nemusela se průvodu zúčastnit. Byla to určitá forma protestu. Dnes se již průvod nekoná.

Kromě Dožíněk či stavění Máje se drží některé jiné starší zvyky. „Dlouhodobou tradicí v obci je svatodušní odpoledne s vaječinou...a Cyrilometodějská pouť.“ Zůstává také oslava sv. Mikuláše. „V předvečer sv. Mikuláše obcházejí po vesnici dobrovolníci z řad dětí i dospělých v převlecích za sv. Mikuláše, anděla a čerty.“²⁶⁶ O Velikonocích se udržuje tradice „vyšmarování“ dívek a žen tatarem nebo jalovcem, oblívání vodou, pohoštění štamprlí slivovice nebo jiného alkoholického nápoje. Než se obejdou všechny sousedky a příbuzné, dá to místním mužům a chlapcům pořádně zabrat. Účast na pomlázce ale stále rok od roku klesá a stále méně mužů a chlapců dbá na to, aby ženy z obce během dalšího roku byly zdravé a „neuschly“.

4.11 Významné okamžiky obce

V meziválečné době se český venkov vzpamatovával z válečných ztrát, čelil hospodářské krizi, rozvíjel a modernizoval se. Jako věčnou vzpomínku na oběti světové války se v obcích stavěly pomníky padlých. Pro rozvoj obce se budovaly silnice, obecní úřady, opravovaly či zřizovaly se nové školy, vodovody, záložny.

V budovách obecních úřadů se našlo místo nejen pro obecní kancelář, ale třeba i pro knihovnu či Raiffeisenku, která hrála v životě zemědělců často velkou roli. Toto zemědělské úvěrní družstvo pojmenované po jeho zakladateli F. W. Raiffeisenovi se orientovalo na venkov a jeho členy tvořili drobní zemědělci a venkovští řemeslníci. Účelem tohoto sdružení byla obživa, konkurenceschopnost prostřednictvím kooperace, synergie či úvěru. Jejich význam tkvěl vedle poskytování úvěru také ve výchově ke spořivosti. Raiffeisenky se mj. zřejmě

²⁶⁴ *Kronika obce Závěšice*. s. 72.

²⁶⁵ Vzpomínky paní Marie R.

²⁶⁶ *Kronika obce Závěšice*. s. 73.

značně dovolávaly křesťanské morálky, což na venkovské obyvatelstvo platilo.²⁶⁷ „Také na našem venkově stojí ještě mnoho úhledných budov s nápisem Kampelička, které sloužily stejnému účelu. Ačkoliv vznikly až po raiffeisenkách, historický primát patří českému lékaři a buditeli Františku Cyrilu Kampelíkovi (1805 – 1872).“²⁶⁸

Obecní úřad a další zmiňované stavby byly pro obec významné a tak i jejich otevření či odhalení se obvykle neobešlo bez velké slávy. Například při slavnostním otevření obecního domu v Závišicích 28. října 1925 byli přítomni jak všichni občané obce, tak i mnoho lidí z okolí. Proslov přednesl sám starosta Závišic, ale i starostové obcí okolních.²⁶⁹

Na modernizaci obce měla velký vliv její elektrifikace. Mnoha obcím se ovšem nedostávalo financí a jejich obyvatelé někdy neměli pro tuto novotu pochopení. Tak, i když se někde rozhodlo o elektrifikaci pár let po 1. světové válce, mnohde svítili svíčkami ještě před začátkem 2. světové. V Závišicích tento proces trval také déle. Samotná stavba a připojování trvalo asi 6 měsíců a roku 1931 bylo i díky svépomoci tamějších občanů slavnostně dokončeno. Kromě slavnostních projevů se konal na počest dokončení koncert a lidé se tehdy mohli občerstvit dobrým pohoštěním. Elektrifikace tuto obec přišla na necelých 340 000 Kč, ale množství práce, jež lidem následně ušetřila, se vyčíslit nedá.²⁷⁰ Díky přivedení elektrického proudu do 124 z celkových 161 domů si občané mohli (a začali) pořizovat stroje a přístroje na elektrický proud. U zemědělců to byly především mlátičky, které se staly v hospodářství velkým pomocníkem.

Občané obce společně slavívali jak události významné pouze pro obec, tak významná státní výročí. V obecní kronice je vzpomínána oslava 28. října 1937: „Když jsme se seřadovali v 9 hodin ráno na dolním konci vesnice a odcházeli pak s hudbou v mohutném průvodu pořádaném místní osvětovou komisí i všemi spolky, byla opravdu vzácná nálada všude. K pamětní desce u obecního položena krásná kytice a vyslechnuta řeč.“ U této příležitosti si lidé také připomněli T. G. Masaryka, který se za svého života těšil velké oblibě: „Je to smutný svátek, ať jakkoli se

²⁶⁷ HUNČOVÁ, Magdalena. *Družstevnictví a jeho role v tržní ekonomice*.

²⁶⁸ BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. s. 92.

²⁶⁹ *Rodinná kronika Hyvňarova rodu*. s. 32.

²⁷⁰ Tamtéž. s. 33.

budeme snažit utíkat ze vzpomínek k dnešku a jeho úkolům. Chtěj nechtěj, vidíme ho před sebou živého, jak jsme ho kolikrát v ten den vídávali.“²⁷¹

Venkov byl v té době hodně ovlivněn náboženstvím. „Zvláštní dojemná pospolitost vesnického obyvatelstva měla základ v křesťanství. Lidi na venkově denně přicházeli do styku s přírodními zákony, jejichž význam jim dokázala srozumitelně vysvětlit jen církev... Bohoslužba byla důvodem k návštěvě kostela jen částečným, tvořila záminku k setkávání lidí. U kostela měli lidé jednu z mála možností, kdy spolu mohli komunikovat, předávat si informace a zkušenosti, seznamovat se, obchodovat a po mši posedět v hospodě.“²⁷² V současnosti kostel a hospoda zůstávají nejlepšími místy pro získání nových informací. „Ve vesnici výborně funguje mimořádně výkonná místní informační síť. Ta souvisí se silnou sociální kontrolou.“²⁷³ Někteří obyvatelé, z povzdálí tuto síť sledující, nazývají její členy trefně „místní FBI“. Informační toky byly na vesnici vždy velice bohaté a rychlé.

Vraťme se k ale náboženství. Za první republiky byly ženy věřící více než muži a děti byly k víře vedeni rodiči a školou: „Děti to [nedělní bohoslužbu – pozn. autora] měly od rodičů povinně. Ve škole se totiž učily náboženství. Asi polovina obyvatel byla věřících, většinou ženy. Chlapí šli radši na pivo, než do kostela na mši.“²⁷⁴

Největší slavnosti se tak často konaly z náboženských důvodů. Zmínit by se mělo svěcení základního kamene nového kostela v Závišicích a pozdější dokončení tohoto kostela, „...který láska a snaha všech zbudovala.“²⁷⁵ Nebo vysvěcení nového hřbitova. V Závišicích se tyto slavnosti konaly v letech 1934 - 35.²⁷⁶ Na těchto stavbách se podílelo mnoho občanů a svou práci dělali dobrovolně, většinou zadarmo. Nebylo to nic neobvyklého. Není tedy divu, že se z jejich dokončení velmi radovali a byli na výsledek pyšní. V srpnu 2004 byl v obci vysvěcen nový hřbitov (přistavěná část k původnímu).²⁷⁷ Průvod jdoucí od kostela ke hřbitovu nebyl nijak početný a občané to neprožívali tak, jako vysvěcení první části za první republiky.

²⁷¹ *Kronika obce Závišice*. s. 20.

²⁷² FISCHER, Robert. *Venkovský život v 19. století*. Dostupné na [www: <http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot>](http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot).

²⁷³ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. s. 166.

²⁷⁴ *Vzpomínky pana Vladimíra U.*

²⁷⁵ *Paměti paní Marie H.* s. 9.

²⁷⁶ *Rodinná kronika Hyvňarova rodu*. s. 33.

²⁷⁷ *Kronika obce Závišice*. s. 150.

V době komunistického režimu bylo mnoho akcí řízeno a usměrňováno ku prospěchu tehdejší ideologie. Zmíňme například oslavu Československé armády, oslavu výročí znárodněného průmyslu (27. října), oslavu Říjnové revoluce, založení Rudé armády (23. února), nebo oslavu Mezinárodního dne žen (11. března).

Významným prvkem kulturního života obce byla ještě před 15 lety Osvětová beseda, která pořádala či spolupořádala většinu kulturních a společenských akcí v obci. „Osvětová beseda pořádá pravidelné měsíční rozhlasové relace s hudebním blahopřáním jubilantům, návštěvy u občanů u příležitosti životního jubilea, vítání občánků, vánoční koncerty, zábavy, plesy, atd.“²⁷⁸ V současnosti tuto funkci zastává kulturní komise při obecním zastupitelstvu.

Obyvatelé současného venkova neprožívají obecní a státní oslavy tak intenzivně, jako tomu bývalo za první republiky nebo za dob komunismu, kdy navíc často slavili nedobrovolně. Státní svátky využívají k odpočinku, zvelebování svých domů a zahrad, návštěvám rodiny a přátel, apod. Představa, že by šli průvodem po vsi a společně tak např. před mnoha desetiletími nabytou samostatnost republiky oslavili, je dost nereálná. Pracovní klid o svátcích a nedělích ctí především starousedlíci, kteří často odsuzují nově přistěhované sousedy za sekání trávy právě v těchto dnech klidu. Každý si dovede představit, že tento nesoulad mezi starousedlíky a „náplavkami“ sousedské vztahy neupevňuje a nízká návštěvnost společných akcí na soudržnosti vesničanů také nepřidává.

4.12 Spolky a strany existující v obci

Spolkový život je ve vsi poměrně bohatý. Dokazuje to i opakovaný zisk bílé stuhy za péči o mládež a práci s mládeží v obci (v rámci Programu obnovy venkova, vyhlášovateli byli Spolek pro obnovu venkova, Ministerstvo pro místní rozvoj, Svaz měst a obcí ČR) v soutěži Vesnice roku. I v minulosti byla obce na spolkovou činnost bohatá. Některé spolky fungují již mnoho desítek let, jiné se pozměnily nebo zanikly, ale vznikají místo nich nové.

V meziválečných letech v obci fungovalo několik spolků, které sledovaly různé cíle. „O zájmové skupiny nebyla nouze.“²⁷⁹ Byl to Sokol, Orel, DTJ

²⁷⁸ *Kronika obce Závěšice*. s. 12.

²⁷⁹ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

(Dělnická tělovýchovná jednota), SDH (Sdružení dobrovolných hasičů), muzikanti a myslivci. „Byla vesnická kapela dechová, která hrávala i v okolí, dobrovolní hasiči a také politické strany (lidovci, sociální demokraté, národní socialisté), ale které se mezi sebou nehádaly a dbaly prospěchu obce.“²⁸⁰

„Neobyčejně vesnici sjednocoval Sbor dobrovolných hasičů, kde byli organisovaní všichni muži (z 80%) od 18 let až do smrti.“²⁸¹ Tento sbor působí v Závišicích od roku 1894, takže letos slaví 117 let svého trvání a při jeho založení jej čítalo 43 členů.²⁸² Sbor se neustále rozrůstá a v současnosti je členů asi 140, z toho 115 dospělých a 25 dětí.²⁸³ Roku 1928 byla postavena hasičská zbrojnice a o čtyři roky později zakoupena motorová stříkačka. Vybavení se samozřejmě v průběhu let modernizovalo a sbor je schopen zasahovat nejen při požáru, ale velice pomáhal občanům i při povodních. (Nejen v Závišicích a okolních obcích, ale v roce 2001 i v Čechách.)

Sbor po celou dobu činnosti pořádá a v současnosti pořádá řadu kulturních akcí, jako výlety, bál, zábavní odpoledne při dechové hudbě nebo oslavu patrona hasičů sv. Floriana. Jak vzpomínají pamětníci: „Byla to organizace, která stmelovala vesnici...“²⁸⁴ Také vlastenectví bylo hasičům velmi blízké. Roku 1938 zasadili u své zbrojnice jubilejní šlechtěnou velkolistou lípu. („Ať roste a sílí naše republika.“)²⁸⁵ Tato lípa ještě před pár lety zdobila vesnici.

Dobrovolný Hasičský sbor pořádá po celou jeho existenci cvičení. Například během roku 1931 zorganizovali tři schůze se signálovým cvičením a dvě cvičení požárová.²⁸⁶ Bohužel, jak vzpomíná paní Marie J., díky druhu stavebního materiálu, uskladňování sena a dalších hořlavých předmětů v domech a horší technice : „Většinou shořelo vše do základů.“²⁸⁷ Dnes je SDH lépe vybaven a mladí hasiči sklízí na soutěžích velké úspěchy, tudíž je mnohem větší šance, že zasáhnou v kritické situaci včas a zachrání, co se jejich předchůdcům nepovedlo.

V obci byly aktivní i sportovní skupiny. „Všechny tělocvičné spolky každý rok pořádaly takzvaný výlet s průvodem celou obcí, v zimě pak bál, který byl

²⁸⁰ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²⁸¹ Vzpomínky pana Jana H.

²⁸² *Kronika obce Závišice*. s. 97.

²⁸³ Viz <<http://www.zavisice.cz/zavisan/zavisan0108.pdf>>.

²⁸⁴ Vzpomínky pana Jana H.

²⁸⁵ *Kronika obce Závišice*. s. 131.

²⁸⁶ Tamtéž. s. 49-50.

²⁸⁷ Vzpomínky paní Marie J.

vždycky hojně navštěvován.“²⁸⁸ Orel, Sokol i DTJ pořádali každým rokem zábavy s vystoupením žáků. Tak například tělocvičná jednota Orel sehrála v roce 1931 čtyři představení (z toho jedno 28. října - Věrní pánu presidentovi) a dvě besídky: Žákovskou vánoční s nadílkou a vystoupení dorostu. Tělocvičná jednota Sokol sehrála v témže roce tři divadla (např. představení Na manželské frontě klid).²⁸⁹ „Když měl Masaryk 80. let tu všechny spolky Orel, Sokol, DTJ, Svaz katolických žen, hasiči, politické strany uspořádaly pěknou akademii.“²⁹⁰ Každý spolek měl také místo, kde cvičil. Sokoli cvičili (skok přes koně, na kruhách) v pohostinství U Kremlů, DTJ v pohostinství U Frýdla.

Dalším místem, kde se lidé mohli realizovat, byly politické strany. Největší podporu v obci ze všech politických stran měla v meziválečné době Československá sociální demokracie a Československá strana lidová. „Když byly obecní volby, nebo do parlamentu, tu všichni šli samozřejmě bez nucení k volbám a byli rádi, když někdo z obce byl zvolen do okresu, nebo do parlamentu.“²⁹¹ Zájem o věci veřejné, o směřování obce a celého státu se promítá do vysoké účasti ve volbách i v dnešní době. Referenda o vstupu do Evropské unie se zúčastnilo 71, 95 % právoplatných voličů (což bylo nejvíce v okrese),²⁹² voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010 se zúčastnilo 76, 64 % voličů.²⁹³ Obecní schůze se konají, stejně jako v minulosti, pravidelně. V dnešní době lidé nejsou příliš zvědaví na dění v obci, i když při projednávání důležitých problémů je účast občanů na schůzích hojná.

Existovaly i méně aktivní skupiny, o kterých se pamětníci či kroniky zmiňují jen okrajově. V obecní kronice je zmínka o zahrádkářích v Závěšicích. Ti například v březnu roku 1931 pořádali na zahradě pohostinství kurz řezu ovocných stromů a přednášku o ovocnářství v praxi.²⁹⁴ Součástí obce jsou i muzikanti. Kapela hrávala na zábavách, svatbách, obecních slavnostech

²⁸⁸ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²⁸⁹ *Kronika obce Závěšice*. s. 49-50.

²⁹⁰ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² ČSÚ: Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii konané ve dnech 13-14.06.2003. Dostupné na [www](http://www.volby.cz/pls/ref2003/re1211?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104&xnumnuts1=8100&xnumnuts2=0):

<<http://www.volby.cz/pls/ref2003/re1211?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104&xnumnuts1=8100&xnumnuts2=0>>.

²⁹³ ČSÚ: *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010*. Dostupné na [www](http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps4?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104):

<<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps4?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104>>.

²⁹⁴ *Kronika obce Závěšice*. s. 131

i pohřbech. Dechová hudba Závišanka²⁹⁵ je aktivní i v současnosti a akce, kterých se účastní, se nezměnily.

Nově do výčtu spolků a zájmových skupin přibyla skupina skautů²⁹⁶ a judistů. Aktivní je v obci také Klub důchodců, jenž organizuje alespoň jednou do měsíce setkání starších obyvatel i s programem. Neopomenutelní jsou také místní myslivci, kteří se věnují nejen místní lesní zvěři, ale v zimě pořádají například myslivecký bál. Ještě před pár lety své herecké umění mohli místní rozvíjet v ochotnickém divadelním spolku. Dnes již místní ochotníci divadlo nehrají. Podobně dopadla Základní organizace chovatelů poštovních holubů „Tempo“, fungující ještě v polovině devadesátých let.²⁹⁷

²⁹⁵ V dnešní podobě existuje od roku 1993.

²⁹⁶ Vznik oddílu v roce 2004.

²⁹⁷ *Kronika obce Závišice*. s. 7.

4.13 Závašice na počátcích dvou staletí

Dosavadní kapitoly dávaly důraz na dobu dávno minulou a snažily se stručně popsat vývoj jednotlivých aspektů životního stylu. Následující odstavce shrnou, co bylo o současném životě na venkově v práci napsáno a zároveň se pokusí celý vývoj a změny v životním stylu venkovského obyvatelstva přítomností sociologicky zastřešit. Ve všech v práci popisovaných aspektech životního stylu na venkově došlo ke změnám. Některé jsou markantnější než jiné, ale posun nastal v každé oblasti. Změny nastávají v každém okamžiku. Včera už je jiné než dnes a zítřek je ještě o kus dál. Ačkoliv na venkově čas plyne poněkud pomaleji než ve městech, zastavit se nedá. Jaké nejvýraznější změny se v Závašicích za posledních necelých sto let odehrály?

Zaměříme se nejprve na děti. Po celé zkoumané období děti povinně navštěvovaly školu, která čítala za první republiky 140 - 200 žáků. Dnes do školy dochází průměrně pouze 20 žáků. Obec se naopak rozrůstá a do počtu žáků se tak promítá nízká porodnost, vyšší věkový průměr obyvatel a lepší dopravní dostupnost škol v okolí. Pro dnešní děti není učitel tak velkou autoritou, jakou byl ve školním věku pro jejich prarodiče. Ani tresty se dnes nepoužívají jako tehdy. Spíš než k domluvám a psaným poznámkám bylo blízko k rákosce. Dnešní děti nemají obvykle tolik pracovních povinností (pastva, úklid, praní,...) v poměrně ranném věku. K hraní si děti mohou vybírat z nejrůznějších technických vymožeností, různorodost hraček pomalu překračuje meze lidské fantazie. Ta ale často není těmito hračkami nikterak podněcována. Nebylo užitečnější, když si dítě vyrobilo svou hračku třeba ze dřeva samo?

Když se podíváme na život dospělých, všimneme si hlavní změny u převažujícího typu a způsobu obživy. O tom, že se ztenčila skupina lidí živících se v zemědělství, bylo napsáno dostatečně. I když by si tento jev zasloužil mnohem důkladnější rozbor, vzhledem k důsledkům, jaké to přineslo. Nedostatek pracovních míst v zemědělství si vynutil dojíždět za prací do okolních obcí – většinou měst. Tento v současnosti rozšířený trend umožnilo a urychlilo vlastnictví automobilů a rozvoj hromadné dopravy, jež usnadňuje i vyžití dospělých ve volném čase. Ten ještě za první republiky na venkově takřka neexistoval a čas trávený mimo zaměstnání byl využíván na udržení chodu domácnosti, v zimě pro přípravu na práce na poli, udržování strojů,...

Ke změnám oproti situaci na počátku sledovaného období došlo i u domů, ve kterých lidé bydlí. Vzrostl počet obývaných místností, každá z nich slouží specifickému účelu. Obvykle mají děti i rodiče vlastní pokoj, který jim poskytuje větší soukromí a klid. Nabírá tak na síle separace jednotlivých členů domácnosti.

V životním stylu se prosazuje prioritou pohodlí. Dnešního obyvatele venkova netrápí, že se mu neurodilo obilí a nebude tak moct péct chleba nebo že mu pošla kráva a nebude tak mít mléko, tvaroh, V dnešní vesnici není problém okamžitě koupit to, co člověk zrovna potřebuje. A co nenalezne v místním obchodě či u soukromníků, pořídí si v okolních městech. Nabídka je široká a obyvatelé se nemusí omezovat ani roční dobou. Zároveň odpadá díky vyspělé technice problém s uchováváním potravin. Lednici by jistě vřele uvítali nejen hostinští na počátku minulého století.

Proměny se dočkaly i zvyky a oslavy. Dříve tolik zdůrazňované náboženství, jež bylo základem většiny svátků (neplatí to samozřejmě pro totalitní dobu), postoupilo do pozadí a dnešní tradice jsou často udržovány uměle. Neplní ani ty základní prvky, které kdysi plnily. Nelze opomenout posun v uznávaných lidských vlastnostech a hodnotách. Za první republiky se na venkově podle pamětníků pěstovala zbožnost, pracovitost, skromnost. Pro tehdejší Závíšany byla určující práce, úroda a Bůh. Dnes vidíme všude kolem individualismus, touhu po seberealizaci, úspěchu a pohodlném životě. Samozřejmě, že staré hodnoty nevymizely a že na vsi potkáme pracovitého věřícího. V dnešní společnosti má ale takový člověk menší naději na úspěch.

Jak se zdá, vše v životě lidí na venkově se zjednodušilo. Stravování, hygiena, doprava, dostupnost zábavy,... Došlo ale na nezamýšlené důsledky jednání a mnozí si neuvědomují, co pro své pohodlí musí obětovat: u potravin jejich čerstvost a kvalitu bez chemie, za jednodušší a rychlejší dopravu čistý venkovský vzduch, za pestřejší zábavu dlouho udržované místní tradice. Na počátku 21. století se Závíšice mění velice rychle, přizpůsobují se době a vzdalují se stále rychleji svému předku z počátku minulého století.

5 Současný český venkov

Minulosti již byl v práci věnován dostatek prostoru. Následující dvě kapitoly podrobněji přiblíží dnešní venkovské obyvatele a nastíní programy a přístupy, jejichž cílem je rozvoj venkova.

5.1 Starousedlíci a nově příchozí

Změny životního stylu jsou odrazem proměn lidí na venkově. Ať již se jedná o proměnu osobnosti díky vnějším podnětům nebo o celkovou výměnu lidí kvůli stěhování, všechny tyto změny se do vývoje životního stylu na venkově nesmazatelně promítají. Jací jsou dnešní venkovští obyvatelé? Opět je směrodatnou determinantou způsob obživy. Obyvatele venkova dnes nesjednocuje půda a zemědělství natolik, jak tomu bývalo kdysi. Dle výzkumu životní strategie lidí na venkově uskutečněného v roce 2006²⁹⁸ vyplývá, že v současnosti většina obyvatel venkova pracuje mimo primární sektor (přes 80 % respondentů). Poměr se zjevně otočil ve prospěch ostatních sektorů.

Čím větší různorodost v zaměstnáních, která lidé na venkově vykonávají, tím nejednodušší životní styly. Vzniká tak značná nesourodost v hodnotách a prioritách, roztržitost ve způsobu trávení volného času. Není tudíž jednoduché vyabstrahovat jeden hlavní proud tak, jak to bylo možné u venkovských obyvatel za první republiky. Postupem času vzniklo několik typů dnešních venkovanů. Někteří lidé na venkově žijící, tam hledají pouze nocleh, jiní pěstují na zahrádce květiny, ovoce a zeleninu, případně chovají drobné zvířectvo a využívají tak toho, co vesnice oproti městu nabízí. Nejvíce jsou pak s přírodou spjati lidé chovající skot a obdělávající pole. V těchto skupinkách bychom mohli najít jak starousedlíky, tak nově příchozí, tzv. „náplavy“. Ti v posledních letech výrazně zvyšují počty obyvatel vesnic. V Závišicích je tento jev dosti znatelný.

H. Librova rozděluje nově příchozí na venkov do dvou skupin. První tvoří tzv. samozásobitelé, kteří se živí převážně tím, co si sami vypěstují a vychovávají. Snaží se žít tak, jak se na venkově žilo před sto a více lety a často se setkávají

²⁹⁸ Agenturou STEM získáno 1854 vyhovujících respondentů. Byly zkoumány mj. názory a postoje obyvatel na spravování obce, místní politiku, kvalitu života v obci, postavení žen ve společnosti, způsob života venkovských rodin, zaměstnanost a zaměstnání. Více o výzkumu in MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Sociální mobilita a kvalita života venkovské populace*. s. 6-11.

s potížemi. "Pokoušejí se o venkovštější život, než dnes na venkově je. A realita bývá velmi tvrdá."²⁹⁹

Druhou skupinu nazvala H. Librová misionáři: „...jsou přesvědčeni, že způsob života, který považují za kvalitní, by měli sdělit širšímu okolí... většinou narazí. Nikdo nestojí o to, aby ho někdo zvenku poučoval.“³⁰⁰ Starousedlíci jsou často konzervativní a mají za sebou léta zkušeností. Nově příchozí se ale, alespoň v Závišicích, snaží mezi sebe přijmout. Pokud mají noví spoluobčané zájem, podaří se jim postupně se díky různým akcím (kromě plesů, kulturních a sportovních akcí se pořádá i přivítání závišických naplavenin)³⁰¹ zařadit.

Městští obyvatelé neodchází na venkov jen kvůli zdravějšímu způsobu života. „Lidé hledají činnosti, které by mohly kompenzovat ztrátu samostatnosti, která vyplývá z dělby práce, centralizace a masové produkce.“³⁰² Na venkově takové aktivity nacházejí, plní si tak své sny, touhy, přání a naplňují život. „Obyvatelé venkova,... , mohou na vesnici najít prostor pro samostatné jednání a v menším venkovském společenství mohou snadněji dojít uznání. Tam, kde člověk bydlí, chce většinou patřit, být tu známý a uznávaný. Vesnice, jako malá sídelní jednotka splňuje tuto potřebu integrace, uznávané sounáležitosti k nějaké společenské skupině.“³⁰³ Nově příchozí už navíc nemusí čelit takovým problémům, jako jim čelili lidé před lety (špatná dopravní dostupnost, společenská vybavenost, nevraživost sousedů, ...).

5.2 Podpora rozvoje venkova po roce 1989

Protože během druhé poloviny 20. století došlo na venkově k degradaci kulturních, sociálních i ekonomických aktivit, bylo po roce 1990 nutné přistoupit k jeho obnově. Venkov byl negativně administrativně poznamenán byrokratickým uplatňováním střediskové soustavy osídlení, s čímž bylo spojeno slučování menších obcí a ztráta jejich identity. V České republice se stal Program na obnovu vesnice (od roku 1996 Program obnovy venkova) „v roce 1991 vládním programem, do kterého jsou zapojena ministerstva místního rozvoje, životního prostředí

²⁹⁹ ZACHOVALOVÁ, Kateřina. Těžká cesta z města. *Lidové noviny* 31.10.2005. Dostupné na [www: <http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051031_122546_ln_domov_vvr>](http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051031_122546_ln_domov_vvr).

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ *Kronika obce Závišice*. s. 181.

³⁰² MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 140.

³⁰³ Tamtéž. s. 140.

a zemědělství.... Cílem je stabilizace venkovského osídlení, obyvatelstva a tím i zemědělství a zemědělské krajiny prostřednictvím podpory společenského a kulturního života, podpory nabídky pracovních příležitostí na venkově, podpory rozvoje veřejných služeb, ochrany kulturněhistorických památek, životního a přírodního prostředí a krajiny.³⁰⁴

V listopadu 1998 byl schválen Program obnovy venkova (novelizace původního Programu obnovy vesnice z května 1991) orientovaný v souladu s evropskými trendy na podporu obyvatel venkova a samospráv venkovských obcí k tomu, aby se snažili vlastními silami o rozvoj své vesnice a pečovali i o své okolí.

V preambuli je jasně definováno, jak důležitý a charakteristický venkov je: „Venkovské osídlení a celý venkovský prostor mají nezastupitelný společenský, kulturní, ekologický a hospodářský význam. Program obnovy venkova... je založen na vědomí svébytných hodnot venkova a na nezbytnosti jeho zdravého a komplexního vývoje v rámci trvale udržitelného rozvoje společnosti a v celkovém kontextu regionální politiky České republiky a Evropské unie.“³⁰⁵ Mezi základními cíli Programu jmenujme udržování a podporu tradic, venkovského životního stylu, pospolitosti obyvatelstva, rozvoj hospodářství při využívání místních zdrojů, zachování a obnovu vlastního obrazu vesnic, jejich sepětí s krajinou, zlepšení občanské vybavenosti, udržení a obnovu využití přirozeného produkčního potenciálu zemědělsky využívané krajiny a rozvíjení partnerských vztahů mezi venkovem a městy.³⁰⁶

Od roku 2004 tento program vyhlášují současně dvě instituce. Krajské úřady pod názvem Program obnovy venkova a Ministerstvo pro místní rozvoj od roku 2006 pod názvem Podpora obnovy venkova.³⁰⁷ Program obnovy venkova zůstává plošným programem pro venkovské oblasti, určený pro malé obce. Podstata programu je opět založena na vzájemné spolupráci všech složek venkovské společnosti – tj. občanů, zájmových spolků a sdružení atd. Konkrétně v Moravskoslezském kraji jsou žadateli obce do 2500 obyvatel a dobrovolné svazky obcí. Cílem „Programu obnovy a rozvoje venkova Moravskoslezského kraje 2011“ je „podporovat obnovu a rozvoj venkovských oblastí prostřednictvím poskytování

³⁰⁴ TRNKOVÁ, V. *Programy pro venkovské obce*. 2009. In: Majerová, Věra (a kol.). *Sociologie venkova a zemědělství*. s. 189.

³⁰⁵ *Program obnovy venkova*. s. 11.

³⁰⁶ Tamtéž. s. 12.

³⁰⁷ PAVLÍKOVÁ, Gabriela. *Místní akční skupiny (MAS) a jejich činnost na venkově*. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov: Proměny venkova*. s. 63.

investičních dotací, na realizaci rozvojových záměrů obcí a venkovských mikroregionů a podpořit projekty zaměřené na vzdělávání a poradenství v oblasti rozvoje venkova a obnovy vesnice, rozvoje občanských aktivit a komunitního života v obcích, prostřednictvím poskytování neinvestičních dotací.“³⁰⁸

Po vstupu České republiky do Evropské unie se venkovu otevřely další zdroje financí. V současnosti je aktuální Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013.³⁰⁹ Tento program slouží k dosažení cílů stanovených Národním strategickým plánem rozvoje venkova, tj. „k rozvoji venkovského prostoru České republiky na bázi trvale udržitelného rozvoje, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělského hospodaření. Program dále umožňuje vytvořit podmínky pro konkurenceschopnost České republiky v základních potravinářských komoditách. Program také podporuje rozšiřování a diverzifikaci ekonomických aktivit ve venkovském prostoru s cílem rozvíjet podnikání, vytvářet nová pracovní místa, snížit míru nezaměstnanosti na venkově a posílit sounáležitost obyvatel na venkově.“³¹⁰ Zažádat o dotaci v takovém programu je sice proces na delší dobu a je s tím spojeno spousta papírování a vyčkávání, o dotace je i přes to zájem. Především začínající zemědělci jsou na příspěvcích z takovýchto programů existenčně závislí.

Další iniciativa Evropské unie s názvem LEADER vznikla již roku 1991, k nám se dostala o něco později (principy LEADER jsou uplatňovány při rozvoji venkova u nás od roku 2003), i když jsme se na tento přístup připravovali ještě před vstupem do Unie. LEADER, nebo-li „Propojení rozvojových aktivit a venkovské ekonomiky“ má za cíl „dopomáhat k rozvoji venkovských oblastí cestou zapojení místních subjektů,... zmírnit stále se zvyšující rozdíly v životní úrovni mezi městy a venkovem, zamezit devastaci venkova a jeho přírodních zdrojů, zachovat jeho kulturní dědictví, zamezit odlivu venkovanů do měst, přímo podporovat venkov z rozpočtu EU bez výrazných finančních ztrát, aktivizovat venkov metodou „zdola-nahoru“.“³¹¹ Nejdříve jsme se s touto iniciativou mohli setkat jako s pilotními projekty v rámci Programu obnovy venkova Ministerstva

³⁰⁸ *Program obnovy a rozvoje venkova Moravskoslezského kraje 2011*. Dostupné na [www: <http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/scripts/-16507>](http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/scripts/-16507)

³⁰⁹ PAVLÍKOVÁ, Gabriela. *Místní akční skupiny (MAS) a jejich činnost na venkově*. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov: Proměny venkova*. s. 67.

³¹⁰ *Státní zemědělský intervenční fond: Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013*. Dostupné na [www: <http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd>](http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd).

³¹¹ *Co je to LEADER?* Dostupné na [www: <http://www.ekoregion-uhlava.cz/mistni-akcni-skupina/leader-2007-2013/co-je-to-leader>](http://www.ekoregion-uhlava.cz/mistni-akcni-skupina/leader-2007-2013/co-je-to-leader).

pro místní rozvoj, později v rámci programů LEADER ČR Ministerstva zemědělství a Operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství.³¹²

To, že český venkov není odborníkům a politikům lhostejný, dokazují nejen výše uvedené programy, ale i konference, které se tématu venkova a zemědělství věnují. V únoru 2011 uspořádalo výzkumné centrum RURAL Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy již 4. ročník semináře Venkov. Na semináři vystoupilo více než 70 účastníků, kteří v diskuzi projednali současné rozvojové problémy českého venkova v kontextu Společné zemědělské politiky EU i v kontextu Kohezní politiky EU. „Účastníci se shodli na nutnosti i nadále se zaměřit na problematiku rozvoje venkova, na nutnosti přistupovat k venkovským obcím i k venkovskému prostoru diferencovaně a soustředit se nejen na podporu tvrdých infrastrukturních projektů, ale i na podporu malých projektů na rozvoj občanské soudržnosti, podporu a rozvoj lidského i sociálního kapitálu.“³¹³

Jak je vidět, rozvoji venkova je věnována pozornost. Zda je dostatečná, ukáže až čas. Programů na rozvoj venkova a zemědělství u nás není mnoho a jejich „úspěšnost (neúspěšnost)... a vztah k nim, který se formuje mezi lidmi na venkově a v zemědělství, závisí do značné míry na tom, nakolik záměry v programech obsažené a způsob jejich realizace korespondují s náziráními... na danou problematiku těch lidí, kteří jsou těmito projekty ve svých každodenních životech dotčeni.“³¹⁴ Vývoj venkova je v současnosti závislý na tom, do jaké míry se podaří jeho obyvatele motivovat a zapojit do realizace programů a opatření, která jsou orientována na jeho rozvoj. Pokud se motivace zdaří, stane se venkov pro jeho obyvatele příjemnějším prostředím k životu.

³¹² Více o programu na <<http://leader.isu.cz/regiony.aspx>>.

³¹³ Více viz <<http://geography.cz/2011/02/seminar-venkov-2011-prezentace/>>.

³¹⁴ HUDEČKOVÁ, Helena - LOŠŤÁK, Michal. O rurální sociologii ve výuce a výzkumu na české zemědělské univerzitě v Praze. *Sociologický časopis*. Dostupné na [www](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf): <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf>. s. 98.

Závěr

„... život jde dál svou cestou. Lidé se rodí, žení a umírají. Chudí se mají špatně, bohatí dobře, šťastní milenci se milují, nešťastní společně umírají, berní úřady předpisují daně, poplatníci rekurují³¹⁵ a zůstávají dlužní, kluci zlobí pana učitele, učitel zlobí kluky, muži karbaní a pijí, ženy je napomínají a šetří anebo rozhazují na jiné straně, zkrátka ten celý svět se motá a kolotá, jako se motal a kolotal již tolik milionů či stamilionů let.“³¹⁶

Životní styl na venkově prošel za sledovaného období mnohými změnami, jejichž příčin byla celá řada. Kdybychom chtěli shrnout, jaké události a procesy minulého století nejvíce ovlivnily současnou podobu venkova, musíme uvést kolektivizaci probíhající v letech 1948 – 1956, socializaci probíhající v letech 1956 – 1970, podpora a soustřeďování veškerého života ve vybraných obcích (tvorba střediskových obcí) v letech 1970 – 1990 a transformaci společnosti a hospodářství po přelomovém roce 1989.

Pro současný český venkov je charakteristické umělé udržování tradic, což považuji za žádoucí jev, který pomáhá podporovat vesnickou komunitu a rozvíjet ji. Dalších rysem dnešního venkova je povrchnost vztahů a menší spolupráce obyvatel. Také zeslábla soudržnost obyvatel obce, i když v posledních 10 letech se vzájemné vztahy zlepšují, starousedlíci se snaží zvykat si a přátelsky přijímat nově příchozí. „S pocitem příslušnosti [nově se začleňujícího] člověka k určitému prostředí, jeho důvěrné znalosti a identifikace většinou sílí i pocit spoluodpovědnosti a sounáležitosti, které jsou předpokladem společenského a kulturního života místní komunity.“³¹⁷ S nově příchozími souvisí i přibližování života venkovského obyvatelstva k městskému životnímu stylu, což přináší i nezájem občanů, dříve pro venkov naprosto netypický. Velkou změnou v životním stylu na venkově je dojíždění za prací, koníčky, ... A neměli bychom opomenout ani přiblížení role muže a ženy (ve vaření, péči o děti,...).

Zároveň stále můžeme na venkově narazit na prvky tradiční venkovské společnosti, jakými jsou rozvinutá síť příbuzenských a sousedských vztahů a

³¹⁵ Stěžují si, odvolávají se.

³¹⁶ *Kronika obce Závěšice*. s. 59-60.

³¹⁷ MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. s. 140.

soudržnost obyvatel. Tyto charakteristiky se více projevují v krizových situacích, jakými byly v Závišicích například povodně. „Lidé jsou navzájem spojeni četnými vztahy a mají četné kontakty... Stabilita a stejnorodost obyvatelstva žijícího po generace v podobných podmínkách vede k pevnějším vztahům mezi obyvateli... Sociální vztahy a kontakty mezi lidmi jsou často cílem jednání samy o sobě, spontánní komunikace má vlastní hodnotu... Povaha sociálních kontaktů je osobní a trvalejší...Lidé přikládají velký význam přímé osobní komunikaci.“³¹⁸ Český venkov spolu se svými obyvateli dnes vytváří místo, kde mají k sobě lidé blíže a navzájem si pomáhají, prostor pro větší soudržnost, klidné žití, pohodlné bydlení.

Transformace venkova a životního stylu jeho obyvatelstva je znatelná v každém stavení, činu, jednání. Jediné, co se na venkově ani za sto let vůbec nezměnilo, je závislost zemědělců na rozmarech počasí a přírody. Ovšem dříve se ročním obdobím a počasím řídil každý obyvatel vesnice, dnes už jen hrstka. A podobně je tomu se zvyky, tradicí, kulturou – jen málo se zachovalo v nedotčené podobě, část se uchovala v různých modifikacích, část zanikla a byla nahrazena.

V závěru práce musíme zdůraznit, že za mnohými změnami na venkově je nutné hledat odklon lidí z venkova od zemědělství (příčinami byla menší poptávka i nabídka pracovní síly v tomto odvětví). To spolu s rozvojem průmyslu a měst v minulém století přináší i méně zemědělské půdy. Hluboko v každém správném hospodáři je pevně ukotvena myšlenka, že „půda je srdce vesnice“. Tento dříve pevný vztah mezi venkovem, půdou a zemědělstvím je dnes silně nabourán a není ani příliš povzbuzován k životu. Je otázkou, jak se situace na venkově bude vyvíjet v blízké budoucnosti. Pro dnešní vesnice je zvláště důležitý lidský a sociální kapitál. Bez něj se nejsou schopny dále rozvíjet a fungovat. Uvidíme, zda evropské dotace a snahy českých krajino-tvůrců, zemědělců, politiků, kulturních činitelů,... pomohou venkov rozvíjet správnou cestou a podporovat tak pohodlný, pohodový, zdravý životní styl nejen jeho obyvatel, ale i návštěvníků a lidí z měst, kteří jsou na venkově v mnohém také závislí.

Co říct závěrem celé práce? Myslím, že trefná budou slova jednoho z vyslechnutých pamětníků, která stručně shrnují situaci na venkově od první republiky až po současnost: „Venkov před válkou byl konzervativní, po válce se vlivem komunismu zradikalizoval, třídní boj na vesnici byl často tvrdší než

³¹⁸ DUFKOVÁ, Jana - URBAN, Lukáš - DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. s. 60.

ve městě. Po válce velkovýroba v zemědělství nahradila malovýrobu, většina obyvatel venkova pracuje v průmyslu, lidé se politicky rozlišili a jsou na sebe nevraživí.“³¹⁹

Na venkově bývalo před sty lety příjemné ticho, místo výfukových plynů byl cítit čerstvě vyvezený hnůj, místo drnčení motorové sekačky trávy bučely všude na vsi krávy. Soused se rád po nedělní mši nebo večer v hospodě pobavil se sousedem o špatném počasí, kvůli němuž je ohrožena úroda a děti bez odmlouvání poslechly každého dospělého. Život je nyní ale mnohem pohodlnější. Obyvatelé venkova se přizpůsobují podmínkám doby, ve které žijí. Současnost je pro český venkov a budoucí životní styl na něm velmi důležitá. Nadcházející roky ukáží, kam bude venkov kráčet a jací lidé budou na vesnici bydlet za pár desítek let.

³¹⁹ Vzpomínky pana Ing. Josefa H.

Literatura

- ADAMEC, Josef. *Závišice: Nahlédnutí do dávné minulosti obce*. 1998.
- BLÁHA, Inocenc Arnošt. *Sociologie dělníka a sedláka: Příspěvek k sociologii společenských vrstev*. Praha: Orbis, 1925.
- BLAŽEK, Bohuslav. *Venkov, města, média*. Praha: SLON, 1998.
- BLAŽEK, Bohuslav. *Problémy a výhledy českého venkova*. Praha: Eco Terra, 1997.
- BLAŽEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal (a kol.). *Akce „K”. Vyhnutí sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2010.
- BORSCHIED, Peter. *Virus času: Kulturní dějiny zrychlování*. Praha: Mladá fronta, 2007.
- BUSEK, Lubomír. *Z historie základní a mateřské školy v Závišicích*. Obecní úřad v Závišicích, 2001.
- Co je to LEADER?* [online]. [cit. 2011-04-30].
Dostupné na www: <<http://www.ekoregion-uhlava.cz/mistni-akcni-skupina/leader-2007-2013/co-je-to-leader>>.
- ČSÚ: *Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii konané ve dnech 13-14.06.2003*. [online]. [cit. 2011-04-30].
Dostupné na www:
<<http://www.volby.cz/pls/ref2003/re1211?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104&xnumnuts1=8100&xnumnuts2=0>>.
- ČSÚ: *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010*. [online]. [cit. 2011-04-30].
Dostupné na www:
<<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps4?xjazyk=CZ&xnumnuts=8104>>.
- ČSÚ: *Zaměstnanost a mzdy k 31.12.2009* [online]. [cit. 2011-04-30].
Dostupné na www:
<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls)>.
- ČSÚ: *Územně analytické podklady v obcích* [online]. [cit. 2011-04-30].
Dostupné na www:
<<http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?childsel0=14&cislotab=UAP6030>>

PU_OB1.73&kapitola_id=327&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=14
&verze=0>.

ČSÚ: *Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání* [online]. [cit. 2011-04-30].

Dostupné na www:

<http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/graf_3_pritomne_obyvatelstvo_podle_trid_povolani_>.

ČSÚ: *Struktura zaměstnanců dle sektorů* [online]. Převzato od Eurostatu.

Zveřejněno 5. 1. 2011 [cit. 2011-04-30].

Dostupné na www:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FB/\\$File/1607100316.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FB/$File/1607100316.xls)>.

ČSÚ: *Vybrané ukazatele zemědělství v České republice* [online]. [cit. 2011-04-30].

Dostupné na www: <http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0901.xls>.

ČSÚ: *Zaměstnanci a jejich průměrné hrubé měsíční mzdy v národním hospodářství podle činností* [online]. Zveřejněno 24. 11. 2010 [cit. 2011-04-30].

Dostupné na www:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/\\$File/14091011.xls](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/ED00377ED2/$File/14091011.xls)>.

DENZIN, Norman. *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. McGraw-Hill, New York, 1989. In: Majerová, Věra - Majer, Emerich. *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství, část I.*, Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2006.

DUFFKOVÁ, Jana. *O tom, jak a proč vzniklo a (zatím) nezaniklo chataření a chalupaření v Čechách* [online]. Zveřejněno 15. 5. 2006 [cit. 2011-04-30].

Dostupné na www: <http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_chatareni-chalupareni-v-CR>.

DUFFKOVÁ, Jana. *Životní způsob/styl a jeho variantnost* [online]. Zveřejněno 1. 5. 2006 [cit. 2011-04-30]. Dostupné na www:

<http://www.janaduff.estranky.cz/clanky/sociologie-zivotniho-stylu/Duffkova_zivotni_zpusob_styl_variantnost_>.

DUFFKOVÁ, Jana - URBAN, Lukáš - DUBSKÝ, Josef. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

Díky novým skladům obce bohatnou [online]. [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www: <http://www.patria.cz/MediaMonitoring/1175002/diky-novym-skladum-obce-bohatnou.html>](http://www.patria.cz/MediaMonitoring/1175002/diky-novym-skladum-obce-bohatnou.html).

ECHAUDÉMAISON, Claude Daniele. *Slovník ekonomie a sociálních věd*. 1. vyd., Praha: E.W.A. Edition, 1995. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.): *Český venkov: Proměny venkova*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, 2008.

FISCHER, Robert. *Venkovský život v 19. století* [online]. Zveřejněno 6. 12. 2006 [cit. 2011-04-30].

Dostupné na [www:](http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot)

[<http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot>](http://www.multiweb.cz/agrarnivenkov/Venkov.html#zivot).

GOTTLIEB, Miroslav- LAPKA, Miloslav *Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků*. Praha: SLON, 2000.

HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kupředu naše zem. Krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Praha: Malá Skála, 2008.

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 [online]. [cit. 2011-04-30].

Dostupné na [www:](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)

[<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf>](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf).

HRČKOVÁ, Anna. *Co se dříve jedlo pod Štramberskou trúbou*. 2007.

HRČKOVÁ, Anna. *Obdarování v současném Štramberku*. In: Dary a obdarování, Uherské Hradiště, 2007.

HRČKOVÁ, Anna. *Hry dětí ve Štramberku v době 1. republiky*. In: Folklor pro děti a děti pro folklor. Strážnice, 2000.

HRČKOVÁ, Anna. *Etické představy v tradiční lidové kultuře ve Štramberku*. In: Etika a tradiční lidová kultura. Strážnice, 1998.

HUDEČKOVÁ, Helena - LOŠŤÁK, Michal. O rurální sociologii ve výuce a výzkumu na české zemědělské univerzitě v Praze. *Sociologický časopis*, XXXVIII, (1 - 2/2002). [online] [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf>](http://sreview.soc.cas.cz/uploads/dc6a826f3ade63ad6d7dc5fc806fd3e1297f3120_135_hudec%20lost%201-2-02.pdf).

HUNČOVÁ, Magdalena. *Družstevnictví a jeho role v tržní ekonomice*. Ústí nad Labem: AUP UJEP, 2006

- CHROMÝ, Pavel - JANČÁK, Vít - MARADA, Miroslav - HAVLÍČEK, Tomáš - NETRDOVÁ, Pavlína. *Venkovy očima veřejné správy v Česku* [online]. 2010, [cit. 2011-04-30]. Dostupné na www: <<http://geography.cz/wp-content/uploads/2010/02/chromy-a-kol-venkov-podle-sociologickeho-vyzkumu.pdf>>.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Vyšehrad, 2008.
- KOCMÁNKOVÁ, Lucie - JEŽDÍKOVÁ, Lenka. *Bydlení na českém venkově*. In: MAJEROVÁ, Věra. *Český venkov 2008: Proměny venkova*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2008.
- Kronika obce Závišice*. 3 díly, 1918 – 2010.
- KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010.
- LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* Brno: Blok, 1998.
- MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Sociologie venkova a zemědělství*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2009.
- MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství - část II*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2009.
- MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Proměny venkova*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2008.
- MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov – Sociální mobilita a kvalita života venkovské populace*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2006.
- MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství - část I*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2006.
- MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005. Rozvoj venkovské společnosti*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2005.
- MAŘÍKOVÁ, Pavlína. *Venkov v České republice – teoretické vymezení*. In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov 2005: Rozvoj venkovské společnosti*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2005.
- Obecní dožínky v Závišicích už letos po dvanácté* [online]. Zveřejněno 9. 8. 2007 [cit. 2011-04-30]. Dostupné na www:

<<http://www.koprivnice.cz/index.php?tema=obecni-dozinky-v-zavisicich-uz-letos-po-dvanacte&id=kopnoviny&clanek=5061&idm=m>>.

PAVLÍKOVÁ, Gabriela. *Místní akční skupiny (MAS) a jejich činnost na venkově*.

In: MAJEROVÁ, Věra (a kol.). *Český venkov: Proměny venkova*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2008.

PERLÍN, Radim. Typologie českého venkova. *Zemědělská ekonomika* 44, č. 8, 1998.

PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru* [online]. 2008. [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www](http://www.):

<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/odbor/reforma/perlin.pdf>>.

PERLÍN, Radim - KUBEŠ, Jan. *Územní plánování pro geografii*. Praha: Karolinum, 1998.

Písemné paměti paní Marie H.

Program obnovy venkova. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 1998.

Program obnovy a rozvoje venkova Moravskoslezského kraje 2011 [online].

Zveřejněno 4.4. 2011 [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www](http://www.):

<<http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/scripts/-16507>>.

Rodinná kronika Hyvňarova rodu

Rodné brázdy v šíři dál. *Hlas národa*, 3. 3. 1979, Chicago.

RŮŽKOVÁ, Jiřina - ŠKRABAL, Josef (eds.). *Historický lexikon obcí České*

republiky 1869-2005 [online]. [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www](http://www.):

<[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)>.

SLEPIČKA, Alois. *Přeměny venkova – venkov našeho věku*. Praha: Svoboda, 1989.

SLEPIČKA, Alois. *Venkov a/nebo město. Lidé / sídla / krajina*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981.

Stíny výchovy. *Selka*, roč. 12, č. 20, 1923.

Školní kroniky Závěšic. (I.-IV. díl), 1918 – 2010.

Státní zemědělský intervenční fond: Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013 [online]. [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www](http://www.):

<<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/eafrd>>.

TAUBER, Jan. *Sociologie zemědělství a venkova*. Praha: Institut pro vzdělávání pracovníků v zemědělství a výživě, 1968.

- TRNKOVÁ, V. *Programy pro venkovské obce*. 2009. In: Majerová, Věra (a kol). Sociologie venkova a zemědělství. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, 2009.
- ULRICHOVÁ, Eva. *Životní styl na venkově mezi světovými válkami a v současnosti – případová studie. Bakalářská práce*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011. Vedoucí bakalářské práce Jana Duffková.
- Územní plán obce Závěšice [online]. 2010 [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www: <http://www.zavisice.cz/download/Uzemni-plan/Textova-cast/textova-cast-oduvodneni.pdf>](http://www.zavisice.cz/download/Uzemni-plan/Textova-cast/textova-cast-oduvodneni.pdf).
- Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.
- VOHRYZKA - KONOPA František Josef: *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. New York: Mezinárodní rolnická unie, 1987. In: URBAN, Jiří. Venkov pod kolektivizační knutou: Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu. Praha: Vyšehrad, 2010.
- Vzpomínky pana Ing. Josefa H.
- Vzpomínky pana Jana H.
- Vzpomínky paní Marie J.
- Vzpomínky paní Marie R.
- Vzpomínky pana Vladimíra U.
- Vzpomínky paní Jaroslavy R.
- ZACHOVALOVÁ, Kateřina. Těžká cesta z města. *Lidové noviny* 31.10.2005 [online]. [cit. 2011-04-30]. Dostupné na [www: <http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051031_122546_ln_domov_vvr>](http://www.lidovky.cz/ln_domov.asp?r=ln_domov&c=A051031_122546_ln_domov_vvr).

Přílohy

Příloha č. 1: Základní otázky rozhovorů

Příloha

Základní otázky rozhovorů

1. Čím se většina obyvatel živila za první republiky?
2. Bylo nutné dojíždění za prací? Odhadnete, jak přibližně daleko se nejčastěji dojíždělo?
3. Znal ve vsi „každý každého“? Jak přibližně často se spolu sousedé bavili, při jakých příležitostech a o čem.
4. Jak dospělí trávili volný čas?
5. Byly stanoveny odlišné role muže a ženy?
6. Jaké nejrozšířenější a nejoblíbenější dětské hry si vybavíte?
7. Jak vypadala školní docházka?
8. Existovaly v obci nějaké zájmové skupiny (muzikanti, dobrovolní hasiči,...)?
9. Jaké hodnoty lidé z vesnice uznávali?
10. Co lidem říkalo náboženství? Jaký byl asi poměr věřících a nevěřících?
11. Konaly se v obci pravidelně (měsíčně, ročně,...) nějaké oslavy či schůze? Jestliže ano, proč, jak a kdy probíhaly. Jaká na nich byla účast?
12. Čeho se lidé z venkova nejvíce obávali? Trápilo tehdejší občany vandalství?
13. Co se přes rok obvykle jedlo?
14. Jak se lidé z vesnice stěhovali jinam? A kolikrát do roka se naopak noví přistěhovali?
15. Kdybyste mohl/a stručně charakterizovat dobu před druhou světovou válkou, jakými slovy by to bylo?
16. A jak byste charakterizoval/a dobu po roce 1948?
17. Myslíte si, že se venkov v době mezi světovými válkami od současného venkova liší? Jestliže ano, v čem jsou podle Vás největší rozdíly?
18. Jak se změnila Závěšice v období vlády komunistického režimu?
19. Jak se změnil život obyvatel po druhé světové válce?
20. Jak si představujete budoucnost vesnice?